HALİL İBRAHİM ÖZCAN

ÇANKAYA'NIN DUVAKSIZ GELİNİ

FİKRİYE

NK

ÇANKAYA'NIN DUVAKSIZ GELİNİ FİKRİYE

HALİL İBRAHİM ÖZCAN

NOKTAKİTAP

ÇANKAYA'NIN DUVARSIZ GELİNİ FİKRİYE

Halil İbrahim Özcan

Genel Yayın Yönetmeni: Oya Uğur
Editör: Tarkan Tufan
Bilgisayar Uygulama: Befrin K. Musa
Kapak Tasarımı: Volkan Topkaya
Film-Grafik: Seval Grafik
Baskı-Cilt: Kilim Matbaası

1. Baskı: Mayıs 2007

ISBN : 978-9944-174-24-4

NOKTA KİTAP

Kazancı Yokuşu, Muhtar Kamil Sokak, Basmacı Han
No: 5/3 Taksim / İSTANBUL
Tel: 0212 243 43 03 (pbx) Faks: 0212 243 43 40
www.noktakitap.com / e-mail: info@noktakitap.com

ÇANKAYA'NIN DUVAKSIZ GELİNİ FİKRİYE

HALİL İBRAHİM ÖZCAN

NOKTAKİTAP

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM 15
Hayallerin Kırıldığı Zaman 15
Umudun Tükendiği Yıllar Teselya'dan Kalkan Göç 16
Dul Bir Kadının Kara Duvağı 19
Yeni Bir Eş Yeni Bir Dünya 21
Mustafa Manastır Askeri İdadisi'nde 23
İstanbul Günleri 25
1905'li Yıllarda Şam 26
Kızıl Tilki Abdülhamit 34
Bal ve Süt Ülkesi Lübnan ve Ortadoğu'nun Parisi Beyrut 35
Özgürlük Ateşi ve Lübnan 41
Mustafa Kemal Awrad Adası'nda 42
Selanik, İttihat ve Terakki, Mustafa Kemal 44
II. Meşrutiyet 49
İttihat ve Terakki Kongresi 50
31 Mart Olayı Hareket Ordusu 51
Mustafa Kemal Trablusgarp'ta 54
İtalyanlar Trablusgarp'ı İşgale Başlıyor 56
Bingazi Düşüyor 61
Savaşın Sonu 63

Balkan Savaşları 65
Mustafa Kemal'in Sofya Günleri 66
Mustafa Kemal'in Ataşemiliterliği 66
Politik Çalkantılar İçerisinde Birinci Dünya Savaşına Giriş 70
Politik Durum Gitgide Kötüleşirken 70
Osmanlı'nın Savaşa Girişi 77
Çanakkale Savaşı 78
Seddülbahir Çatışmaları 81
Arıburnu Çatışmaları 82
"Sizlere Ölmeyi Emrediyorum" 83
Anafartalar Bölgesi 85
İttihat ve Terakki'nin Son Günleri 88
Sarıkamış Trajedisi 89
Mustafa Kemal Samsum'a Doğru 92
Sivas Kongresi 94
BÖLÜM İKİ 97
Uykusuz Gecelerin Tanıklığın Fikriye 97
Ankara İçin Önerilen Fikriye 97
Fikriye'nin İlk Ankara Yolculuğu 101
Yolculuk Hazırlığında Atan Yürek 102
Fikriye'nin Direksiyon Binasına Girişi 105
Falda Çıkan Evlilik 107
Direksiyon Binası 109
Çankaya Köşkü'ne Taşınma 111
Evlendirilmek İstenilen Mustafa Kemal 112
Mustafa Kemal ve Fikriye'nin Evliliği 113
Bozkırda Çiçeklenmiş Bir Gül Fikriye 115
Fikriye, Zübeyde ve Makbule 116
Zübeyde Hanım ve Fikriye 118

Pencerede Ay Işığı Parlıyordu 120
İzmir'de Mustafa Kemal'in İlk Gecesi 125
Büyük Taarruz 126
Ege'nin Suları Kızıla Boyanırken Yanan İzmir 131
Mustafa Kemal İzmir'de 131
Hükümet Konağının Önündeki Spor Araba 133
İzmir Yangını 135
Suyun Öte Yanına Göç Yolları 138
Aşkla Atan Kalp 139
Mustafa Kemal'in Kalp Spazmı 145
Evlilik Teklifi 148
İzmir'e Yolculuk 149
Mustafa Kemal'i Bekleyen Fikriye 151
Fikriye'nin Sanatoryuma Gönderilmesi 155
19 Ekim 1922 / Bursa Gezisi 157
Ekim 1922 Paris / Fikriye'nin Yolculuğu 158
Fikriye'nin Sanatoryum Günleri 159
Atatürk Evlenmeye Karar Verirken Zorlanmıştı 159
Zübeyde Hanım'ın Son Günleri 161
Atatürk ve Latife'nin Evliliği 162
Nikah Akşamı 164
Fikriye Nikah Haberini Alıyor 167
Mustafa Kemal ve Latife'nin Evlilik Günleri 168
Fikriye İstanbul'da 170
Kehribar Tesbih ve Tren Yolculuğu 172
Polatlı Yakınlarındaki Kaza 175
Memleket Hastanesi 176
Acı Haber 176

YAZAR HAKKINDA

Kayseri-Talas doğumlu. İlkokulu köyünde, orta ve yüksek öğrenimini Kayseri'de tamamladı. Kayseri eğitim Enstitüsü'nden mezun olduktan sonra Giresun ve Kayseri'de üç yıl öğretmenlik yaptı. 12 Eylül 1980 askeri darbesi ardından yurtdışına çıkmak zorunda kaldı. Bir süre Suriye ve Lübnan'da sürgünü yaşadı. Ülkeye yeniden döndüğünde tutuklandı ve 1981-1991 yılları arasında siyasal nedenlerden ötürü on yıl cezaevlerinde tutuldu.

1980-1990 yılları arasında "Cezaevi Şiir Antolojisini" hazırladı. Bu kitap daha matbaadayken toplatıldı. Ardından Metis Yayınları'ndan ilk öykü kitabı olan "Randevu Hazırlığı" adlı kitabını yayımladı. 1997 yılında Orhon Murat Arıburnu ödülünü aldığı "Kırık Zar" adlı şiir kitabı yayınlandı. 2000 yılında "Yüzünü Temiz Tut Ecel Her An Gelebilir" adlı şiir kitabını yayımladı (Bu iki kitap daha sonra Nokta Kitap tarafından yeniden basılmıştır). "Ejderha Yılları" adlı romanı ise Gendaş Yayınları tarafından 2001 yılında yayımlandı (Bu kitabın ikinci baskısı da Nokta Kitap tarafından yeniden basılmıştır).

"Kavgalı Küçük Fener" adlı şiir kitabı ise 2005 yılında yayınlandı.

Sırlarında bırakılmış bütün kadınlar için...

Sunuş

Yıllardır beni rahatsız eden bir bakış iki hayal arasında Fikriye Hanım'ı yazmak hiç de kolay olmadı. Kitap için aldığım notları gözden geçirirken kendime soruyordum durmadan."Yazılmış kitabı yeniden neden durmadan kurcalıyorum?" diye ama cevabını bulamadığım şeylerin peşinden giderken, merakımın giderek artacağını nereden bilecektim ki? Kapandığım kütüphane salonlarında, bulduğum gazetelerde, okuduğum kitaplarda birkaç yıldır onun izini sürüyordum; faytonun içinde nelerin yaşandığının ve ölümünün izini...

Anlaşılan odur ki insan nerede ve nasıl yaşarsa bazen hayat adına duyguların şiddeti kişinin kendisine de bulaşıyor. Bu ne demek? Belki de sorunun cevabını Fikriye Hanım'ın ölümünden sonra ardında kalanların vereceği bir gerçeklik; bu gerçeklik, tarihimizde karanlıkta bırakılan bir sayfayı aydınlatacaktır. Bunu umut ediyorum...

Fikriye Hanım hakkında yazan ve düşünen herkese içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Halil İbrahim Özcan
Nisan 2007
Tarlabaşı/İstanbul

-BÖLÜM BİR-

Hayallerin Kararduğı Zaman

Köşkün kapısı gürültüyle ardından kapanmış, içeride yaşadıkları onuruna çok dokunmuştu. Kapıdan dışarıya birkaç adım attıktan sonra, olduğu yerde durdu. Geriye dönüp dönmemekte kısa bir tereddüt geçirdikten sonra başını sert bir şekildi geriye çevirdi.

Kapının önünde bir fayton beklemekteydi. Arabacı Ali onu faytona davet etti. Yıllara meydan okuyan çınarlar gibi, acısını dünyanın rüzgarlarına bırakıyordu.

Kapı çoktan ardından kapanmış, dilsiz olmuştu. Eşikte duyulur duyulmaz bir inilti yle "Hak etmedim ben bunu zengin kızı, ben bunu hiç hak etmedim.

Alacağın olsun senin. Senin de bitecek saltanat günlerin!" sözleri dili ile dişi arasından ıslık gibi çıkmıştı. Gözleri sanki bir ateş topuydu.

Gözleriyle kapıyı delip içeriye nüfuz ettiğinde, göğü kaplayan bulutların arasında kaybolan bir yıldız gibi Gazi'yi seçer olmuştu duvarların arkasından. Bir ileri bir geri yürür gibiydi Gazi'si, yalnızlığına çekildiği odasında.

Umudun Tükendiği Yıllar Teselya'dan Kalkan Göç

Yunanistan bağımsızlığına kavuşunca yaşanılanlar, Larissa kasabasında yaşayan Türkler için huzurun iyiden iyiye bozulduğuna işaretti. Huzursuz olan aileler, daha rahat edeceklerine inandıkları Selanik'e göç ediyorlardı. Bu ailelerden biri de Fikriye'nin ailesiydi. 1897 yılında Mora'nın Yenişehir bölgesinde dünyaya gelmişti Fikriye.

Aile önce daha rahat edeceklerine inandıkları Selanik'e göç etmeye karar vermişti. Bu kararı alırken zorlanmışlar, bir türlü karar verememişlerdi. Çünkü hiç kolay değildi bir yerden bir yere göçmek.

Bir akşamüstü aile üyeleri karar vermek için yer sofrasının etrafına toplanmış konuşuyorlardı. Ocakta yanan odunlardan çıkan alevler birbirlerine karışık renk deryaları yaratırken, karışık akılları ve anlaşılmaz cümlelerini de aydınlatıyor gibiydi. Doğup büyüdükleri topraklardan ayrı düşeceklerdi ve bunun sonunun ne olacağını asla kestiremiyorlardı.

"Onca mal, davar, topraklar değil beni üzen; mezarlarımızdan ayrılacağız. Toprak üstünde yaşayanları sever, kucaklar. Bu çok koyuyor bana," diye söze başlamıştı baba. "Yüzyıllardır doğup büyüdüğümüz topraklardan sürülüyoruz. Köksüz değiliz biz."

Anne ise sofradaki eksiklikleri gidermek için iki de bir sofradan kalkıyordu" Kaderimiz buymuş der çekeriz, ne yapalım? Ama onca malı ne yapacağız, hiç olmazsa birazını satalım ve hazırlıklarımıza başlayalım. Yoksa elimizde avucumuzda bir şey kalmayacak. Artık elimdekilerle de Selanik'te bir iş kurarız."

Geceyi, göçü nasıl yapacakları konusunda ayrıntıları konuşurak geçirmişlerdi. Gecenin sonuna gelmişlerdi, neredeyse şafak atmak üzereydi. Ocaktaki odunlar közünü karartmışlardı.

Bir hafta sonra mallarının bir kısmını satarak oradan elde ettiklerini ve eskiden kalma değerli eşyalarını yanlarına almışlar, öküz arabaları ve iki at arabasını alarak yola koyulmuşlardı. Yanlarında davar sürüsü ve binek hayvanları vardı. Yola çıkmadan önce dört kişi bulmuşlardı, yolculukta kendilerine yardımcı olmaları için.

Zor bir yolculuğa çıktıklarını biliyorlardı. Bir dere yatağından geçerken öküz arabasının kocaman tekerinin çemberi düşmüştü. Yanlarındaki adamlar olmasa onu eski yerine takmak o kadar kolay olmayacaktı. Daha yolun başında ormanlık bir arazide mola vermişler, çıkmadan hazırladıkları yiyecekleri yer sofrasına koymuşlardı ki etraflarını saran Yunanlı çeteciler

görünmüştü. Atlılar bir şimşek gibi ağaçların arasından çıkmışlar ve etraflarını sarmışlardı. Önce kim olduklarını ve nereye gittiklerini sormuşlar, ardından da herkesi ayağa kaldırarak arabaların yanına götürmüşler ve ne var ne yok, bulabildikleri her şeylerini almışlardı. Kafilede yalnızca birkaç öküz arabası kalmıştı.

Sonunda Selanik'e ulaşabilmişler, ellerinde son kalan eşyalarını ve öküz arabalarını satarak, kendilerine bir ev tutmuşlardı.

Yeni hayatlarında yoksullukla tanışıyorlardı. Paraları yetmeyince Memduh Bey, kardeşinden yardım istedi ve bu da yetmeyince bir gaz bayiliğinde iş buldu. Burada çalışmaktan çabucak sıkıldı ve iç sıkıntılarını da yanına alarak İstanbul'a göç etmeyi aklına koydu; çünkü Selanik artık onun için bir buhran haline gelmişti. Artık İstanbul hayalleri dolduruyordu gönlünü.

Çok az kalmışlardı Selanik'te, kardeşi Ragıp Bey ise reji idaresindeki işinden memnun olduğundan Selanik'te kalmayı istemiş ve orada yerleşmişti.

Selanik'in 1900'lü yılların başlarında geçirdiği yangının yaralarını henüz yeni yeni sarılırken, bu büyük saldırı asıl şimdi büyük bir afete dönüşmüş, her yer yakılıp yıkılmıştı, umutlarla birlikte... Artık gidilecek liman, kurulacak hayal kalmamıştı orada yaşayan Türkler için.

Selanik'te umduğunu bulamayan ve daha fazla kalmak istemeyen Memduh Bey'in aklı fikri İstanbul'a göçmekteydi. Memduh Bey'in o sıralarda Fikriye'den başka Enver adlı bir çocuğu vardı.

Dul Bir Kadının Kara Duvağı

Ali Rıza Bey'in zamansız ölümü, Zübeyde Hanım'ı çok sarsmıştı. Zübeyde Hanım Ali Rıza Bey'le sorunsuz bir evlilik yaşamış ve kocasını çok sevmişti. Onun aniden ölümüne bir türlü alışamıyordu. Onunla evlendirildiği günü daha dün gibi hatırlıyordu. O hatıraların içinde ölen çocukları da vardı.

1857'de Langaza'da doğan Zübeyde Hanım'ın ailesi de Karaman Beyliği'nden sınır boylarına gönderilen Yörüklerin torunlarındandı. O zaman Osmanoğulları'nın kendilerinden daha ileri bir konumda olan Karamanoğulları'nı parçalamak için uyguladığı planlardan biri de erkek çocuklarını sınır boylarına göndermekti. Konya ve civarından erişkin erkek çocukları uç boylarına gönderilmek için seçiliyor ve onlar oradan alınarak uç boylarına yerleştirilşiyordu. Bunlar savaşın içinde bazen çoluk çocuğa karışıyorlar, yaşlılıklarında da Türklerden kurulan köylerde yaşıyorlardı. Zaman geçtikçe artık iyice o toprağa bağlanıyorlar, bulundukları yörenin ortamına alışıyorlar ve iyiden iyiye o toprakların insanları oluyorlardı. Zaman içinde kendilerini geldikleri yerin değil de yaşadıkları toprakların birer kök salmış üyeleri olarak benimsiyorlardı.

Zübeyde, Ali Rıza Efendi ile evlendiğinde küçük yaştaydı. Ergenlik yaşlarını sürmekteydi. Ali Rıza Efendi Manastır'ın Kocaali Bucağı'ndandı. Sırbistan sınırındaki Arnavutluk dağlarının eteğinden gelerek Selanik Evkaf Dairesi'nde katip olarak çalışmaya başlamıştı.

Uzun uğraşlar sonunda kızı Ali Rıza Efendi'ye verdiler. Kolay olmamıştı bu evlilik. Zübeyde Hanım'a göre yaşlı sayılırdı Ali Rıza Bey. 32 yaşında bir adamdı evlendiklerinde. Oncacık maaşı ile Selanik'te yaşamak zordu. Araya giren dostları aracılığıyla, yetmeyen maaşına ek gelir olsun diye başka bir işe daha atılmıştı Ali Rıza Bey.

Selanik'te düşlerinin gerçekleşmesi için çok çalışması gerektiğini görmüştü. Ahmet Subaşı Mahallesi'ne yerleşmişlerdi.

Hayatları sorunsuz gidiyordu. Evliliklerinin on birinci yılında bir oğlan daha dünyaya getirmişti Zübeyde Hanım. Evinden çok uzaklarda işinin başında olan Ali Rıza Efendi, geceleri eve gelemiyordu.

Evlenir evlenmez hamile kalan Zübeyde Hanım, ilk çocuğunu 1871'de dünyaya getirdi. İlk çocuğu bir kızdı ve adını Fatma koymuşlardı. Arkasından Ahmet ve Ömer doğdu. Ve bu çocukların ikisi de küçük yaşta öldüler. Oğlanın adını Mustafa koymuşlardı. Ardından Makbule, ondan sonra da Naciye dünyaya gelmişti.

Ellisine yeni giren Ali Rıza Bey, beklenmedik bir zamanda hayata gözlerini yummuştu. Babası öldüğünde Mustafa 7, Makbule 3 yaşındaydı, Naciye ise henüz kırk günlüktü. Zübeyde Hanım genç yaşında dul kalmıştı.

Yeni Bir Eş Yeni Bir Dünya

Eşini toprağa verdiği günden beri geçen süre içinde Zübeyde Hanım kendisini çocuklarına adamıştı. Oğlu Mustafa 12 yaşına gelmiş, çalışkan ve disiplinli bir askeri okul öğrencisiydi. Kocası ölmüş ama içi kıpır kıpır bir kadındı. Etraftan onu evlendirmeye kalkanlara her zaman olumsuz cevaplar veriyordu.

Öyle ki istemeye gelen yakın akrabalarının da olması onu çileden çıkarıyordu. Ama artık hayatını paylaşacağı Ali Rıza Bey'i kendi elleriyle toprağın altına gömmüştü. Onun ölümünü kabullenemese de çocukları, hayatın Ali Rıza Bey'den kalan canlı ve maddi hatıraları olarak ona yeni sorumluluklar yüklüyordu. Artık bulunduğu köyde bunun altından kalkabileceğini düşünemiyor ve gelecek karşısında korkuya kapılıyordu. Onun bu korkuları bazen geceleri ona kabuslar yaşatıyor; onu uykudan uyandırıyor ve uyanır uyanmaz da hemen uyuyan çocuklarının yanına koşuyordu.

Gönül bu, ya insanlar her zaman istediklerini elde edemez; bazen o isteyenler gelir bulurdu sizi. Öyle de oldu. Bir gün Ragıp Bey adında biri Zübeyde Hanım'la evlenmek istediğini bildirdi. Zübeyde Hanım'la aynı sokakta oturan Ragıp Bey, onu çok beğeniyordu. Ayrıca, yalnızlık canına tak etmişti. Kendisinin de karısı ölmüş, iki küçük çocuğuyla tek başına kalmıştı.

Evlendikleri sıralar Zübeyde Hanım'ın kafası oldukça karışıktı. Oğlu artık büyümüştü; onun bu evliliğe nasıl bakacağını merak ediyor ve onaylamamasından çok korkuyordu.

Sonunda Ragıp Bey ile Zübeyde Hanım, gösterişsiz bir topluluk içinde sessiz sedasız evlenmişlerdi. Akrabalarından biri düğün için az çok hazırlık yapmış, diğerleri de kendi aralarında yardımlaşarak düğün kazanları kaynatmışlardı. Akrabalarından birinin bahçeli büyük evinde düğün akşamı az sayıdaki konukla birlikte yemeklerini yemişler ve yeni evli çifte mutluluklar dilemişlerdi. O günün akşamında Zübeyde Hanım herkes masada yemek yerken, kimseye görünmeden odaya çekilmiş, bir süre orada yalnız kalmıştı. Çünkü Ali Rıza Bey'le evlendiği gece böyle olmamıştı. O gün davullar zurnalar çalınmıştı. Şimdiyse az sayıdaki topluluğun içinde hem Ragıp Bey'in hem de kendisinin çocuklarının gözleri önünde yapılan bir düğündü bu. Ağlamak isteğine gem vurdu. Boğazı düğümlendi.

-Ah, Ali Rıza ah, ne olurdu yaşasadaydın, böyle erkenden beni yalnız bırakıp gitmeseydin. Beni böyle kara duvakla bırakmasaydın. Kara duvağımı duvara asılı bıraktın. Bir süre daha odada yalnız kaldıktan sonra bahçeye konukların arasına dönmüştü.

Hafta sonu izinlerinden birinde, öğleden sonra evine koşarak gelen Mustafa kapıyı açarak içeri girmiş, babasının oturduğu sedirde başka bir adamı görünce suratını asmıştı. O sırada annesi mutfaktaydı. Dış kapının sesini duyan Zübeyde seslendi:

-Kim geldi Ragıp Bey?

-Gelen Mustafa.

Bu arada Mustafa, Ragıp Bey'e bakarken yüzünü astı. Ragıp Bey, evlendikten sonra Zübeyde Hanım'ın

evine iki çocuğuyla birlikte yerleşmişti. Onlar da artık evin birer parçalarıydı. Mustafa bu yeni durumu kabullenmeyerek tepkisini Halası Emine Hanım'ın evine giderek vermişti.

Zübeyde Hanım, Mustafa'nın nbu durumuna çok üzülüyor, işin içinden nasıl çıkacağını bilmiyordu. Bir gün Emine Hanım'a giderek bu durumu nasıl çözeceklerini sormuştu. Emine Hanım da ona:

-Zübeyde, o artık ergenlik çağına gelmiş bir çocuk. Ondan Ragıp Bey'i hemen kabuyllenmesini bekleme, yapamaz bu çocuk. Merak etme, zaman içinde Ragıp Bey'e o da alışacaktır, bundan hiç kuşkun olmasın. Sevgini esirgeme ondan, demişti.

Ragıp Bey ise Mustafa'nın kendisine olan tepkisini yumuşatmak için elinden ne geliyorsa yapmaktaydı.

Ragıp Bey esasında çok kibar ve iyi kalpli bir insandı. Mustafa Kemal önceleri alışamadığı bu adama daha sonraları ısınmış ve onu sevmişti. Ancak çocukluk duyguları içerisinde ilk yıllarda tepkili davranışları olmuştu. Ragıp Bey de Mustafa'ya karşı oldukça sevecen davranışlar içindeydi.

Mustafa Manastır Askeri İdadisi'nde

Mustafa, 1896 yılında Manastır Askeri İdadisi'ne girdi. Okula giriş Mustafa için kolay olmamıştı. Çünkü annesi onun asker olmasını istemiyordu. Dayısı ise onun askerliğe yatkın ve yeni düşüncelere açık bir çocuk olduğunu biliyor ve asker olmasını destekliyordu.

Dayısı, onun arkadaşları arasındaki etkisiyle liderliğe yatkın kişiliğinin farkındaydı. Babasının arkadaşlarından subay emeklisi olan bir tanıdıklarına giderek, ona askeri okula yazılmasında yazılması ricasında bulunmuştu. Bu duruma çok sevinen babasının arkadaşı Mustafa'yı alarak askeri okula kayıt ettirdi ve ona kefil oldu. Sınavda başarılı olan Mustafa okula kaydoldu.

Bu okul, Mustafa için yeni bir dünyanın kapısının aralanmasıydı. Yaz ayları dışında artık Selanik'e gelmiyordu. Arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde atak ve hep lider konumundaydı. Zamanını okuyarak geçiriyordu. Matematik ve askeri derslerde gösterdiği başarısı ve üstün zekası, öğretmenlerinin de dikkatini çekiyor ve onu destekliyorlardı.

Okulun ikinci yılında öğretmenlerinden Yüzbaşı Mustafa ona diğer öğretmenlerden daha fazla yakınlık gösteriyordu ve kendisine Kemal adını veren de oydu.

Yaz tatillerinde Selanik'e gelmeyi dört gözle bekliyor, arkadaşları Ömer Naci ve Fuat'la Selanik gecelerine dalıyorlardı. Dar Arnavut kaldırımlı sokakların, cumbaları arasından sarkan çiçeklerin ardındaki gözlere kana kana, Beyaz Kule'ye doğru güle oynaya inerlerdi.

Müslüman, Hristiyan ve Yahudi nüfusu, beraberce aynı içki evlerine girer otururlardı. Arnavut kaldırımlarında güle oynaya dar sokaklardan geçerek külhani yürüyüşleriyle Beyaz Kule'nin oraya salınırlar, denizin kokusuyla Beyaz Kule yakınlarındaki bu içki evlerine giderler ve eğlenirlerdi. Arkadaşlarıyla en çok gittikle-

ri yer ise İdadi Çeşmesi'nin karşısındaki Yüksek Gazino adındaki bir yerdi; buranın ardından da Floka adındaki bir başka gazinoya giderlerdi.

İstanbul Günleri

Mustafa Kemal, Manastır Askeri İdadisi'ni bitirdikten sonra (13 Mart 1315) 1899 yılının Mart ayında on sekiz yaşına girdiği günlerde, İstanbul'da Harp Okulu'na kaydoldu. Artık İstanbulluydu. Sınıfının çavuşu olmuştu hemencecik. Yeni edindiği arkadaşlarıyla birlikte İstanbul'un keyfini çıkarmaya başlamıştı bile. Burada kendisine yeni tanıştığı arkadaşlarından Ali Fuat ile içtikleri su ayrı gitmez olmuştu. Pera'nın eğlence yerlerini de keşfetmekte gecikmemişlerdi.

Hafta sonları üvey babası Ragıp Bey'in Sultanahmet'te oturan kardeşi Memduh Bey'in evine uğruyordu. Oğulları Ali Enver ile Mustafa birbirlerini özler olmuşlardı.

Memduh Bey binbir güçlükle İstanbul'a yerleşmişti. Yerleşmeleri hiç de kolay olmamıştı. İstanbul'a geldikten sonra, önce Büyükada'ya yerleşmişler ve orada çıkan bir yangından sonra Heybeliada'ya geçmişlerdi. Küçük kızı Jülide hastalanmış, daha sonra da ince hastalıktan ölmüştü. Oradan da Fikriye Hanım'ın yakın arkadaşı olan Memduha Hanım'ın Sultanahmet'teki evlerine taşınmışlardı.

Mustafa Kemal için bu ev aile sıcaklığı demekti. Kendini bu evde iç huzuru içinde buluyordu. Harp Akademisi'ni bitirene kadar bu eve gidip geldi.

O yıllarda Mustafa Kemal, Selanik'ten çocukluk arkadaşları olan Fuat, Nuri ve Ömer Naci ile İstanbul'dan edindiği arkadaşlarıyla Tepebaşı ve Galata bahçelerine gidip geliyordu.

Mustafa Kemal akademinin son sınıfındayken Albay Memduh Bey aniden öldü. Bu ölüm aileyi derinden sarsmıştı. Aile sıcaklığını yaşatan bu adama karşı sonsuz bir minnet besliyordu kalbinin derinliklerinde. Hatta bunu Ali Enver'e söylemişti Beyoğlu gecelerinin birinde. Fikriye babasının ölümüyle çok sarsılmıştı.

1905 yılının ilk ayında Kurmay Yüzbaşı olarak Harp Akademisi'ni bitirdi. Amacı Selanik'te bir göreve atanmak ve en yakın arkadaşlarıyla birlikte orada devrimcileri örgütleyerek rejimi temellerinden sarsmaktı. Abdülhamit'in devrilmesi için en uygun ortamın Balkanlar'da, Rumeli'de, Makedonya'da var olduğunu düşünüyordu.

Mustafa Kemal ve Ali Fuat uğradıkları jurnalle birlikte, ikisi de Suriye'deki 11 Ocak 1905 Kurmay stajı için 5. Ordu 30. Süvari Alayı'na atandı. Jurnalcıların yarattığı karanlık bir ortamda sürgün gibi bir atamaydı bu.

1905'li Yıllarda Şam

Mustafa Kemal için Şam ve Beyrut, hayatının dönüm noktalarından biriydi. Ortadoğu'nun tarihini koruyan en güzel kentlerinden biriydi Şam. Bir tarafında büyük bir dağ, diğer yanında ise geniş bir vahaya yaslanmıştı. Kentin orta yerinden geçen Barada Nehri, Şam'a hayat veriyordu.

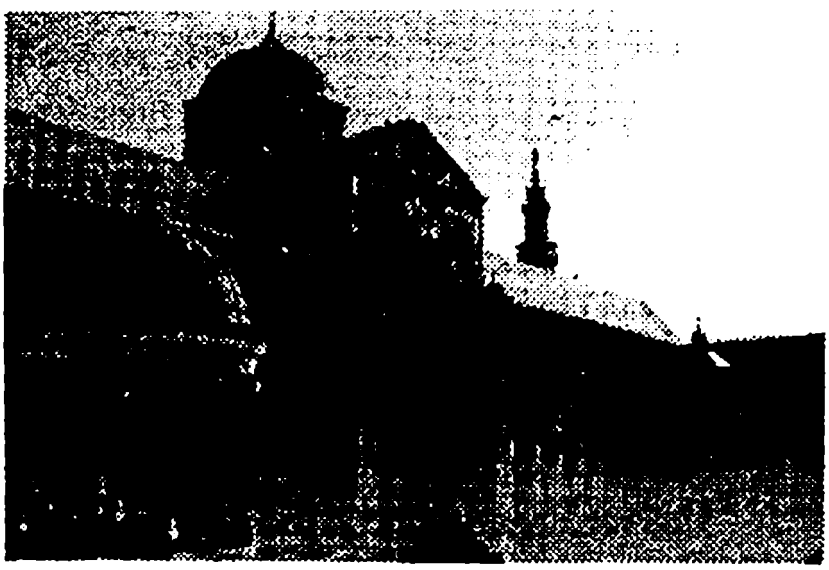
Tarihte hiçbir zaman önemini yitirmemiş olan Şam, Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı olduğu yılların sanki son günlerini yaşıyor gibiydi. Balkanlar'da esen özgürlük rüzgarları buralarda da etkisini göstermeye başlamıştı. Mustafa Kemal kent hakkında bilgisi olmasına rağmen, her zaman yaptığı gibi kendi gözleriyle de görmek, kente nüfuz etmek istiyordu. Arkadaşlarına kenti tanımak için gezmek istediğini söylediğinde önce Hamidiye Çarşısına götürdüler. Hamidiye Çarşısı, Abdülhamit tarafından 1863 yılında yaptırılmış muhteşem bir yerdi. İpekli kumaşların, çeşitli el işi giysilerin, sahafların yer aldığı görkemli bir çarşıydı.

Atatürk çarşının uzunluğunu görünce sormuştu:

-Daha yürüyecek miyiz çocuklar?

-Az kaldı Mustafa, uzunluğu yaklaşık bir kilometre bu çarşının.

Çarşının doğu kapısından çıktıklarında kocaman taşlarla döşenmiş büyük bir meydana varmışlardı. Karşılarına o muhteşem Emeviye Camii çıkmıştı.

Mescid-el-Emeviyye

Emeviye Camisi görkemli bir camiydi. Arkadaşlarından bilgi almıştı camii hakkında. Milattan önce 3000 yılında inşa edilmiş Hadad Tapınağı'nın yerine Hristiyanlık öncesi Roma İmparatorluğu, 3. yüzyılda Jüpiter Tapınağı'nı inşa etmişti.

Roma Hristiyanlığa geçtikten sonra bu yapı 4. yüzyılda Vaftizci John adına büyük bir kiliseye çevrilmişti. Müslümanlar 636 yılında Şam'ı ele geçirdiklerinde yapının doğu tarafını camiye çevirirken, batı tarafının kilise olarak kullanılmasına izin vermişlerdi. Yetmiş yıl boyunca aynı yapı hem kilise hem de cami olarak kullanılabilmişti.

Müslüman nüfusun zaman içinde artması sonucunda cami yetersiz kaldığından, Hristiyanlarla şehrin muhtelif yerlerinde kiliseler yapılması yolunda anlaşılması sonucu yapı tamamen Müslümanlara geçmiş ve yıkılarak yerine görünümü bir kilise ve cami karışımını andıran, avlusunda göz alıcı mozaik resimler yapılmış olan bugünkü cami yapılmıştı. Cami inşa edilirken kalıntılar arasında Vaftizci John'un saçları ve derisi üzerinde olan başının bulunduğu rivayet edilmekteydi.

Caminin orta yerinde bulunan ve bu başın gömülü olduğuna hem Hristiyanlar hem de Müslümanlarca inanılan mezar korunmuştu. Bazı Müslümanlar arasında ahir zaman peygamberinin ve İsa'nın buraya ineceğine inanılıyordu. Kilise olarak kullanılmaktayken Şam'ın Müslümanlar tarafından fethedilmesinden sonra, 705 yılında Emevi Halifesi Velid bin Abdülmelik tarafından bir kısmı camiye çevrilmişti.

Daha sonraları yapılan tadilatlarla genişletilerek bugünkü halini almış ve tamamı cami olarak kullanılmaya başlanmıştı. Müslümanlar tarafından kıyamete yakın, Hz.İsa'nın yeryüzüne ineceği rivayet edilen "ak minare" bu camiye aitti. Camide ayrıca, Yahya Peygamber'in kabri ile İmam-ı Hüseyin'in Kerbela'da Yezid'in adamları tarafından kesilen ve Şam'a getirilen başlarının defnedildiği ve ziyaret edildiği bölüm bulunmaktaydı.

Avluda bulunan sekiz sütun üzerine yükselen hazine kubbesi, kamu hazinesini korumak amacıyla Abbasiler döneminde yapılmıştı. Caminin ilginç yönlerinden birisi de dört farklı mezhebi temsilen dört ayrı mihrabı bulunmasıydı.

Caminin kapladığı alanda ayrıca Selahaddin Eyyubi türbesi, Hz.Hüseyin'in kızı Seyide Rukiye Camisi bulunmaktaydı.

Emeviye Camisi'nden oldukça etkilenen Mustafa Kemal, arkadaşlarına yorulduğunu söyleyerek yakınlarda kahve içebileceği bir yer sormuştu. Yanındakiler de onu Hamidiye Çarşısı'nın içinden geçirerek hem orayı göstermek, hem de arka taraftaki eski Şam mahallesini gezdirmek istediklerinden "hemen yakında bir kahve var" demişlerdi.

Bin yılların ayakizlerinin toplandığı taşların kalbine basa basa, eski Şam evlerinin olduğu bölgeye salındılar. Gözlerine ilişen ilk kıraathaneye oturdular. İçerisi kalabalıktı. Sedirlere kurulmuş tembel tembel nargilelerini tüttüren burma bıyıklı adamlar, onlara hizmet

eden omzunda havlularıyla genç adamlar vardı. Biraz ayakta beklediler ve sonra kendilerine ayrılan sedire kuruldular.

Tömbeki ve kahve söylediler. Oturduğu sedirde gözlerini duvara çivilemiş gibi duran Mustafa Kemal'in aklı fikri Selanik'teydi. Yeni bir örgütlenmenin çatısını çoktan kafasında oluşturmuştu ama bunu nasıl gerçekleştireceği konusunda kafası karışıktı.

Sürgün gibi geldiği bu kentten düşüncelerini gerçekleştirmesi zor görünüyordu. Osmanlı kaynar kazan gibiydi. Ağzındaki marpuçu bazen unutuyor ve derin derin çektiği nefeslerinde boğulacak gibi oluyordu. Daldığı düşünceler içinde kahvesinin soğuduğunu söyleyen arkadaşına şöyle bir bakmış ve gülümsemişti. "Haklısınız çocuklar haklısınız, kahvemi soğutmamalıyım ama içim yanıyor be yahu, içim yanıyor." Durmadan "nar" istiyordu gene de. Mangala getirilen köz kalbini yakıyordu sanki.

-Nargilenin kuralları var çocuk, bunları biliyor musunuz, derken yüzüne ince bir gülümseme yerleşmişti.

Yanındakiler yüzüne bakmışlardı Mustafa Kemal'in.

-Bunları ben söyleyeyim size. Birincisi meşe, ikincisi köşe, üçüncüsü Ayşe. Bizde ne eksik, diyerek etrafındakileri güldürmüştü.

O gece yatağına çekildiğinde yorgunluk hissetmişti.

Şam'da günler, haftalar geçiyor, yüreğindeki örgütlenme ateşiyle yanıp duruyordu. Burada kendisini işe

yaramaz biri olarak görüyor ve günlerin ölü geçtiğini düşünürken, dünyanın tatlarına da dokunmadan edemiyordu. Bu sıkıntılı günlerinde gittiği eğlenceler birazcık onu rahatlatıyor, ama gene de yaptığı hiçbir şey iç sıkıntısını dindirmeye yetmiyordu.

Zaman akıyordu. Kafasının içindekiler artık netlik kazanmış, kesinlikle kendi örgütünü kurmaya karar vermişti. Bunun için mutlaka Rumeli'ye geçmesi gerekmekteydi ama nasıl yapacaktı? Konuyu açtığında arkadaşları onun bu çılgın düşüncesine önce karşı koymuşlardı.

Yeniden Selanik

Kendini mutsuz eden düşünceler içinde binbir zahmetli yollarla, izin almadan Selanik'e geçti. Aslında Selanik'e kaçak olarak gelirken içinde yakalanma korkusunu taşıyordu; ancak korktüğu başına gelmemişti, Selanik'e sağ salim ulaşabilmişti.

Evliya Çelebi'nin "*Sekiz çeşit rüzgarla yine de havası ılımandır.*" dediği Selanik, o yıllarda hiç kuşkusuz "devrimlerin merkezi"ydi.

20. yüzyıl başları, balıkçı iskelesi ve Beyaz Kule

Limanda gemiden indi, durdu ve kentin kokusunu içine çekti. Evet, Selanik'e her gelişinde kentini koklardı. Sürgünün o çorak topraklarında geçen yıllarının onda bıraktığı hüzün vardı gözlerinde. Eninde sonunda kaçak sayılırdı.

Selanik, bölgenin en büyük şehri ve 19. yüzyılın başlarında Balkanlar'ı Akdeniz'e bağlayan çok önemli bir ticaret merkezi olmasının dışında, Osmanlı İmparatorluğu'nun yüzü Batı'ya dönük, en aydın şehriydi. İlerici fikirlerin filizlenip geliştiği bu liman şehrinde yaşayan Türkler de son derece kozmopolit bir nüfusa sahipti.

Selanik, 1430-1912 yılları arasında beş yüz yıla yakın bir süre boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli şehirlerinden biri olmuştu. Şehir, 1430 yılında padişah II. Murat tarafından fethedilmişti. 15. yüzyıl boyunca kente Anadolu'dan getirilen çok sayıda Türk yerleştirildi. 1492 yılında Osmanlılar İspanya'dan kovulan Sefardik Yahudilere kapılarını açtıklarında, Selanik, Yahudilerin yerleşmek için en fazla tercih ettikleri şehir olmuştu. Hristiyan, Yahudi ve Müslüman toplumların hep birlikte uyum içinde yaşadığı önemli bir kültür ve ekonomi merkeziydi.

Eve vardığında annesini sedirde uyur buldu. Uyanmasını bekledikten sonra sarıldı ona. Hazırlanan sofraya getirilen yiyeceklerden öylesine atıştırırken kapı açılmış ve içeri Ragıp Bey girmişti. Ragıp Bey'i gören Mustafa ayağa kalkmış, Ragıp Bey de ona içtenlikle sarılmış ve "hoş geldin" demişti.

Ragıp Bey Mustafa'yı sevecenlikle süzerek;

-Mustafa seni gördüğüme çok sevindim be kuzum. Nasıl geçiyor Suriye'deki günlerin? Özlüyor ve merak ediyoruz seni. Anneciğin hep seni sayıklıyor, demişti.

Mustafa ilk yıllarda alışamadığı Ragıp Bey'in dudaklarından dökülen sözcüklere ve gözlerindeki ışıltıya bakarak:

-İyi gidiyor, her şey yolunda, diyerek onu cevaplamıştı.

Mustafa'nın aklı fikri bir an önce arkadaşlarını bulup Vatan Cephesi hakkında ve memleketin diğer bölgelerinde yapılacak işlerin değerlendirmesini yapmaktı. Evde fazla oyalanmadan arkadaşlarını bulmak için doğrudan Hakkı Baha'nın evine giderek diğer arkadaşlarının da gelmesini sağladı.

Onlarla uzun uzun Osmanlı'yı konuştu, Suriye'yi anlattı. Özgürlük ateşinin ancak ve ancak Balkanlar'dan yakılacağına inanıyordu. Şam'da ve Beyrut'ta böyle bir verimli düşünsel yapının olmadığını görmüştü.

Vatan ve Hürriyet Cemiyeti buralarda konuşulup bazı yüzleri çoktan oluşmuştu. Ama bu yeterli değildi Mustafa Kemal için. O, buralarda daha bir güçlü olmak istiyordu. O konuşurken odada derin bir sessizlik hakim olmuştu. Ateşli şiirleriyle bilinen Ömer Naci ayağa kalkarak.

-Sevgili Mustafa, biz her zaman seninleyiz. Canını sıkma. Cellatlar, işkenceler, sürgünler tarihin hiçbir döneminde haklıların mücadelesinin önüne geçemedi,

geçemez de. Haksızlık ve baskı altında inleyen toplumu mutlaka hak ettiği seviyeye çıkaracağız. Kolay olmayacak bu elbette, diye uzun bir söylev çekmişti.

Diğer arkadaşları da şair Ömer Naci'yi destekleyerek aynı anlama gelen cümleler kurmuşlardı.

Kızıl Tilki Abdülhamit

O sıralarda Sultan Abdülhamit hürriyet ve özgürlük fikrinin yayıldığı Balkanlar'dan çok korkuyor, hafiyeleriyle dinletebildiği insanları hapishanelere dolduruyor ya da sürüyordu. "Fesat ateşinin yandığı yer" dediği Balkanlar onu çok korkutuyordu. Yunan ordusu o çok sevdiği Girit'e girmiş ve kendi bayraklarını dalgalandırmaya başlamıştı.

Mustafa Kemal, Selanik'te geçirdiği bu günlerinde daha çok zamanını arkadaşlarıyla geçiriyordu. Selanik'te bulunduğu günlerde kendisine Fransızca'yı öğreten Dominiken keşişini özlemiş, onu bulmuş ve onunla da uzun uzun memleket meselelerini konuşmuştu.

Onun kaçarak geldiği Selanik'teki günlerinde arkadaşlarıyla görüştüğü haberi hafiyelerce tesbit edilmiş ve "Vatan ve Hürriyet Cephesi"nden bir arkadaşı ona kendisinden haberdar olunduğunu bildirmişti. Mustafa Kemal bunun ardından hızla orayı terk etme kararı almış ve ona yeniden Şam yolları görünmüştü.

Mustafa Kemal özgürlük peşinde geldiği Selanik'ten içi ezile ezile yeniden Beyrut limanına haftalar sonra, zor bir yolculuğun ardından ulaşmıştı.

Bal ve Süt Ülkesi Lübnan ve Ortadoğu'nun Paris'i Beyrut

Beyrut'ta bir gece geçirmişti. Beyrut sevdiği kentlerden biriydi. Hele Hamra'ya gittiğinde, o çok sevdiği salaş Ermeni meyhanelerinden birine kapağı atar ve balıkçılarla bol sohbetli sofralarda otururdu.

Sonra, doğrudan süvari birliğine katıldı. Orada, Dürzilerin Golan'ın eteklerinde Türkleri avlamak için kurdukları tuzaklar karşısında çaresiz kalmışlardı. Onlar da geceleri çıkarak Golan'ın eteklerindeki yoksul köylülerin ekinlerini yakıyorlar, sürülerini dağıtıyorlardı.

5. Ordunun görevlerinden biri de Dürzileri yola getirmekti. Ali Fuat'ın Güney Arabistanlı bir kabile şeyhi olan İbni Suud'un yanına gönderilmesinden sonra, Mustafa Kemal iyice yalnız kalmıştı. Ali Fuat, Mustafa Kemal'i yanına almak için uğraştıysa da başarılı olamamıştı.

Dürziler, başlarına buyruk, kendilerine özgü dilleri ve töreleri olan bir halktı. Şam'ın güneyinde, Havran bölgesinde yaşıyorlardı. Önceleri Osmanlı'ya vergi ödemekte zorlanmışlar, Osmanlıları epey uğraştırmışlardı. Daha sonraları ise askerliklerini kendi bölgelerinde yapmak kaydıyla vergi vermeyi kabullenmişlerdi.

Osmanlı'nın kendinden önce buraya gelen görevlilerinin Dürziler üstünde oynadıkları oyunları öğrenince Mustafa Kemal'in canı çok sıkıldı. Osmanlı subaylarından bazıları Dürzilerden gecikmiş vergileri topla-

mak bahanesiyle köyleri basıyorlar ve onlardan yağma ve talana varacak davranışlar içinde vergi topluyorlardı. Buna şiddetle karşı çıkan Mustafa Kemal 5. Ordu-da sevilmeyen biri konumuna gelmekteydi. İşleri bozulan bazı subaylar, Mustafa Kemal'e karşı tavır almış durumdaydılar. Oysa her gittiği Dürzi köyünde hoşlukla karşılanan bir Mustafa Kemal vardı.

Dürzilerden yağmalanan ganimetler paylaşılırken, Mustafa Kemal ve birkaç arkadaşına da pay ayrılmıştı. Mustafa Kemal kendisine ayrılan payı redderken "Bizler bugünün adamları değiliz. Bizler geleceği kucaklayacak bir neslin çocuklarıyız." demişti. Kendisini İstanbul'a göndermek için yazılan düzmece rapolara da karşı çıkarak üstlerine karşı gelmişti. Üstleri ondan kurtulmak istiyorlardı; çünkü bir bölgede düşmanın kendiliğinden çekilmesi üzerine bunu kazanılmış bir zafer olarak gösterdikleri düzmece raporu Mustafa Kemal reddetmişti. Diğerleri onu ikna etmek için saatlerce dil dökmüştü boş yere.

-Bak Mustafa, burnunun dikine giderek bir şey elde edemezsin. Sultan'ın duygularını da düşünmek zorundasın. O, buralardan zafer haberleri bekliyor. Sen henüz cahilsin ve padişahımızı anlamıyorsun. Onun istedikleri bizim için önemlidir. Biz onun kullarıyız ve ona itaat ediyoruz.

-Evet, nasıl olup da kendi kesenizi düşünürek ona itaat ettiğinizi düşünüyorsunuz?

-Dedim ya sen cahilsin ve daha çok fırın ekmek yemen lazım.

-Sizler zamane adamları olmuşsunuz, dedikten sonra kendi durumunu yeniden düşünmeye başlamıştı. Gençti, atakti ama Osmanlı'nın çürümüşlüğü içinden yeni bir dirililiş olmalıydı. Yeniden örgütlenmeyi becermek gerekliliği, gün geçtikçe canını yakan bir gerçek haline gelmişti.

Mustafa Kemal daha önce gördüğü şehirleri gözünün önüne getirdiğinde Şam'a uyum sağlamakta zorlanıyordu. Çünkü o daha önce yaşığı ve gördüğü şehirlerle Şam'ı mukayese ettiğinde şaşırıyordu. Selanik kocaman kozmopolit bir kentti; İstanbul erişilmez güzellikleriyle öyleydi. Beyrut'un sihirli bir güzelliği vardı; gecesi gündüzü aytı yaşanan, canlı bir şehirdi. Oysa Şam daha sessiz ve tenha bir şehirdi onun için ilk günlerinde. Karanlık Şam evlerini içine aldığında, ölgün ışıkların dışında sokaklar bomboş kalıyordu. Ama Mustafa Kemal bu kedi yolunu kendisi açarak, gece aleminin karanlık dehlizlerinden içeri giriş yolunu buldu.

O günlerde Hicaz demiryolunu yapan İtalyanlar eğlenmeyi biliyorlar, kendilerine göre eğlence yerleri bulup geliştiriyorlardı. Mustafa Kemal de buraları keşfetmişti çoktan. Orada softalığın ve yobazlığın Osmanlı'nın ayak bağı olduğunu anlamıştı. Şam'daysa subayların arasında hüküm süren ikiyüzlülüğü görmüştü.

Buradaki günlerini zor geçiriyordu. Siyasi faaliyetlerden geride kaldığına yanıyordu. Tesadüfen girdiği Şam'daki sokaklardan birindeki dükkanda, masanın

üstünde çeşitli kitaplarda karşılaştı. Adam kendisiyle Türkçe konuşuyordu. Şaşıran Mustafa Kemal'e oturmasını işaret ettikten sonra, yakındaki kahvehaneden nargile ve kahve ikramında bulundu.

Mustafa Kemal oldukça şaşkındı; Şam'da bir dükkandı özgürlükler üstüne yazılan bir yığın kitap ve bir esnaf. Konuşmalar koyulaşınca, Mustafa Kemal onun Askeri Tıbbiye'de okumuş, daha sonra cezaevine atılmış ve sürülmüş biri olduğunu öğrendiğinde, kırk yıllık dostunu bulmuş gibi kalkıp adama sarılmıştı. Hacı, Mustafa Mustafa Kemal'i ve varsa arkadaşlarını da birkaç gün sonrası için evine davet etmişti.

Mustafa Kemal sonunda siyasi faaliyetlerde bulunacağı kanalı yakalamanın mutluluğunu yaşıyordu. Düşüncelerini yakın arkadaşı olan Müfit'e açtı. Yanlarına kendilerine yakın siyasi düşünceler içinde olduklarını bildikleri iki subayı da alarak Hacı'nın evine gittiler. Eski Şam evlerinin kararmış taşları üstüne basa basa verilen adresi buldular. Kapının tokmağına Mustafa Kemal üç kez vurmuştu. İçeriden gelen "Kim o?" sesiyle birlikte dışarıdakiler "Biz geldik" dedikten sonra karanlık sokakların arasından süzülmüşlerdi.

Eylül ayı bitmek üzereydi. Güneşin ışınlarını yavaş yavaş azalttığı bir mevsimdi. Yaz hâlâ azametiyle kendini gösteriyordu. O gece Hacı'nın evinde sabaha kadar ihtilalin amacı ve halka benimsetmek için aranacak yolları tartışıp durdular. Konuşmaların arasında Hacı yanlarına gelerek bir isteklerinin olup olmadığını soruyor ya da onlara sormadan kendi elleriyle yaptığı kahveyi konuklarına ikram ediyordu.

Mustafa Kemal, Şam'dan daha iyi görüyordu Osmanlı'nın durumunu. Hem İstanbul'da ya da Selanik'teki gibi sıkı takibat altında değildi. Daha rahat hareket ediyor, etrafında kendince seçtiği subaylarla daha rahat konuşabiliyordu.

"Bunun için iyi örgütlenmek lazım" dedi Müfit.

Hacı, Müfit'in bu sözünden sonra oturduğu sedirden ayağa kalktı, başındaki fesin püsküllerini okşayarak çıkarıp masanın üzerine koydu ve elini arkasına kavuşturarak masadakilere bakıp:

-Sevgili arkadaşlar, söylediğiniz şey, düşündükleriniz, hayalleriniz benim için ulvi değerlerdir. Ancak her fikir yayılma aşamasında haklılığı ne olursa olsun birtakım zorluklarla karşılaşır. Tarihin her aşamasında gerek dinler, gerek ideolojiler ortaya ilk atıldıklarında bunları ortaya atanlar şiddetle karşılaşmışlardır. Kimileri öldürülmüş, kimileri ağır işkencelere maruz kalmış, kimileri de sürülmüştür. Sakın beni yanlış anlamayın. Ben her üçünü de yaşayan bir ağabeyiniz, bir arkadaşınız olarak konuşuyorum burada. Güçlüler her zaman yeni fikirlerin karşısında zalim olurlar. Asla bunu unutmayın. Ve yeni eskinin içinde filizlenip büyecekse, bu çok kolay olmayacaktır. Size kısacası İttihat ve Terakki'nin geldiği son durumu da değerlendirerek yüzünüzü ufka daha bir dönük tutmanızı öneriyorum, dedi.

Hacı'nın bu sözleri, odadakiler üzerinde büyük bir etki yaratmıştı. İttihat ve Terakki'nin üst üste yaptığı hatalardan uzun uzun söz edildi ve yeni bir örgütlen-

menin zorunluluğu üzerinde durularak bu nasıl oluşturulacağı üzerinde kafa yoruldu.

Bu tür toplantıların haftada birkaç güne çıkarılmasıyla, düşünceler iyice berraklaşmış ve sonunda adına Vatan ve Hürriyet Cemiyeti adı verilen örgütlenme kurulmuştu.

Tarih Ekim 1906 idi. Hacı Mustafa'nın evinde Şam'da kurulan bu teşkilat, önemli bir görevi de üstlenmişti sanki. Oralarda düşünmekten yoksun kalmış subayları da bir araya getirmişti. Şam'da 5. Ordu'nun emrinde kaldığı yıllar içinde Suriye'nin hemen her yerini görevle dolaşmış, memleket idaresindeki aksaklıkları, ordunun eğitim ve öğretimindeki eksiklikleri daha da yakından görmüştü.

Mustafa Kemal, Bu arkadaşlarıyla beraber Beyrut, Yafa ve Kudüs'te de kurdukları cemiyeti genişletti. Bir ara gizli olarak Mısır ve Yunanistan yoluyla Selanik'e geçerek, burada da "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti"nin bir şubesini açtı ve tekrar Şam'a döndü. Şam'dan uzaklaşması hükümetçe duyulduysa da amirleri kendisini koruduğundan bir ceza yoluna gidilmedi. Bir süre daha Şam'da kaldı. Bu sıralarda 20 Haziran 1907 tarihinde Kolağası (kıdemli yüzbaşı) oldu ve Şam'daki Ordu Kurmay Başkanlığı'nda göreve getirildi.

Mustafa Kemal, Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin şubelerini açmak için gittiği her yerde, bulduğu subaylarla uzun uzun konuştuktan sonra, aralarından güvendiği subaylarla birlikte yeni şubeler açılmasını sağlıyordu. O da biliyordu Arapların yoğun olduğu yer-

lerde, bu hareket yalnızca subay hareketi olarak kalacaktı; ancak gene de görevi biten subaylar buralardan gidecekti. Çok iyi biliyordu ki özgürlük ateşinin yandığı, ihtilal ateşinin harlandığı yer Makedonya'ydı. Hem yeni düşüncelere daha yakın, hem de dış dünya ile kurulacak ilişkilerde önemli bir yer olduğunu her zaman hissettirirdi.

Özgürlük Ateşi ve Lübnan

Mustafa Kemal orada bulunduğu süre içerisinde, Lübnan ve Ortadoğu hakkında tarihi detayların içine de girerek burada başarılı çalışmalar yapacağına inanıyordu. Çünkü Lübnan, İslam orduları tarafından 636'da Hz. Ömer zamanında fethedildiği günden beri aynı zamanda bir muhalefet odağı olmuştu.

Suriye gibi raşid halifeler döneminden sonra sırasıyla Emevi, Abbasi, Mısır hükümdarları, Selçuklular, Eyyubiler ve Memlukluların hakimiyetinde kalmıştı. 1516'da Osmanlı hakimiyetine geçmiş ve I. Dünya Savaşı sonuna kadar 400 yıl süreyle Osmanlı idaresinde kalmıştı. Osmanlılar Lübnan'ı merkezden tayin ettikleri bir vali vasıtasıyla yönetmekteydi. Ancak ülkede yaşayan etnik unsurların kendi inanç ve geleneklerini uygulamalarını sağlayacak şekilde örgütlenmelerine de fırsat tanımışlardı.

Tartus, Suriye'nin ikinci büyük liman kentiydi. Sakin, sukut içindeki bir kent. Liman olma avantajlarının büyük bir kısmını Lazkiye kullandığı için, Tartus'a çok fazla bir şey kalmamıştı. Ama daha önceki yüzyıllarda böyle değildi.

Etrafı, bir kısmı yıkılmış ya da Haçlılar tarafından yapılmış surlarla çevrili olan bu bölge, küçük bir meydan ve etrafına sıkışmış yapılardan oluşuyordu. Tartus adı, şimdiki ismi Arwad olan ve kıyıdan yaklaşık 3.5 km uzakta bulunan eski Arados Adasına karşı olması nedeniyle Antarados'tan (Anti-Arados) geliyordu. Antarados, Finikeliler tarafından kullanılagelmiş Arados Adası'na hizmet sağlamak için kurulmuştu ilk başta. Ancak Bizanslıların eline geçmesiyle, kentte yaşayan Hristiyan halk tarafından kentin adı bir süre Constantina olarak değişmişti.

Bizans İmparatorluğu'ndan sonra Arapların ve daha sonra da Haçlıların eline geçen şehrin ismi Tortosa olmuştu. Memlukluların iki saldırısına dayanabilen Haçlılar daha fazlasına canlarının yetmeyeceğini anlayınca Arados Adası'na çekilmişlerdi. Burada, 12 yıl boyunca bir garnizon olarak kaldıktan sonra da Kıbrıs'a doğru yola çıkarak adayı ve dolayısıyla Tartus'u terk etmişlerdi.

Mustafa Kemal Awrad Adası'nda

Kendini çok sıkıntılı hissettiği zamanlarda Mustafa Kemal bir kayık tutup Awrad Adası'na geçer, uzun uzun oradaki gemi işçilerinin yaptıkları filikalara dalar giderdi. Kalenin kuzey tarafındaki rüzgara açık balıkçı meyhanesi en sevdiği yerdi. Orada saatlerce oturur, adanın etrafını dolaşırken düşlere dalardı.

Günler, haftalar ve aylar oralarda tükenip giderken, bir gün gelen haber onun yeniden heyecanlanmasına neden olmuştu.

Mustafa Kemal, 13 Ekim 1907'de merkezi Manastır'da bulunan 3. Ordu Karargahı'na atandığını öğrenmişti. Artık buralar onun için ardında kalan hatıraların yüküyle anımsanacak yerler olacaktı. Manastır'a atandığını öğrenir öğrenmez, özgürlükler dünyasının kapılarının kendisi için yeniden açıldığını düşünmüştü.

O akşamüstü, sevdiği bütün arkadaşlarını toplayarak bir veda partisi tertiplemişti. Bab al-Şark'a yakın bir yerde toplanmışlar ve kenti tepeden gören kasıra çıkmışlardı.

Oturdukları içki evinde yemeklerini yerken, Şam'ın evlerinden ölgün ışıklar görünüyordu. Bu ölgün ışıklara bakarak iç geçiren Mustafa Kemal:

-Gene bir yolculuk var, işte gidiyorum.

Kim bilir hangi yollar üstünde yürüyenleri hatırlamıştı.

-Havasına, suyuna alıştığım bu topraklardan ayrılmak içimi hüzünle doldurdu. Ama gene de Balkanlar'da olmak düşüncesi bile beni heyecanlandırıyor, dedikten sonra kadehini kaldırarak:

-Bu kadehimi bütün yolculuklarda tükenen hayatlara kaldırıyorum, diyerek içmişti.

Gecenin ilerleyen saatlerinde çakır keyif olunmuş ve Mustafa Kemal sevdiği gazellerden birini okumuştu:

Yeter artık çeker oldum şu cihanın gamını
Kerem etse esel alsa da halas etse beni
Taleb etmem ne sürurun, ne de bir zevkin demini
Gam'a anlar bedel olsa da halas etse beni...

Gece bitmişti.

İki buçuk-üç yıl kaldığı Suriye'den Makedonya'ya nakil için başvurmuş ve sonunda bu amacına ulaşmıştı.

Selanik, İttihat ve Terakki, Mustafa Kemal

Mustafa Kemal yeniden Selanik'e döndüğünde, Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin Selanik şubesini açmak için çalışmalarını hızlandırmıştı. Bu sıralarda Selanik'te Vatan ve Hürriyet üyelerini de içine almış olan İttihat ve Terakki Cemiyeti faaliyet halindeydi. Mustafa Kemal bu durumu arkadaşlarıyla değerlendirdi.

Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin cılız oluşu, İttihat ve Terakki'nin bir yandan zayıflayıp bir yandan güçlenmesi, onun İttihat ve Terakki hakkında temkinli davranmasına yol açan nedenlerden biriydi.

Mustafa Kemal de Selanik'e gelişini takiben bu cemiyete dahil olarak, faaliyetlerine başladı. Memleketin istibdat idaresinden kurtarılması ve yapılacak yenilikler onun da baş düşüncesiydi.

Atatürk'ün Selanik'teki Evi

Makedonya demiryollarını denetleme işi üstündeydi. Mustafa Kemal'in görevi İttihatçılar Mustafa Kemali uzaklaştırdıklarını düşünüyorlardı.. Sırbistan ovalarından Üsküp'e kadar olan bölge onun denetlemesi altındaydı.

Selanik'e gelişini takiben kısa bir süre sonra 22 Haziran 1908'de Üsküp-Selanik arasındaki demiryolu müfettişliği de 3. Ordu Karargahı'ndaki görevine ek olarak kendisine verilmişti.

Selanik'te özellikle Talat Paşa'nın girişimleriyle Vatan ve Hürriyet Cemiyeti kendinden daha köklü ve büyük, yani daha iyi teşkilatlanmış olan grupla birleşerek tarihe karışmış oldu. Selanik gizli cemiyetlerin ruhunu okşayacak bir havaya sahip olmuştu her zaman. Havasından, suyundan böylesi bir yer olmuştu tarihin hemen her safasında. Neron'un zulmünden kaçan insanların yüzyıllar önce burada gizli teşkilatlar kurdukları biliniyordu.

Rumeli'de büyük faaliyet içinde olan İttihat ve Terakki Cemiyeti Abdülhamit'i,1876 Anayasası'nı yeniden yürürlüğe koymak ve kapatılan Meclis-i Mebusan'ı tekrar toplantıya çağırmaya zorlamaktaydı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bu girişimleri adım adım II. Meşrutiyet'in ilanına kadar sürmüştü.

Mustafa Kemal gizli yaşamaya alışmıştı. Ardındaki jurnalcilerin farkındaydı. Sevdiği arkadaşlarından bir kısmının Mason localarına üye olduğunu öğrenmiş ve meraklanır olmuştu. Durumu Fethi adlı bir arkadaşına sormuştu. O da kendisine "Merak ediyorsan gel seni de tanıştırayım arkadaşlarla" demiş ve Mustafa Kemal'in merakını gidermek istemişti.

Cemiyet, Balkanlar'da ve İstanbul'daki sivil ve askerler arasında hızla taraftar kazanarak büyümüştü. İtalyan Karbonari Mason teşkilatını örnek alarak kurulan bu gizli cemiyet, hücreler halinde teşkilatlanmış, hücre içindeki her üyeye bir sıra numarası verilmişti. Birinci hücrenin ilk üyesi İbrahim Temo idi. İttihat ve Terakkili subayların bir kısmının Mason ilişkilerinden yararlandıklarını kendi gözleriyle görmüştü Mustafa Kemal. Uluslararası finans kurumlarının özgürlük hareketleriyle ilgilendiğini görmüş ve bundan rahatsız olmuştu. Orada öğrendiklerini arkadaşlarıyla paylaşıyordu.

Masonlar ve Yahudiler bütün ezilmişliklerine rağmen, finans kurumlarını ellerinde tutuyorlardı ve Osmanlı'nın güçsüzlüğününden yaralanıyorlardı. "Birader" olmaya da alışamamış ve düşündüklerini her yerde söyler olmuştu. Orada da sevilmeyen biri konumundaydı. Teorilerden bıkmış ve dilini özgür bırakmıştı yapılacakların karşısında.

Bulundukları yerlerde gizli kollar ve komiteler teşkil eden cemiyetin yurt içindeki varlığı, ilk olarak 1895 yılındaki Ermeni olayları nedeniyle duyulmuştu. Cemiyetin Dr. İshak Sükuti, Dr. İbrahim Temo, Dr. Abdullah Cevdet, Dr. Akil Muhtar, Tunalı Hilmi gibi faal üyeleri, yapılan soruşturmalar neticesinde suçlu bulunarak dağıtılmıştı. Bazıları çeşitli yerlere sürülen cemiyet üyelerinin bir kısmı yurtdışına kaçmıştı. Yurtdışı faaliyetleri Bükreş, Paris, Cenevre ve Kahire'den idare edilmeye başlanmıştı.

1897 yılında cemiyetin Cenevre ve Kahire şubeleri faaliyete geçmişti. Cenevre şubesinin çıkardığı Mizan ve Osmanlı gazeteleriyle, Kahire şubesinin çıkardığı Kanun-i Esasi ve Hak gazeteleri cemiyetin fikirlerinin destekçiliğini yaptılar. Bükreş şubesini İbrahim Temo, Paris şubesini ise Ahmet Rıza idare etmekteydi.

Bölgeler arasında fikir ayrılıkları doğmaya başlamıştı çoktan. 4 Şubat 1902 tarihinde Paris'te, bütün Jön Türkleri içine alan bir kongre toplanmıştı. Bu kongreye; Prens Sabahaddin, Ahmet Rıza, İsmail Kemal, İsmail Hakkı (Paşa), Hoca Kadri, Halil Ganem, Mahir Said, Yusuf Akçura, Ferit Bey, Ali Haydar, Hüseyin Siret, İbrahim Temo, Dr. Nazım, Dr. Refik Nevzat ile Ermeniler ve Rumlar adına da bazı şahıslar katılmıştı.

Kongrede takip edilecek usul ile ilgili görüş ayrılıkları belirmişti. Ahmet Rıza ve arkadaşları cemiyetin adını Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti olarak değiştirip, Paris'te Meşveret'i çıkarmaya devam etmişti. Mısır'da da Şurayı Ümmet Gazetesi'ni kurmuşlardı. Prens Sabahaddin ve taraftarları da Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'ni kurup Terakki Gazetesi'ni çıkarmaya başlamışlardı. İki cemiyet yayın organlarıyla birbirlerini itham etmeye devam ediyorlardı. Bir taraftan da taraftar kazanmak için program ve fikirlerini açıklayıp yaymaya koyulmuşlardı.

Cemiyet, Rumeli'de de hızla teşkilatlanmıştı. Önce Tiran'da olmak üzere, Köstence, Dobruca, Şumnu, Plevne, Sofya, Kızanlık, Vidin ve İşkodra'da birçok şube açılmıştı. İttihat ve Terakki Cemiyeti Batı dünyasına Jön Türklerin temsilcisi olarak tanıtılıyordu.

Talat, Sait Halim, Enver, Cemal, Halil ve Nuri Paşalar, Babanzade İsmail Hakkı, Seyid, Hacı Adil, İsmail Hakkı, Hüseyin Cahid (Yalçın), Ahmed Rıza, Halil (Menteşe), Ziya (Gökalp), Midhat Şükrü (Bleda), Ömer Naci, Ahmed Şükrü, Dr. Nazım, Cavid, Bahaaddin Şakir, (Kara) Kemal, (Küçük) Talat Beyler ve Hafız İbrahim, Emrullah, Hayri, Şeyhülislam Musa Kazım Efendilerle Emanoel Karaso ve Hallaçyan gibileri İttihat ve Terakki'nin ileri gelen elemanlarındandı.

Cemiyet; kuruluş, teşkilatlanma ve faaliyet bakımından farklı özellikler taşıyordu. Cemiyetin yöneticilerinin çoğu Masondu. Cemiyeti yöneten genel merkez üyesi yedi kişinin kimlikleri, meşrutiyet ilan edildikten sonra bile açıklanmadı.

Üyeler, Masonların merasimlerine benzer usullerle cemiyete alınırdı. Rehber üyelerce tavsiye edilen ve uygun görülen kişiler, yemin kurulu önünde yemin ederlerdi. Heyet başkanı, önce cemiyetin gayesini, cemiyet üyeliğinin taşıdığı sorumluluğu aday üyeye anlatır, sonra genel merkezin hazırladığı yemini okurdu.

Aday üye, inandığı dinin kutsal kitabına, hançer ve tabanca üzerine el basarak yemini tekrarlardı. Cemiyete giren üye, teşkilatın gayesi uğruna gerektiğinde canını fedaya hazır olduğunu bu yeminle kabul ediyordu.

Ayrıca cemiyetin vereceği özel görevleri yerine getirmek için fedai şubeleri kurulmuştu. Fedailer görev sırasında öldükleri takdirde, cemiyet, ailelerine bakmayı taahhüt ediyordu. Cemiyetin amaçlarına aykırı hareket

eden üyeler için merkez heyetleri, mahkeme gibi yargılama yaparlar ve suçluyu cezalandırırlardı. Cinayetten hüküm giyenler ölüm cezasına çarptırılırdı.

II. Meşrutiyet

23 Temmuz 1908 tarihinde İkinci Meşrutiyet ilan edildiği zaman Mustafa Kemal, Kolağası rütbesiyle Selanik'te askeri görevini sürdürmekte, bir yandan da İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde çalışarak İstanbul'daki siyasi gelişmeleri yakından takip etmekteydi. Mustafa Kemal Selanik'e geldiğinde orada bulunan subayların gözleri Mustafa kemal'in üstündeydi. Talat Bey'in ve Edirne Kolordusu'ndaki topçu İsmet Bey onu İttihat ve Terakki'ye girmesini ve iki derneğin birleştirilmesini istiyordu. Ali Fethi Bey de Manastır'dan gelmiş ve İttihat ve Terakki'den söz açarak onun bu teşkilata girmesini önermişti.

Mustafa Kemal bu konuşmalardan arkadaşlarının İttihat ve Terakki'ye katıldığını anlamış ve onun İttihat ve Terakki'ye katılması için Ömer Naci'yi görevlendirdiklerini öğrenmişti. Ömer Naci ile uzun uzun konuşmuş ve Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin İttihat ve Terakki ile birleşmesine razı olmuştu.

Bu sırada Selanik-Üsküp demiryolları müfettişliği görevi içerisinde o yörede devrimi örgütleme sorumluluğu da ona verilmiş ve böylece İttihatçılarla iç içe olmuştu. İttihat ve Terakki içerisinde bulunduğu kısa süre içinde onların tavır ve davranışlarını benimseyememiş ve içine sindirememişti.

İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde mutlu olmadığı ortadaydı; görüşleri İttihat ve Terakki Cemiyeti ileri gelenlerinin görüş ve düşüncelerine uymuyordu. Buna rağmen, fikirleriyle zamanın söz sahibi olan kişilerini uyarmaktan da çekinmiyordu.

Bir süre sonra 23 Temmuz 1908'de Meşrutiyet ilan edilmişti. Mustafa Kemal, bu devrimle birlikte toplumda köklü değişiklikler yapılması gerektiğine inanıyordu. Fakat onun bu düşünceleri İttihatçıların görüşleriyle çakışmıyordu.

İttihat ve Terakki Kongresi

1908 sonbaharında Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek gibi Bulgaristan'da bağımsızlığını ilan etmişti. Ve daha önce Osmanlı İmparatorluğu'nun yalnız bıraktığı Girit bağımsızlığının ardından Yunanistan'la birleşme kararı almıştı.

İttihat ve Terakki'nin, Kamil Paşa hükumeti üzerinde şiddetli baskı kurmak istemesi yüzünden, Kamil Paşa ile İttihat ve Terakki'nin arası açıldı. 18 Ekim-8 Kasım 1908 tarihleri arasında İttihat ve Terakkinin kongresi gizli olarak toplandı ve cemiyet için yeni bir siyasi program hazırlandı.

Kongre sonunda yayınlanan 13 maddelik bildiride, cemiyetin siyasi fırka (parti) haline geldiği ilan edildi. Gayri müslim ve Türk olmayan unsurların da desteğiyle, 1908 yılı sonlarına doğru yapılan seçimi İttihat ve Terakki kazandı.

17 Aralık 1908'de Sultan İkinci Abdülhamid konuşmasıyla yeni seçilen meclis-i meb'usan açıldı. Sadrazam Kamil Paşanın hükumette bazı değişiklikler yapması İttihat veTerakkinin Babıali'ye karşı sert tepkiler göstermesi sebebiyle, İttihat ve Terakki ile Sadrazam'ın arası iyice açıldı.

31 Mart Olayı Hareket Ordusu

Edirne ve Selanik büyük bir haberle çalkalanıyordu. Gericiler İstanbul'da bir ayaklanma başlatmıştı. İttihat ve Terakki yanlısı subayları ve gazetecileri öldürüyorlar, İstanbul'u yakıp yıkıyorlardı. Bu ayaklanmanın şiddeti her yerde hissedilmekteydi. İstanbul'daki durumun tehlikeli olduğunu gören subaylar kendi aralarında toplanarak gerici ayaklanmayı yönetenleri cezalandırmak için ant içmişlerdi.

Bu olay sırasında Selanik'te bulunmakta olan Mustafa Kemal üzerine düşen görevi üstlenmekte tereddüt göstermeksizin duruma müdahale etmek üzere hızla gerekli hazırlıkları yapmıştı. Hareket Ordusu hazırlıklarını tamamladıktan sonra Çatalca dolaylarında konumlanmış, son hazırlıklarını da tamamladıktan sonra İstanbul'a doğru yürümüştü.

Genç subaylar bir an önce İstanbul'daki gerici isyanın bastırılması için yanıp tutuşuyordu. Hareket Ordusu Komutanı Mahmut Şevket Paşa, Berlin'de bulunan Enver Bey'i da yanına çağırarak Hareket Ordusu'na katmıştı. Olaylar bir çığ gibi büyümeye devam ederken Mahmut Şevket Paşa'nın imzasıyla bir genelge yayınlandı. Bu genelgede şunlar yazılıydı:

"Meşrutiyet'imizin savunmasına yemin etmiş bulunan 3. Ordu ile 2. Ordu canını fedaye hazır bulunmaktadır. 2. ve 3. Orduların beraberce İstanbul üzerine göndermeye karar verdikleri askeri kıtaların ilk kuvvetleri, büyük çaplı 200 top da taşıyarak Çatalca yönünü kontrol altına alarak Dersaadet'e 40 kilometre uzaklıkta bulunan Hadımköy Yarımburgaz bölgesini ele geçirmiştir. İzleyen kuvvetler kıta kıta aynı hatta doğru işlerlemektedirler. Meşrutiyet'imize darbe vurarak baskı isteyenlerin cezalandırılacakları duyurulur.

3. Ordu Kumandanı Mahmut Şevket."

İstanbul'da bulunan padişah üst üste açıklamalar yayınlıyor, Mahmut Şevket Paşa da bunların sonuçlarını değerlendirerek zaman geçiriyordu. İttihat ve Terakki merkez üyeleri Mahmut Şevket Paşa'nın bir türlü İstanbul üzerine hareket etmemesini tartışmışlar ve hareketi geciktirdiği için onu ürkeklikle suçlamışlardı.

Aradan seçtikleri bir kurulla Mahmut Şevket Paşa ile konuşmaya gelmişler, paşa ise onlara "Meşrutiyet güvence altındadır. İstanbul'da güvenlik sağlanacaktır." diyerek garanti vermişti.

Sonunda isyana karşı bir baskın harekatı planlanmış ve İstanbul'a girilmişti. İlk gelen grup, Harbiye Nezareti'ni kontrol altına almıştı. Baskında şehre giren ordunun diğer kuvvetleri Yıldız ve çevresini kuşatmışlar, bu arada küçük çaplı çatışmalar yaşanmıştı. Bir başka kuvvet de Babıali'yi kuşatma altına almıştı. Fatih ve Beyazıt civarında toplanan isyancıların etrafı sarılmış ve şehrin giriş çıkışları tutulmuştu.

Balkan dağlarında her türlü çatışmayı yaşamış subaylar ve askerle kısa süre içerisinde İstanbul'a hakim olmuşlardı. Bu hiç de kolay olmamıştı. Günlerce sokaklarda kan dökülmüş, isyancıların öldürdüğü okullu subaylar törenle gömülmüştü.

Hareket Ordusu Kumandanı Mahmut Şevket halka bir genelge yayınlamış ve şunları söylemişti:

"İstanbul'da güvenlik sağlanmıştır. Hainler ve caniler yakalanarak kanunun pençesine teslim edilmişlerdir. Lanetli amaçlarının ve bu yolda döktükleri kanların hesabını vereceklerdir. Vatanı birbirine düşman ettiren bu sefillerin bir daha böyle hareketlere kalkışmalarına izin verilmeyecektir.

Hareket Ordusu Kumandanı Mahmut Şevket"

Hareket Ordusu ayaklanmayı bastırmasının ardından Selanik'e dönmek üzere yola çıkmıştı. Hareket Ordusu'nun duruma hakim oluşundan sonra Abdülhamit tahttan indirildi; yerine Sultan Reşat getirildi. Mustafa Kemal, bu gerici olayın bastırılmasından sonra İstanbul'da çok kalmayarak 16 Mayıs 1909'da tekrar Selanik'e dönmüştü.

Bu sıralarda Selanik ve çevresinde yapılan manevralarda, tatbikatlarda düşünce ve görüşlerini cesaretle savunuyor, bu ise bazı üstlerinin dikkatini çekerken bazılarının da tahammülsüzlüğüne sebep oluyordu. O, II. Meşrutiyet'i takiben ordunun İttihat ve Terakki Cemiyeti ile sıkı alakasının ve siyasete karışmasının tehlikelerini sezinlemeye başlamış, bu görüşlerini 22

Eylül 1909'da Selanik'te toplanan İttihat ve Terakki Büyük Kongresi'nde açıkça dile getirmişti.

Fakat, cemiyetin önde gelenleri onun bu görüşlerini paylaşmadılar. Mustafa Kemal de kendisini cemiyetten uzak tutarak doğrudan doğruya askeri vazifesine verdi. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile anlaşmazlığı ve aralarının açılması böyle başladı.

Mustafa Kemal, Selanik'teki görevini başarı ile yürütürken, 1910 yılı Eylül ayında Ali Rıza Paşa'nın Fransa gezisinde yaveri olarak atandı. Ardından da yıllık manevraları izlemek üzere Picardie'ye geçti. Burada Fransız ordusunu ve komutanlarını yakından tanıdı. Selanik'e dönüşünden kısa süre sonra, 1911 Mart'ında Arnavutluk'ta bir isyan çıktı. Bu isyanı bastırmak üzere düzenlenen harekatta Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın yanında görev alacaktı.

Mustafa Kemal, 15 Ocak 1911'de 3. Ordu Karargahı'ndaki görevinden alınarak, önce 5. Kolordu Karargahı'nda, daha sonra yine Selanik'te bulunan 38. Piyade Alayı'nda görevlendirildi. Bu atamadan amaç, kendisine kıta hizmeti gördürerek onu başarısızlığa sürüklemek; bu suretle şevk ve hevesini bir ölçüde kırmak idi. Ama o, bu görevde de büyük başarılar gösterdi; eskiden olduğu gibi yine kumandanlarının, arkadaşlarının sevgi ve saygısını kazandı.

Mustafa Kemal Trablusgarp'ta

Bütün bunlar olurken hürriyet yanlısı olduğu için Trablusgarp'a sürülen Recep Paşa'ya harbiye nazırlığı

görevi verilmişti. Recep Paşa'nın İstanbul'a gelişi büyük gösterilere neden olmuştu ve ardından da bu yaşlı adamın kalbi durarak ölmüştü. Recep Paşa'nın İstanbul'a dönmesinin ardından Trablusgarp'ta yeni yönetime karşı bir ayaklanma başlamış ve bu sırada Mustafa Kemal'e sunulan bir zarfın içinden iki belge çıkmıştı. Bunların birinde:

"Recep Paşa öldü. Onun boş bıraktığı Trablusgarp'ta hürriyet karşıtı bir isyan oldu. Sizin oraya gitmeniz bütün buradaki arkdaşlarca onaylandı. Gitmenizi rica ederim." satırları yazılıydı. İkincisindeyse Trablusgarp görevine ilişkin kendisine geniş yetkiler tanındığını gösteren bir belge bulunmaktaydı.

Bu tarihlerde İttihat ve Terakki'nin genel merkezi hala Selanik'teydi ve Mustafa Kemal de onun aktif üyelerinden biriydi. Selank'teki arkadaşlarının bu mektuptan haberi olmuş ve akşam bir toplantı istemişlerdi. Akşam toplantı merkezine gittiğinde, salondaki kara tahtanın üstünde "Mustafa Kemal Trablusgarp'a gidecek" yazılıydı.

Mustafa Kemal 20 Eylül 1908 tarihinde Selanik'ten bir vapura binerek Trablusgarp'a ulaşmıştı. Uzun birt kumsaldan geçerek kendisine bir otel aramış ve kalacak bir oda bulmuştu.

O günlerde Trablusgarp ve çevresindeki sancak kumandanı İbrahim Paşa idi. Mustafa Kemal Paşa'yı bularak evinde görüştü. Elindeki zarfı vererek yeni görevine başladı.

Mustafa Kemal'e daha önce Recep Paşa'nın yaptırmış olduğu konakta ağırlanacağı söylenmişti. Ar-

tık yeni evi burasıydı. Burada kendisine görev arkadaşları birer birer tanıştırıldı ve onlarla uzun görüşmelerinden sonra orada yapacakları hakkında düşünceler üretmeye başlamıştı Aslında isyan hâlâ sürüyordu. Mustafa Kemal bu isyanı dindiremeyeceğini görmüştü.

Selanik garnizonundaki subaylar gittikçe onun etrafında toplanıyorlardı. Bu durum 3. Ordu Müfettişliği'nin hoşuna gitmedi. Onu Selanik'teki vazifesinden ayırarak 27 Eylül 1911 tarihinde İstanbul'da Genelkurmay Başkanlığı'nda bir göreve tayin ettiler. Mustafa Kemal, bu atama üzerine İstanbul'a gelerek bir süre Genelkurmay Başkanlığı'nda çalıştı.

İtalyanlar Trablusgarp'ı İşgale Başlıyor

1898 yılında İngiltere ve Fransa arasında, Kuzey Afrika'daki sömürgelerin paylaşımı yüzünden çıkan Faşoda Krizi neticesinde Kuzey Afrika'nın paylaşımı yapılmış ve böylece Trablusgarp da İtalya'ya bırakılmıştı.

İtalya, Kuzey Afrika'daki nüfuzunu artırabilmek ve Avrupa'da başlayan yeni sömürgeci akıma yetişebilmek telaşıyla 1900'lü yılların başından itibaren Trablusgarp üzerinde barışçıl bir yayılma ya da işgal politikası yürütmekteydi. Bu amaçla da Roma Bankası'nın maddi desteğiyle ekonomik ve ticari alanlarda bir takım girişimler başlatılmıştı. Bu ticari girişimler bir yandan da günden güne zayıf düşen Osmanlı'nın Kuzey Afrika'daki etkisini kırmak için oldukça etkili bir yoldu.

Kurulan fabrikaların ve diğer işyerleri bir yandan da gizliden gizliye silahlı bir çatışmanın alt yapısını kurmaya yönelik faaliyetlere girişmişti.

Bunun yanında, Almanya, Üçlü İttifak'ta beraber olduğu İtalya'nın Trablusgarp'a sahip olmasını istemiyordu. Çünkü Kuzey Afrika'daki bu bölgeyi ileride kullanabileceği bir destek noktası olarak görüyordu.

Trablusgarp'a müdahale etme ihtiyacı duyan Osmanlı Devleti, 26 Eylül 1911'de, silah ve cephane taşıyan bir Türk gemisini Trablus'a ulaştırmıştı. Bir gün sonra İtalyan yönetimi, Osmanlı'ya bir ültimatom vererek, 48 saat içinde Trablusgarp'ın İtalyan yönetimine bırakılmasını ve İtalya'ya yıllık vergi verilmesini talep etti. 29 Eylül'de İngiliz ve Fransız hükümetlerinin desteğini de arkasına alan İtalya, Osmanlı'ya savaş ilan etti. Aynı gün İtalya'nın Adriyatik Denizi'ndeki bazı Türk gemilerini batırması üzerine, Avusturya bu bölgede savaşılmasını yasakladı. 30 Eylül'de Trablus şehri bombardımana tutuldu.

Ellerinde bulunan eski silahlarla Trablusgarp'ı savunmaya çalışan 8000 kişilik Türk kuvveti İtalyan Kuvvetleri karşısında fazla dayanamamış ve 5 Ekim'de İtalyanlar şehri ele geçirmişti. Bu yenilginin ardından Türk kuvvetleri kıyıdan 15 km içeriye çekilmeyi daha güvenli bulmuşlardı.

18 Ekim'de Derne ve 20 Ekim'de de Bingazi'yi ele geçiren İtalyanlar, buralara çıkartma yaparak takviye güçlerini bu bölgelere yerleştirmişlerdi. 23 Ekim günü ani bir taaruza geçen Türk ordusu, İtalyanları kuşatmış ve uzun süren savaştan sonra İtalyanlar canlarını zor kurtarmışlardı.

26 Ekim günü yapılan bir başka Türk saldırısında, İtalyan kuvvetlerine büyük kayıplar verdirilse de İtalyanların direnişi kırılamadı ve Türk birlikleri geri çekilmek zorunda kaldı. 5 Kasım'da İtalyan resmi gazetesi, Trablusgarp'ın İtalya tarafından ilhak edildiğini yayımlamışsa da bu henüz gerçekleşmemişti. Türklerin gerilla savaşı teknikleriyle çatışması nedeniyle İtalyan kuvvetleri sahilden fazla uzaklaşamamışlardı.

Mustafa Kemal, buraya "gazete muhabiri Şerif Bey" adıyla Mısır üzerinden ulaşmıştı.

Enver, Mustafa Kemal, Fuat (Bulca), Nuri (Conker) ve Fethi (Okyar) gibi Türk subayları gizli yollarla binbir güçlüğü alt ederek Trablusgarp'a gelmişlerdi. Trablusgarp ve civarına ulaşmalarının hemen ardından dağınık halde bulunan direniş kuvvetlerini örgütleyerek, vur-kaç saldırıları başlattılar.

Enver Bey de "Buraya geldiğimde 900 çöl savaşçısı bulmuştum. Şimdi ise elimin altında 16.000 talimli asker var" sözleriyle o günlerdeki durumu açıkça ortaya koymaktaydı. Subaylar her ne kadar direnişi örgütlemeye çalışsalar da yerel halk buna ilgisiz kalmış; sadece Sunusiye tarikatı şeyhi ve adamları direnişe destek vermişti.

Yine de İtalyanların beklentilerinin tersine Osmanlı kuvvetlerinin direnişi çok etkili olmuş, Enver, Mustafa Kemal ve Neşet gibi komutanların yönettiği ordular, sayıca çok üstün olan İtalyan kuvvetlerine karşı büyük bir inançla mücadele etmişlerdi.

Trablusgarp'taki Osmanlı güçleri üç komutanın idaresi altında düzenlenmişti:

Trablusgarp Komutanlığı: Kurmay Albay Neşet Bey

Bingazi Komutanlığı: Kurmay Binbaşı Enver Bey

Derne Komutanlığı: Kurmay Binbaşı Mustafa Kemal Bey

1911 Kasım ayında İtalyan ordusu Çanakkale Boğazı'na saldırmak üzere hazırlanıyordu. Rusya, ticari kaygılan nedeniyle bu plana karşı çıkmıştı.

Kasım ayı ortalarına doğru İtalyan güçleri ekim ayında geri çekildikleri bazı mevkilere saldırarak kontrolü yeniden ele geçirdiler. 19 Aralık'ta bir İtalyan kolu Türk ordusunun gerçekleştirdiği kuşatma harekatı neticesinde yok edilmekten son anda kurtulmuştu. Bu tarihlerde İtalyan basını ve kamuoyu Almanya, Avusturya ve Fransa'yı, İtalya'nın başarılarına engel olduklarını öne sürerek suçlamaktaydı.

8 Aralık 1911'de Trablusgarp'a geçen Mustafa Kemal, 22 Aralık'ta İtalyan kuvvetlerini bozguna uğratarak Tobruk Savaşı'ndan zaferle çıkmıştı. Aynı şekilde Derne'de 16-17 Ocak 1912 tarihlerinde düzenlenen Osmanlı saldırısında da savaşı kazanan Mustafa Kemal ve ona bağlı olan birlikler olmuştu.

Bu çatışmada yaralanan Mustafa Kemal, hastanede gördüğü bir aylık tedavinin ardından, 6 Mart 1912'de Derne komutanı oldu ve burada tarihe geçen bir savunma mücadelesi ortaya koydu.

Mustafa Kemal, Trablusgarp'taki günlerini arkadaşı Salih Bozok'a yazdığı mektupta şöyle dile getiriyordu:

"5 Ekim 1911

Sevgili Salih (Bozok)

Bilirsin ki Trablusgarp sorunu ortaya çıktığından beri oraya gitmek girişiminden geri durulmadı. Bir defa Şam vapurunda üç gece kaldıktan sonra döndürüldük. Ondan sonra Tunus veya Mısır yolu ile gitmeyi denedik. Harbiye Nazırı ümit kestiği için vazgeçildi. Bu kez Ömer Naci ve daha iki kişi ile Mısır üzerinden hedefe yürümek üzere (2 Ekim 1911) İstanbul'dan hareket edildi. Harbiye Nazırı da ister istemez onay verdi. Gerek ve yarar görürsem bazı arkadaşları isteyeceğim. Şimdilik ilgilenecek bazı noktalar var. Benim nerede olduğumu duyurmayın. Daha bir süre için annemi bile haberdar etmeyin. Ara sıra benim tarafımdan İstanbul'dan mektup gönderin. Eyüp Sabri sizi görecek. Ona belgelerim ve borçlarım hakkında bilgi verdim. Ruşen ve Necati beylere gizlice söyleyin, belgelerimin 5. Kolordu'da kalması ve borçlarımın maaşımdan ödenerek kalanının anneme verilmesi gereklidir. Bunu Harbiye Nazır'ı da yazacak unutmazsa!

Senin aracılığınla anneme verilmek üzere Kerim Bey'e (Abdülkerim Paşa) kırk lira bıraktım.

Mısır'a vardıktan sonra sana bilgi ve adres vereceğim. Sen de bana yazarsın. Eğer sen bir tarafa gidersen senin adına mektupları alacak ve açacak bir arkadaş seçersin.

Arkadaşlar ne alemdedir? Vatanı kurtarmak için şimdiye kadar olduğundan daha çok gayret ve özveri zorunludur. Endülüs tarihinin son sayfalarını okuyunuz.

Yararlı sohbetlerinizde bulunamadığıma üzgünüm. Beni unutmayın. Alaydaki arkadaşlara çok selam. Beraber yaptığımız eğitim programını izlemekten çok güzel sonuçlar alınır. Yorulmasınlar, eski tembellikle hiçbir şey olmaz. Başka kağıdım yok, Nuri'ye ayrıca mektup yazamayacağım. İstersen bu mektubumu aynen gönder veya benden söz ederek bir mektup yaz ve o kıymetli kardeşimize de ki 'Benim için anısı kalp ve vicdanımdan bir an çıkamayan bir öz kardeş varsa Nuri'dir'.

Bu karanlık seferi onunla beraber yapmak isterdim. Allah izin verirse mücadele alanında birleşiriz. Eğer yazılmışsa ahrette kavuşuruz."

Mustafa Kemal, 12 Mart 1912'de Derne Komutanlığı'na getirilmiş ve bu sıralarda 27 Kasım 1911 tarihinde binbaşılığa terfi etmişti.

Bingazi Düşüyor

Kuzey Afrika adeta bir savaş oyununun satranç tahtası durumundaydı. 1912 yılının ocak ayında Trablusgarp bölgesinde İtalyanların 100.000 askerine karşılık Bingazi'de 15.000; Trablusgarp'ta da yaklaşık 10.000 Osmanlı askeri bulunmaktaydı.

Tüm direnişe ve başarılı manevralara rağmen, lojistik destekten yoksun bulunan Osmanlı kuvvetleri da-

ha fazla direnemeyecekti. Şubat ve mart aylarında İtalyanlar Bingazi'yi tamamen ele geçirecekti.

Ocak 1911'de Yemen'de büyük bir isyan başlamıştı; toplumsal kargaşa nedeniyle savaş başlamadan önce Trablusgarp'ta konuşlanmış Osmanlı güçlerinin bir kısmı bu bölgeye kaydırılmıştı. Ocak 1912'de taarruza geçen İtalyan gemileri Kızıldeniz'e girip, buradaki Türk gemilerinden bazılarını batırmış ve Hudeyde'deki limanı bombalamaya başlamıştı. Bölgeyi ablukaya alan İtalyanlar, isyanın bastırılması için gelecek olan Osmanlı kuvvetlerini engellemekteydi.

25 Mart 1912 günü İtalya ile ittifak kurmuş olan Alman İmparatoru, arabuluculuk yaparak Kuzey Afrika sorununun çözümü için İtalyan Kralı ile Venedik'te bir görüşme yapsa da bu görüşmeden olumlu bir sonuç çıkmayacaktı. Bu durumda Osmanlı ordusunun İtalyan işgali karşısında son umudu da eriyip gitmiş oluyordu.

18 Nisan 1912'de ise kuzeye yönelen İtalyan donanması Osmanlı donanmasından arındırılmış olan Akdeniz ve Ege'yi rahatça geçerek Çanakkale Boğazı'na ulaşmış ve büyük bir bombardıman başlatmıştı.

Saldırının hemen ardından Osmanlı hükümeti boğazları kapatma kararı aldı. İtalyanlar pek hesaba katmasa da saldırı uluslararası ticarete ağır bir darbe vurmuştu.

Büyük oranda tarımla geçimini sağlamakta olan Rusya'nın tahıl ihracatı milyonlarca dolarlık zarara

uğrarken, İngiltere, Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya gibi ülkelerin zararları da günlük 100,000 doları bulmaktaydı.

Karadeniz'e gitmesi gereken İngiliz ticaret gemileri, Süveyş Kanalı üzerinden Hindistan'a giderek oradan Karadeniz'e yük taşımak zorunda kalmışlardı. Saldırıdan doğrudan etkilenen Avrupa ülkeleri 10 Mayıs'ta toplanarak İtalya'yı uyaran bir bildiride anlaşmaya vardıkları için, boğazlardaki deniz trafiği tekrar açılmıştı.

Savaşın Sonu

Çanakkale'den çekilmek zorunda kalan İtalyan ordusu, 5 Mayıs günü hedef değiştirerek Akdeniz'in kontrolü için stratejik bir nokta olan Rodos'a çıkarma yaparak on günde Rodos'u, daha sonraki iki haftada da Oniki Ada bölgesini ele geçireceklerdi.

8 Haziran 1912 tarihinde, aylardır İtalyan kuvvetlerini zorlu çarpışmalarda alt eden Trablusgarp'taki Osmanlı kuvvetleri çöle püskürtüldü. Haziran-ağustos arasında devam eden çatışmaların ardından Osmanlı askerleri daha fazla dayanamayacak ve geri çekilmek zorunda kalacaklar; bütün batı sahil şeridi İtalyanların hakimiyetine geçecekti.

12 Temmuz 1912 günü İtalyan donanmasından beş gemi, Osmanlı filosuna saldırmak için Çanakkale Boğazı'na girdi. İtalyanların haberi olmadan Kilitbahir civarında boğazın girişine çelik kablolar çekildiği için,

İtalyan gemileri daha fazla ilerleyemeden ağır ateş altında kalmış 18 Temmuz günü de saldırıyı bitirerek geri çekilmeye mecbur olmuşlardı.

Eylül ayı gelip çattığında Osmanlı Devleti ve İtalya arasında barış görüşmeleri başladı. İki taraf da savaşın bitmesini ister olsa da kimi bölgelerdeki çatışmalar hala sürüyordu. 22 Eylül'de İtalyanlar önemli bir Osmanlı mevkiini ele geçirdiler. Binbaşı Enver komutasındaki Türk kuvvetleri bazı saldırılar yapsalar bile sonunda ağır kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalacaklardı. 8 Ekim 1912'de Balkanlar'ın kaynayan noktalarından birisi olan Karadağ Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilan edince Osmanlı büyük bir zorlukla daha karşı karşıya kalacaktı; zira Balkan Savaşları başlamıştı. Osmanlı Devleti her şeyi göze alarak İtalya'yla barışa boyun eğmek zorunda kalmıştı; çünkü Ege'deki İtalyan donanması, Makedonya'ya ikmal yapılmasını engellemekteydi. En nihayetinde, İtalyan devletinin şartları kabul edildi. 15 Ekim 1912'de İsviçre'nin Uşi kentinde bir barış antlaşma imzalandı.

Anlaşma her ne kadar "barış anlaşması" olsa da kabul edilen şartlar Osmanlı'nın kesin yenilgisini ilan etmekteydi. Anlaşmaya göre:

-Osmanlı Devleti Trablusgarp'taki kuvvetlerini çekecek ve burayı İtalya'ya bırakacak,

-Osmanlı Trablusgarp'taki Müslümanların haklarını koruyacak,

-İtalya On iki Ada'yı geçici olarak elinde tutacak; Osmanlı Devleti Balkan Savaşları'nda bu adaları savunamayacaktı.

Uzun süren savaşın sonucunda, Kuzey Afrika'daki son Osmanlı toprakları da terk edilmek zorunda kalınacaktı. Mustafa Kemal'in ve diğer direnişçilerin tüm çabalarına rağmen, yetersiz kalan asker sayısı ve lojistik destek nedeniyle Osmanlı ordusu Afrika'dan çekilecek, Akdeniz ve Ege Denizi'ndeki Osmanlı hakimiyeti kesin olarak son bulacaktı.

Balkan Savaşları

Mustafa Kemal, Trablusgarp'ta isyancılarla savaşırken, 1912 yılının Ekim ayında Balkan Savaşı patlak vermişti. Savaş haberi Mustafa Kemal'e ulaştığında, 24 Ekim 1912'de Trablusgarp'tan gemiyle hareket etti. Zor bir yolculuktan sonra Romanya üzerinden İstanbul'a geldi.

İstanbul'a geldiğinde kendisini yeni bir görev beklemekteydi. Bolayır'da kurulan Akdeniz Boğazı Komutanlığı Hareket Şube Müdürlüğü'ne 5 Kasım 1912'de atandı. Bu birliğin kurmaya başkanı Fethi Bey'le birlikte Harbiye Nezareti ile Başkomutan Vekili Ahmet İzzet Paşa'ya bir mektup yazıp Trakya'yı ve Edirne'yi Bulgar işgalinden kurtarmak istedi; fakat bu istek reddedilmişti.

11 Haziran 1913'te Sadrazam Mahmut Şevket Paşa hayatını kaybetmiş, Sait Halim Paşa başkanlığında kurulan hükümet zamanında ise Balkan devletlerine kar-

şı, 5 Temmuz 1913'te Osmanlı orduları Trakya'da saldırıya geçmiş, Dimetoka ve Edirne üstüne yürümüştü. 21 Temmuz 1913'te Edirne Bulgarlardan alında ve barış imzalandı.

İttihat ve Terakki'nin hükümet üstünde iyice etkin olduğu yıllardı. 27 Ekim 1913'te Mustafa Kemal'i ateşe olarak Sofya'ya göndermişlerdi.

Mustafa Kemal'in Sofya Günleri

Mustafa Kemal'in Ataşemiliterliği

Mustafa Kemal, Balkan Savaşı'ndan sonra, 27 Ekim 1913 tarihinde Sofya Ataşemiliterliğine atandı. 11 Ocak 1914 tarihinden itibaren Belgrat ve Çetine Ataşemiliterliklerini yürütme görevi de kendisine verildi. Sofya Ataşemiliterliği'ne atandığı günlerde yakın arkadaşı Ali Fethi (Okyar) de Sofya Elçiliği'ne atanmıştı. Mustafa Kemal, Sofya Ataşemiliterliği esnasında 1 Mart 1914 tarihinde yarbaylığa terfi etti.1915 yılı Ocak sonlarına kadar Sofya'da kaldı.

Atandığı ilk günlerde Bulgaria Oteli'nde kalıyor, Bulgar Millet Meclisi'nde Türk mebuslarla tanışıp yer edinmişti. Kısa sürede adından söz ettirir olmuştu. O yıllardaki aşklarından biri olan Bayan Corinne'e duyduğu aşk hayatına yeni bir heyecan getirmişti.

"3 Kasım 1913 Pazar, Sofya

Biliyorsun ki Sofya'ya geldiğim ilk gün indiğim Bulgarya Oteli'ni değiştirdim. Spiandide Palas Oteli'ne

yerleştim. Yeni açılmış, gerçekten konforlu bir otel, banyoları var, oda hizmetçileri var. Ne istenirse var. İçindeki eğlenceler de orada oturmaya değer. Hayır, hayır Corinne! Sofya'da bir tek güzel kadın bile görmek mümkün değildir. Otelde kalıyorum, çünü uygun bir ev bulamadım.

Cevdet Bey'le iki dostuz. Onun bu kadar sevimli bulduğunu ve bu kadar iyi arkadaş olacağımızı ümit etmiyordum. Önceki akşam beni Madam Dourzi'ye götürdü. Aralarında çoktan derin tanışıklık olan Parisli hanım! Evinde kibar insanlar vardı: Vekiller ve daha bazı mösyöler. Bakara oynuyordu. Ben kumar oynamadığım için küçük bir tanışmadan ve konuşmadan sonra oradan ayrıldım.

Bu Parisli hanımı güzel bulmadığımı sana söylememe izin ver, sanıyorum ki Cevdet Bey'e beni onun evine götürmesini söyleyen kendisidir.

Ayrılırken bana:

-Bu akşam bizde eğlenemediniz; fakat emin olunuz ki bir başka sefer sizi memnun etmeye çalışacağım, dedi. Fakat ben bundan çok emin değilim. Sonra biz Novra Amerika adında bir cafe concert'e gittik. Birçok şantözleri Alman, Fransız kadınlarıydı, bazı mösyöler tarafından davet edilmek için locaların arasında dolaşıyorlardı.

Cevdet Bey iki Macar kadınını davet etti. Bunlardan biri Almanca konuşuyor, daha küçük olan öteki Macarca'dan başka bir dil bilmiyor. Niçin bilmiyorum, ben memnun değildim ve sıkılıyordum. Onları

locada bırakarak oradan ayrıldık. Otelde yatağa girdiğim zaman gece yarısını geçiyordu.

Gündüz şehirde kısa bir tur yaptım. Genellikle sefarethanede, bürodayım ve çalışıyorum. Fethi Bey de başka bir şey yapmıyor. Yalnız bugün Fethi Bey'le arabaya bindik, beş kilometrelik küçük bir gezi yaptık."

Bu mektupta da yazdığı gibi Mustafa Kemal'in kalbi savaş için attığı gibi ve aşk için de atıyordu. Bu arada Bulgar sosyetesi içerisinde de yer etmiş ve bir generalin kızı olan Miti Kovaçeva ile tanışmış, onunla da büyük bir aşk yaşamaya başlamıştı.

Bu sıralarda 1 Ağustos 1914'te Almanya'nın Rusya'ya savaş ilanı ile I. Dünya Savaşı başlamıştı. Mustafa Kemal, gelişen siyasi ve askeri olayları büyük bir dikkatle izlemekte; bir taraftan da görüş ve düşüncelerini Harbiye Nezareti'ne bildirmekteydi. Ona göre katılma zorunlu hale gelmedikçe Osmanlı Devleti bu büyük savaşın dışında kalmalıydı. Ancak olayların süratle gelişmesi 29 Ekim 1914'te Osmanlı Devleti'ni de ister istemez İttifak Devletleri yanında savaşa girmek mecburiyetinde bıraktı.

Mustafa Kemal, bu gelişmeler üzerine Başkumandanlık'tan kendisine faal bir hizmet istedi ise de uzun süre bu isteği yerine getirilmedi. Nihayet ısrarı üzerine, kendisini 20 Ocak 1915 tarihinde, Tekirdağ'da teşkil edilecek 19. Tümen Komutanlığı'na tayin ettiler. Mustafa Kemal, bu tayin üzerine Sofya'dan ayrılarak İstanbul'a döndü; derhal yeni görev yerine hareket ederek tümenini kurdu.

Bu tümen, kısa süre sonra görülen lüzum üzerine 25 Şubat 1915'te Tekirdağ'dan Eceabat'a nakledilecekti. Mustafa Kemal, burada 19. Tümene ilaveten 9. Tümen'in 2. Piyade Alayı ve bazı topçu birlikleri de emrine verilerek Maydos Mıntıkası Kumandanı olarak görev yaptı.

Gelibolu Yarımadası'nda önemli olaylar oluyordu. İngiliz donanması 18 Mart 1915 günü Çanakkale Boğazı'nı geçmeye teşebbüs etmişse de de kıyı topçusunun başarılı savunması karşısında, muvaffak olamayarak ağır zayiat vermişti. Donanması ile Boğaz'ı geçemeyen düşman, bu defa Gelibolu Yarımadası'nı çıkarma ile zorlamaya karar verdi. Olaylar bu şekilde gelişirken, Genelkurmay Başkanlığı da 23 Mart 1915 tarihinde Gelibolu'da 5. Ordu'nun kurulmasına karar vermiş, komutanlığına da Alman Generali Liman von Sanders'i atamıştı.

Liman von Sanders, muhtemel düşman taarruzuna karşı kuvvetlerini üç gruba ayırarak planını yapmış; Mustafa Kemal'in başında bulunduğu kuvvetleri ordu ihtiyatına almıştı. Mustafa Kemal, bu plan gereğince 18 Nisan 1915 günü tümeniyle Bigalı'ya geçti.

POLİTİK ÇALKANTILAR İÇERİSİNDE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINA GİRİŞ

Politik Durum Gitgide Kötüleşirken

O sıralarda harbiye nazırı olan Mahmut Şevket Paşa, Trablus'taki askeri Yemen'e sevk etmek, birçok ihtarlara rağmen mühimmatı da İstanbul'a getirmek suretiyle bu bölgeyi müdafadan mahrum bıraktı. İtalyanların teşebbüsleri üzerine Trablusgarb vali ve kumandanı Müşir İbrahim Paşa da vazifeden azledilerek bu vilayet kumandansız ve valisiz bırakıldı. Roma hükümeti de bu vaziyetten istifadeyle İttihat ve Terakki'nin Trablusgarb ve Bingazi'deki halkı İtalyan aleyhinde tahrik etmesini ve Osmanlı vapurlarıyla oralara asker ve mühimmat sevk olunduğunu iddiasıyla 23 Eylül 1911'de verdiği bir ültimatomla Trablus ve Bingazi'nin boşaltılmasını ve teslim edilmesini istedi. Daha sonra da savaş ilan etti. Ciddi bir tedbir alınmadığı için Trablusgarb'ın elden çıkmasına sebep olundu. Savaş ilanını bildiren ültimatom geldiğinde, İttihatçıların hariciye nazırı, İtalyan sefiri ile satranç oynamaktaydı.

Sadrazamlığı sırasında, Çırağan Sarayı yangını, Babıali yangını, Arnavutluk İsyanı, Girit'in Yunanistan'a ilhakı, Tarblusgarb'ın İtalyanlarca işgal edilmesi gibi felaketlerin vuku bulduğu Hakkı Paşa, 29 Eylül 1911'de istifa etmek zorunda kaldı. Yerine Ayan Reisi Küçük Sait Paşa sadrazam oldu.

İttihat ve Terakki'nin içeride uyguladığı partizan ve baskıcı, dışarıda uyguladığı tavizci politika sebebiyle muhalefet gittikçe fazlalaştı. 1911 yılı başlarında kendi içinde meydana gelen Hizb-i Cedid hareketi de muhalefete katıldı. 21 Kasım 1911'de bütün muhalefet gruplarının ve fırkalarının bir araya gelmesiyle Hürriyet ve İtilaf Fırkası kuruldu. Kurulmasından yirmi gün sonra girdiği İstanbul'daki mebus seçiminde başarı göstermesi, İttihat ve Terakki'ye karşı muhalefetin güçlendiğini ortaya koydu. Meclis-i Mebusan'daki hakimiyetin elinden çıkmakta olduğunu gören İttihat ve Terakki, Kanun-i Esasi'de değişiklikler yaparak hükümetin yetkilerini artırmak çabasına girdi.

Hükümetle Meclis-i Mebusan'ın arası açılınca, mecliste güvenoyu alamayan hükümetler art arda istifa etmek zorunda kaldı. Bu bunalım sebebiyle Meclis-i Mebusan feshedilerek tekrar seçime gitme kararı alındı.

"Sopalı seçimler" diye bilinen ve İttihat ve Terakki'nin baskısı altında yapılan 1912 seçimlerinde, çoğunluğu yine İttihat ve Terakki elde etti. Mecliste çoğunluğu elde eden İttihat ve Terakki, hükümete kendi adamlarını getirmek suretiyle baskıyı iyice arttırdı.

Bu arada, muhalefetin desteğiyle, ordu içinde İttihat ve Terakki'ye karşı olan subaylar tarafından Halaskaran-ı Zabitan Grubu kuruldu. Bu grup, hükümete gizli tehdit ve baskılar yapınca, 16 Temmuz 1912'de Said Paşa sadrazamlıktan istifa etti. Bu sırada meydana gelen bazı iç ve dış olaylar yüzünden yıpranan ve güçten düşen İttihat ve Terakki iktidara talip olmayın-

ca, 21 Temmuz'da partilerüstü görünümde olan Gazi Ahmet Muhtar Paşa hükümeti kuruldu.

Aslında İttihat ve Terakki'ye karşı bir tepki hükümeti olan Gazi Ahmet Muhtar Paşa hükümeti, bu partiye karşı gittikçe sertleşti. Bir bahaneyle Meclis-i Mebusan'ı feshettirdi. Bu sırada meclis dışında kalan İttihat ve Terakki'nin tahrik ve teşvikleriyle yapılan gösterilerden sonra Balkan Savaşı başladı.

Ordunun siyasete sokulması ve subayların İttihatçı-İtilafçı olarak ikiye bölünmesi yüzünden Osmanlı ordusu Balkan Savaşı'nda bütün cephelerde kısa zamanda yenilgiye uğradı. Osmanlı orduları ancak Çatalca hattında tutunabildiler.

Kısa bir müddet sonra Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın sadrazamlıktan istifa etmesi üzerine Kamil Paşa hükümeti kuruldu. Yeni hükümet döneminde Balkan Harbi'nin felaketi neticeleri devam etti.

Kamil Paşa hükümetinin de aleyhinde propaganda yapan İttihat ve Terakki, normal yollardan iktidara gelemeyeceğini anlayınca hükümete karşı darbe planladı. 23 Ocak 1913'de Babıali Baskını diye bilinen kanlı bir baskın düzenleyerek iktidara el koydu.

Sadrazam Kamil Paşa'nın zorla istifa ettirilmesi üzerine, İttihatçı olan Mahmut Şevket Paşa yerine getirildi. Mahmut Şevket Paşa da 11 Haziran 1913'te İttihatçılar tarafından meçhul bir şekilde öldürtüldü.

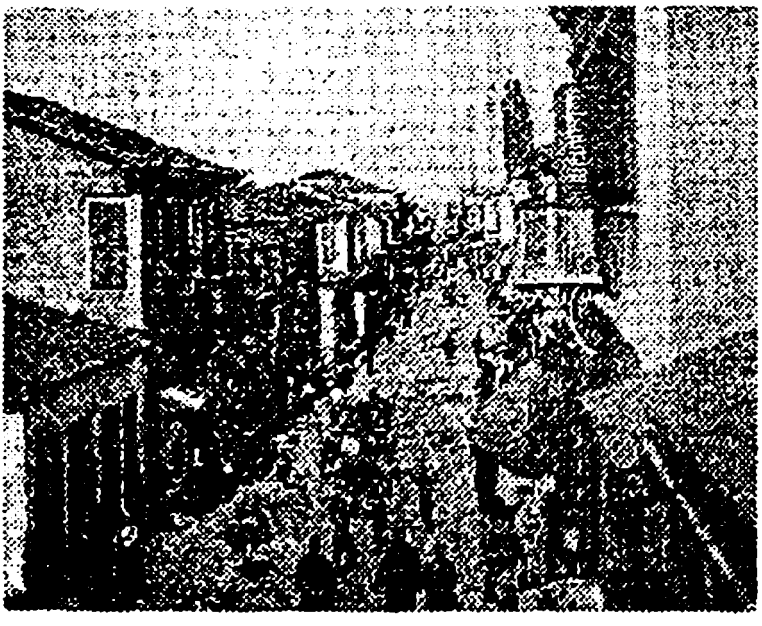
Mahmut Şevket Paşa'nın ölümünden sonra Sait Halim Paşa'nın sadrazam olmasıyla İttihat ve Terakki tam iktidar haline geldi. İttihat ve Terakki'ye faal ola-

rak hizmet eden Sait Halim Paşa hükümetinin bütün üyeleri İttihatçı kadrolardan oluşuyordu.

Sait Halim Paşa'nın üç bucuk senelik ve bunun yerine gelen Talat Paşa'nın bir buçuk senelik iktidar dönemlerinde ülke tam bir karmaşaya sürüklenmişti.

İlk önce gizli bir cemiyet şeklinde kurulup, yurt içinde ve yurt dışında teşkilatlanan, Abdülhamit'i tahttan indirmek için diğer Ülkelerle işbirliği yaparak komitacılık faaliyetlerinde bulunan İttihat ve Terakki, 1908 ile 1918 arasında yapılan seçimlerden 1908, 1912 ve 1914 senelerinde yapılan üç genel seçimi kazandı.

İlk zamanlar Osmanlıcı ve İttihad-ı Anasırcı bir çizgi izlediği ve daha sonraki dönemlerde, bünyesinde Türk olmayanlara yer verdiği halde, Türkçü ve milliyetçi bir çizgi takip eder göründü.

Meşrutiyetin ilanından sonra ülkeye dönen Prens Sebahattin Bey grubu, İttihat ve Terakki ile birlikte hareket etmeyi reddederek kendi görüşleri doğrultu-

sunda faaliyet göstermeye başladılar. Adem-i merkeziyetçi görüşleri sebebiyle İttihat ve Terakki'den bekledikleri iltifatı göremediler. İttihat ve Terakki ile tamamen irtibatı kesen Prens Sebahaddin Bey, 14 Eylül'de Ahrar Fırkası'nın kurulmasını destekledi. Kısa zamanda muhalefetin sesi haline gelen Ahrar Fırkası, İttihat ve Terakki'nin gizli kapaklı yönetim modeliyle iktidar tekelciliğinin ve gizliliğinin sonunda bir baskı meydana gelebileceği konusunu işledi. İdari ve siyasi mesuliyetten uzak olan İttihat ve Terakki'nin devlet işlerine karışmasını, hükümeti ve milleti tahakkümü altına almasını, orduyu siyasete karıştırmasını eleştirdi.

Mustafa Kemal Çanakkale Cephesinde

14 Şubat 1909'da meclis-i mebusanda yapılan güven oylamasıyla, Ahmed Rıza, Talat, Cavit ve Enver Bey gibi ittihatçıların faaliyetleri sonucu Kamil Paşa hükumeti düşürüldü. Sadrazamlığa Hüseyin Hilmi Paşa getirildi. İttihat ve Terakkiye karşı gerek meclis içi, gerekse meclis dışı muhalefet şiddetlendi. Meclis içinde, çok az üyesi bulunan Ahrar Fırkası, Meclis dışında Serbesti Gazetesi ile muhalefet çalışmalarını sürdürdü. Bu gazete, eski memurlardan şantaj yoluyla para alındığını gösteren belgeler ve makaleler yayınladı. Siyasi rakiplerine karşı tedhiş yoluna baş vuran İttihatçılar, Serbesti Gazetesi başyazarı Hasan Fehmi'yi Sirkeci Postahanesi yanında esrarlı bir şekilde öldürttüler. Hasan Fehmi'nin cenaze töreni İttihatçıların aleyhinde bir gösteri mahiyetinde gerçekleşti. Derviş Vahdeti ve arkadaşları tarafından kurulan İttihat-ı Muhammedi Cemiyeti ve yayın organı olan Volkan Gazetesi de, İttihat ve Terakki aleyhinde faaliyet gösterdiler. İttihat ve Terakki'nin ordu içinde kendisine karşı olan, milletini, dinini ve vatanını seven subayları, orduda gençleştirme bahanesiyle tasfiye etmesi, orduda huzursuzluklara yol açtı

1914 yılında yapılan seçimleri de kazanan İttihat ve Terakki, bir oldu bittiye getirilerek Osmanlı Devleti'ni Birinci Dünya Savaşı'na soktu. Hiçbir mecburiyet yokken Talat, Enver ve Cemal gibi İttihat ve Terakki paşalarının çeşitli hayalleriyle girilen savaş; Sina, Irak, Kafkasya ve Çanakkale cephelerinde devam etti. 1914-1918 yılları arasında devam eden Birinci Dünya Savaş'ında pek çok vatan toprağı elden gitti;

yüz binlerce öldü. Savaşın mağlubiyetle sona ermesi üzerine, 8 Ekim 1918'de sadrazam Talat Paşa istifa etti. Yerine de Ahmet İzzet Paşa sadrazamlığa getirildi. Böylece on seneden az bir zaman zarfında Sultan Abdülhamit'ten devralınan üç kıtaya yayılmış altı yüz senelik koca bir imparatorluğu, korkunç bir ihtiras ve cehalet ile tarihin sinesine gömen ve birinci derecede mesul olan İttihat ve Terakki, iktidardan uzaklaştı. Şahsi ihtiras için bir milleti savaşa sokarak Türk evlatlarından en az iki milyon kişiyi cephelerde kar ve tipi altında veya kavurucu çöller ortasında çıplak, aç, susuz bırakarak şehid olmalarına sebeb olan İttihat ve Terakki'nin ileri gelenleri, birkaç milyon kilometre kare olarak devraldıkları bir memleketi birkaç yüz bin kilometre kareye kadar küçülttüler. Bu küçük toprak parçasını da düşman çizmelerinin altında bırakarak kaçtılar. İlk olarak Enver, Talat ve Cemal paşalar ile Doktor Bahaaddin Şakir, Doktor Nazım, 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imza ettikten bir gün sonra gece yarısı koca Osmanlı Devleti'ni yıktıktan sonra kaçtılar.

Sultan Abdülhamit'i tahttan indiren, Trablusgarb'ı İtalyanlara bırakan, çıkardığı kiliseler kanunuyla Balkanlar'daki Hristiyanların birlik kurmalarını sağlayan ve Balkanlar'ın Osmanlı Devleti'nden kopmasına sebep olan, Babıali Baskını'nı düzenleyen ve halkı zulüm ve tedhiş ile idare eden, Sarıkamış faciasında on binlerce insanın canına kıyan, mecnunane bir hareketle Kanal Seferi'ni açarak Filistin ve Suriye'de Osmanlı ordusunun ve bu toprakların elden çıkmasına sebep

olan, dört senelik Birinci Dünya Savaşı müddetince Anadolu'da halkı açlık, sussuzluk, yokluk içinde inleten İttihat ve Terakki ileri gelenlerinden Enver Paşa Türkistan'da, Talat Paşa Berlin'de, Cemal Paşa da Tiflis'te Ermeniler tarafından öldürüldüler.

Osmanlı'nın Savaşa Girişi

Osmanlı Devleti İttihatçıların güttüğü yanlış politikaların sonucunda Almanya'nın yanında savaşa girmeye mecbur edilmişlerdi.

Savaşın başlama nedeni şuydu: Saraybosna Avusturya-Macaristan sınırları içerisindeydi. Diğer yandan nüfusun büyük çoğunluğu Sırp kökenliydi ve Sırbistan'a katılmak için "Genç Bosnalılar" adlı bir ayrılıkçı örgüt kurarak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı bir mücadele başlatmışlardı.

Sırbistan da Saraybosna'yı kendi topraklarına katmayı istiyor ama bunu yapacak güce sahip olmadığı için bu imparatorlukla ilişkilerini iyi tutmaya özen gösteriyordu. Diğer yandan Sırbistan içerisinde de Büyük Sırbistan hayalinin peşinde koşan "Kara El" adlı bir örgüt daha vardı. Bu örgütü Sırbistan istihbarat örgütünün başkanı yönetmekteydi. Bu örgütlerin işbirliğine gitme kararı vermesi neticesinde tertip edilen bir suikast sonucu 28 Haziran 1914'te Saraybosna'yı ziyaret eden Avusturya-Macaristan Prensi öldürülmüştü. Bu suikat, birinci büyük savaşın da tetikleyicisi olmuştu.

Savaşın patlak vermesinin ardından Osmanlı iktidarındaki İttihat ve Terakki hükümeti de Alman yanlısı

tavrını ortaya koymakta gecikmemişti. Müttefik devletlerinin Avrupa'daki harekatlarını desteklemek amacıyla Avusturya-Macaristan sınırları içerisindeki Galiçya'ya gönderilen Osmanlı kolordusu, iki yıl boyunca Rus ordusuyla zorlu bir savaşa girişmişti. 1917 yılında Rus İmparatoru'nun yenigisiyle sonuçlanan Ekim Devrimi'ne dek bu cephede oldukça kanlı çarpışmalar yaşandı. 17 Ekim 1917'deki devrimle birlikte bu cephe de kapanmış olacaktı.

Bu cephedeki savaş süresince kolordunun 20 bin askeri hayatını kaybetmişti. Romanya'nın 1916 yılında Avusturya'ya karşı başlattığı saldırı nedeniyle, Osmanlı hükümeti yardım amacıyla iki tümen askeri de bu cepheye göndermişti. Bu tümenler de Ekim Devrimi'nin ardından tekrar ülkeye dönüş yolunu tutmuşlardı. Bu cephede verilen ölü sayısı ise 21 bindi.

Birinci Dünya Savaşı Osmanlı toplumu için büyük felaketlerin en büyüğü idi. Çeşitli cephelerden sürülen askerler buralara gelmiş ve Anadolu'daki halk büyük bir yoksullukla yüzyüze getirilmişti.

Çanakkale Savaşı

Mustafa Kemal, 2 Şubat 1915'te yeni oluşturulmaya çalışılan 19. Tümen Komutanlığı'na getirilmişti. Kısa bir süre içerisinde çarpışmalara katılacak olan tümeni hazırladı ve 24 Şubat 1915'te 19. Tümen Gelibolu yarımadasındaki Ece Limanı ve Seddülbahir ve Morto Limanı arasındaki alanı korumak üzere Eceabat'a geçti.

Çarlık Rusya'sına yardım yollarının tıkanması, müttefik olduğu devletlerde ciddi bir paniğe yol açmıştı. Rusya'da patlak vermeye başlayan devrim karşısında Rus Çarı'nın yegane umudu, Boğazlardan gelecek olan İngiliz-Fransız yardımıydı.

Boğaz geçişinin trafiğe kapatılması, Osmanlı'nın bu devletlerle yüzyüze gelmesine neden olacaktı kuşkusuz.

Dönemin önemli İngiliz subaylarından biri olan General Robertson'ın raporuna göre İngilizlerin Çanakkale'ye saldırmaların vardı: Bunlardan birincisi Boğazlar yoluyla Rusya'ya gidiş gelişi sağlamak, ikincisi Türkiye'yi barış yapmaya zorlamak, üçüncüsü ise Balkan devletlerini kendi yanlarına çekmekti.

O sırada Çanakkale Boğazı boylu boyunca Cevat Paşa'nın komutasında bulunmaktaydı. Bu bölgedeki birliklerin düzenlenmesi ve korunması da ona aitti.

Karşı cephede ise Osmanlı'nın zor durumunun farkında olan müttefikler, bu son direniş noktasını da kırarak Osmanlı'yı fiilen ortadan kaldıracaklarını düşündükleri planlarını hazırlamışlar, saldırı gününü beklemekteydiler.

Çanakkale'ye karşı başlatılacak harekatın şekli hakkında çelişen iki fikir vardı: Deniz kuvvetlerinden sorumlu olan Bakan Churchill'e göre, sadece deniz kuvvetiyle Çanakkale'yi geçmek mümkündü. Donanma Komutanı Lord Ficher'sa sadece donanma ile bu harekatın başarılması fikrine şüpheyle bakıyor ve kara

kuvvetleriyle birlikte düzenlenecek ortak bir harekat öneriyordu.

Akdeniz filo komutanı Amiral Carden'ın da Churchill'i desteklemesiyle, harekatın sadece deniz kuvvetleriyle yapılmasına karar verilmişti. Hazırlanan saldırı planına göre:

-Önce uzak mesafelerden yapılacak bombardıman ile boğaz girişindeki bataryalar susturulacak,

-Çanakkale ve Kilitbahir hattındaki mayınlar temizlenecek,

-Donanma boğaza girerek iç tahkimatı tahrip edecek,

-En son mayın maniaları taranacak,

-Donanma Marmara denizine girdikten sonra General Hamilton komutasındaki İngiliz birlikleri Gelibolu yarımadasına çıkarak donanmanın geçişini emniyete alacak,

- Donanma'da kuvvetlerin bir kısmını alarak boğazda sürekli olarak emniyet sağlayacaktı.

Bu harekat için Akdeniz Filo Komutanı Amiral Carden emrine İngiliz, Fransız gemileri ve bir Rus gemisinden oluşan 100 civarında muharip gemi ile çeşitli yardımcı gemiler verilerek dünyanın en güçlü armadası oluşturuldu.

Düşman böylesine bir hazırlık içindeyken Türk cephesinde durum şöyleydi:

Çanakkale müstahkem mevki komutanlığı Çanakkale boğazını savunmakla görevlendirilmişti.

Boğaz savunması karada topçu bataryaları ve denizde mayın manialarına dayandırılmış, bu maniaların donanma tarafından da desteklenmesi planlanmıştı.

Topçu bataryaları şu şekilde tertiplenmişti:

-Boğaz girişinde 4 tabya ve 28 sabit top; orta bölümde 42 seyyar top; merkez tahkimatında 10 tabya ve 137 sabit top olmak üzere toplam 14 tabya ve 208 top yerleştirilmişti.

Çanakkale Boğazı'na ayrıca 10 hat halinde boğaz akıntı istikametine dik, 1 hat ise parelel olmak üzere toplam 403 mayından oluşan 11 mayın maniası hazırlanmıştı.

18 Mart günü başlayan büyük saldırı ile aslında bu cephenin kaderi de belli olacaktı. 18 Mart 1915'te sabah saat 11 sularında Çanakkale denizden dövülmeye başlanmıştı. Düşmanın elinde 18 büyük zırhlı, muhrip, denizaltı ve 506 top varken Osmanlı ordusunun elinde yalnızca 150 top vardı.

Seddülbahir Çatışmaları

25 Nisan 1915 günü donanmanın himayesinde İngiliz ve Fransız askerleri beş ayrı kıyıya çıkartma yapacaktı. İngiliz kuvvetlerinin ilk hedef olarak Alçıtepe'yi ele geçirecek, daha sonra Kilitbahir platosuna ilerleyerek merkez tabyaları susturacak ve boğaz giriş bölgesi kontrol altına alınacaktı.

Temmuz 1915 sonuna dek Kirte muharebeleri, Kerevizdere muharebeleri ve Zığındere muharebeleri

meydana geldi. İtilaf devletleri, donanma topçusu desteğiyle genel olarak gündüz taaruzlarını tercih ederken, Osmanlı birlikleri deniz topçusu ve düşman uçaklarının tesirlerinden korunmak için gece şartlarında ve boğaz boğaza süngü muharebesi yapmayı tercih etmişlerdi.

Bu bölgede yaşanan muharebeler içinde 8 gün 8 gece süngü hücumları ile geçen, Zığındere muharebeleri, aynı zamanda zaiyatın en fazla ve en kanlı olanıydı. Dönem içerisinde İtilaf devletleri bölgede sadece 3-4 kilometrelik bir alanı ele geçirebilmişler ve harekat mevzi savaşlarına dönüşmüştü.

Arıburnu Çatışmaları

25 Nisan 1915 sabahı Anzak Kolordusu, Kabatepe ile küçük Arıburnu arasındaki plaja baskın tarzında bir taaruzla çıkartılacak, ilk hedef olarak Conkbayırı-Kocaçimen Tepe hattı ele geçirilecek, daha sonra Maltepe bölgesine el atılarak Türk kuvvetlerinin Seddülbahir bölgesine yardım etmeleri engellenecek ve Kilitbahir platosu ele geçirilerek Seddülbahir'den gelen kuvvetlerle birleşecekti.

25 Nisan 1915 sabahı Anzak kolordusundan 1500 kişilik ilk hücum dalgası Kabatepe yerine kuzeye Arıburnu bölgesine çıkmak zorunda kaldı. Burada kıyı gözetlemesi yapan 40 kişilik bir kuvvetin mukavemetine rağmen, çıkarma yapan kuvvetler Conkbayırı istikametinde ilerleme imkanı buldular. Bu esnada ordu komutanı Bolayır bölgesinde bulunuyor ve kendisi ile

haberleşilemiyordu. Cephe takviye edilmez ise yarılacak ve Seddülbahir'de savunan kuvvetlerin gerisi kuşatılacaktı.

"Sizlere Ölmeyi Emrediyorum!"

Ordu ihtiyatı 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal bütün sorumluluğu üzerine alarak kendi inisiyatifi ile 57. Alay ve Topçu Bataryası'nı alarak Kocaçimen Tepe'ye hareket etti. Durumu yakından izlemek üzere Conbayırı'na çıktığında Türk askerlerinin geri çekilmekte olduğunu gördü ve onlara "Düşmandan kaçılmaz, düşmanla savaşılır, cephaneniz yoksa süngünüz var, süngü tak mevzi al" tarihi emrini verdi. Çekilen askerlerin geri dönüp mevzi almaları üzerine Anzak askerleri de durakladı ve mevzilenmek zorunda kaldılar. Bu duraklama ile 57. Alay öncü bölüğünün Conkbayırı'nı takviye etmesi için gerekli zaman kazanılmış oldu.

Aynı gün öğle saatlerinde 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa, Conkbayırı'nda, 27. Alayı Yarbay Mustafa Kemal'in emrine vererek Arıburnu cephesindeki bütün kuvvetleri Yarbay Mustafa Kemal'in komutasına bıraktı ve karşı taarruzuyla düşmanın denize dökülmesi emrini verdi. 72 ve 77. alayları da bölgeye sevk etti; bu arada beraberindeki 57. Alay'a da şu tarihi emrini vermişti:

-Ben size taaruzu emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman içinde yerimize başka kuvvetler ve kumandanlar gelebilir.

Yaşanan büyük ve kanlı çarpışmalar sonucunda, 57. alayın tüm askerleri, başta Alay Komutanı Hüseyin Avni Bey olmak üzere, tamamen can vermişti.

Saatler öğleyi geçmişti. İkindi vakti Anzaklar 15.000 kişiden oluşan öncü birliklerini karaya çıkarmayı başarmışlardı. Önceleri 27. ve 57. alayların, akşamdan itibaren de 72 ve 77. alayların cepheyi takviyesiyle 12 bin kişiden oluşan dört alay düşman üzerinde öyle bir baskı kurdu ki Anzak Kolordu Komutanı birliklerini tekrar gemilere almayı teklif etmek zorunda kaldı. Bu teklif General Hamilton tarafından kabul edildiyse de filo komutanının bunun mümkün olamayacağını bildirmesi üzerine, General Hamilton çıkan birliklere savunmaya devam etmeleri emrini verdi. Bu bölgede Ağustos 1915 ayına kadar meydana gelen çarpışmalar sonunda, Anzak kolordusu tıpkı Seddülbahir bölgesinde olduğu gibi 3-4 km. ilerleyebilmiş, Conkbayırı'nı bile ele geçirememişti. Türk birliklerinin gece taaruzuyla, süngü hücumları ve boğaz boğaza yapılan mücadele, çatışmaları mevzi muharebesine dönüştürmüştü.

Bu bölgede yaşanan çarpışmalardan en kanlısı altı saat içinde 10.000 kişinin hayatını kaybettiği 19 Mayıs 1915 taaruzuydu. Bu taaruzda verilen ağır zayiattan sonra 24 Mayıs 1915'te dokuz saat süreli ateşkes yapılmış ve taraflar zayiatlarını toplamışlar, sonra tekrar çatışmaya devam etmişlerdi.

Anafartalar Bölgesi

Ağustos 1915 başına kadar Seddülbahir ve Arıburnu bölgelerinden yapılan çıkarmalar başarılı olamayınca, çıkarmanın merkezi Ağustos 1915 ayından itibaren Anafartalar bölgesine kaydırılmıştı.

Bu amaçla diğer bölgelerde tali taarruzlar yapılırken, 9. İngiliz Kolordusu, 30 bin kişilik bir kuvvetle 6-7 Ağustos gecesi Suvla Limanı'na çıkarılmıştı. Bölgede 3 bin kişilik oldukça zayıf bir savunma gücü bulunmaktaydı. Kuzeyden 24 bin kişilik iki tümen hemen bölgeye kaydırıldı. 8 Ağustos 1915 günü 19. Tümen Komutanı Albay Mustafa Kemal Anafartalar Grup Komutanlığı'na atanmış ve Arıburnu ve Anafartalar'daki bütün kuvvetler emrine verilmişti.

9 Ağustos 1915 günü sabahı İngiliz Kolordusu taaruza başladı. Aynı gün aynı saatlerde Türk birlikleri de taaruza başladılar. Tesadüfen ortaya çıkan çarpışma sonucunda, İngilizler şaşkına dönerek geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Böylece birinci Anafartalar Savaşı kazanılmış oldu.

Şimdi sıra Conkbayırı'na gelmişti. 10 Ağustos 1915 sabahı Conkbayırı'nda bir saldırı başlatıldı. Beklenmedik taarruzla şaşkına dönen ve neredeyse tepeyi ele geçirmek üzere olan Anzak askerleri geri püskürtülmüştü. Bu yenilginin ardından geri çekilmek zorunda kalan İngiliz Kolordusu 21 Ağustos 1915'te Anafartalar'da tekrar saldırıya geçtiyse de herhangi bir başarı elde edemedi.

Tüm çabalarına karşın Osmanlı direnişini kırmayı başaramayan General Hamilton'un bu plan değişikliği

de iflas etmişti; alınan yenilgiler nedeniyle yarımadanın boşaltılması tartışılmaya başlanmıştı. Geri çekilmeye karşı çıkan General Hamilton 11 Ekim 1915'te görevden alınacak ve yerine General Monro atanacaktı.

Tarihe geçen bu büyük çarpışmaların ve her iki tarafın verdiği yüzbinlerce ölünün ardından, yapılan plan gereği 8-21 Ağustos 1915 tarihleri arasında Arıburnu ve Anafartalar, 28 Aralık 1915- 09 Ocak 1916 tarihleri arasında Seddülbahir bölgesi boşaltıldı. 8,5 ay süren bu kanlı serüven, Osmanlı ordusunun kesin zaferi ile sonuçlanmıştı.

Savaş esnasında tüm dünya Mustafa Kemal'in askeri dehasının farkına varmıştı. Mustafa Kemal'in 25 Nisan 1919 sabahı ilerlemekte olan askerlerini geçerek Arıburnu'ndan telaş ve heyecan içinde geri çekilmekte olan 27. Alay'ın 4. Bölüğünü oluşturan erlere verdiği emir, savaşın gidişatını tamamen değiştirmişti. Mevzilerin korunmasının ardından, 57. ve 27. alaylara yaptırdığı şiddetli taarruz, çıkarma gününde, Conkbayırı ve Çannakkale Boğazı'nı kurtarmıştı. Anafartalar Komutanı Mustafa Kemal'in 10 Ağustos sabahı yine Conkbayırı'nı ele geçirmek için yaptırdığı süngü hücumu, zaferi kati olarak Osmanlı ordusuna kazandırmıştı.

Osmanlı'nın düştüğü aciz duruma güvenerek Çanakkale'ye saldıranlar, karşılarında hiç ummadıkları bir kuvvet bulmuşlardı. Aynı gün yapılan büyük saldırının ardından, akşam çökerken top sesleri dinmişti. Geride Çanakkale'nin mavi sularına gömülen iki İngi-

liz ve bir Fransız zırhlısı kalmıştı. Birkaç tane zırhlı da ağır yaralanmış, üçü karaya oturmuştu.

Karada ise Osmanlı topraklarının her yerinden daha bıyıkları terlememiş gençler toplanmış, aç, susuz, çarıklarını yiyerek ve atların pislikleri içinde yemleri toplayıp kaynatıp içerek sağ kalanlar ve toprağın üstünde ölüler bulunmaktaydı. 44 bine yakın asker ölmüştü.

Osmanlı'nın her tarafta süren savaşı nedeniyle İstanbul Üniversitesi öğretime ara vermiş, askeri birlikleri kurmak için o yıllarda liselerde 1900 doğumlular dahi, yani 14-15 yaşındaki çocuklar, askere alınmıştı. Mustafa Kemal de bu yılları şöyle özetlemekteydi: "Biz Çankkale'ye bir üniversite gömdük."

Ülke bu savaşta çok sayıda yetişmiş insanını yitirmişti. Bu insanlar arasında 10 binden fazla öğretmen, tıp öğrencisi, mülkiyeli ve benzeri genç nüfusunu kayıp vermişti.

Elbette savaşın kazanılmasının önemi ve anlamı Osmanlı Devleti için çok büyüktü. Rusya'ya yapılması düşünülen yardım ulaşmış ve bu şekilde devrimin önüne geçilmiş olsaydı, savaş sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşmak için yapılan gizli anlaşmaları uygulamak amacıyla kuzeyden gelen Rus saldırısı devam edecekti. Bu durum, birkaç sene sonra ortaya çıkacak Millî Mücadele hareketinin önünde aşılması çok güç bir engel olarak kendini gösterecekti.

Çanakkale'de yaşanan çarpışmaların kazanılması sonucunda, Rusya'nın devrim hareketleriyle çalkala-

nıp gizli anlaşmaları açıklayarak savaştan çekilmesi yanında, İngiliz ve Fransızlara karşı başlatılan rejim mücadelesi, Anadolu'da sürmekte olan Milli Mücade için ayrı bir önem taşımaktaydı. Ülkesini işgalden kurtarmak için savaşan Anadolu ile yeni rejimini koruma mücadelesi veren Bolşevik Rusya aynı düşmanla savaşmak durumunda olduklarından, birbirlerinin doğal müttefikleri durumuna geleceklerdi. Böylece Rusya Osmanlı Devleti karşısında bir düşman olmaktan çıkmış, Anadolu'da başlayan emperyalizm karşıtı harekete silah, cephane ve para yardımlarında bulunan bir müttefik konumuna gelmişti.

Bu cephede süren çarpışmalar sonunda; Çanakkale'de, Seddülbahir'de, Anburnu'nda ve Gelibolu'da 300.000 kadar İtilaf Devletleri'nden, 250.000 kadar da Türk ordusundan kayıplar verilmişti. Çanakkale Savaşı, tarihin en kanlı savaşlarından birisi olarak yerini almıştı.

İttihat ve Terakki'nin Son Günleri

İttihat ve Terakki, Osmanlı'nın Balkanlar'daki halkların birer birer bağımsızlığını ilan etmesi, Ortadoğu'da Arapların Osmanlı'ya savaş açması, kısacası Osmanlı'nın her yandan kuşatılması sebebiyle Talat, Enver ve Cemal'i Osmanlı toprakları içerisinde büyük bir güç olan ve geçmişten beri "Sadık-i Milliye" diye adlandırılan Ermenileri bir problem olarak görüp onlar üstünde bir sürgün politikası uygulamaya yöneltti.

Bu tehcir sırasında hastalıklar, yollarda katliam, eşkıyaların ve ordunun kırımına uğrayan Ermeniler tarihlerinin en acı dönemini yaşadılar.

1915 Ermeni tehciri, olabilecek, ihtimal dahilindeki bir Ermeni isyânına karşi düşünülmüş ve onların hiçbirinin Anadolu toprakları içinde kalmaması için yollar aranmıştı.

Gerek kendilerini korumak gerek de bağımsızlık duygularıyla örgütlenen Ermenilerin bir kısmı ise Osmanlı'ya karşı yer yer saldırılarda bulunuyorlardı. Olan, Anadolu'da yaşayan Ermeni halkına oluyordu. Bu tehcirin sorumlusu yine İttihat ve Terakki'ydi.

Sarıkamış Trajedisi

1 Kasım 1914'de sınırı geçen Ruslar 4 Kasım 1914'te Köprüköy önlerine kadar gelmişler ve Karaköse Murat suyu cephesinde de aynı surette ilerlemişlerdi. 5 Kasım'da Ruslar Türk sınırına taarruz için emir aldıklarında ise Başkumandan vekili Enver Paşa 4 Kasım tarihli emrinde Ruslara karşı taaruz emrini vermişti. Bu başarısız harekatın sonucunda Enver Paşa 90 bin askeri tek kurşun atmadan, kışın en sert olduğu zamanda Anadolu çocuklarını beyaz ölüme teslim etmişti.

On seneye yakın bir müddet iktidarda kalan, koskoca Osmanlı Devleti'nin yağma edilmesine sebep olan İttihat ve Terakki'nin son kongresi, Birinci Dünya Savaşı'nın mağlubiyetle bitmesinden sonra 14 Kasım 1918'de toplandı. Bu kongrede parti kendini feshederek, tarihe karıştığını ilan etti.

Bazı İttihatçılar birleşerek Teceddüt Fırkası'nı kurdular. Resmi ve kanuni olarak tarihe karışan İttihat ve Terakki'nin mensupları kendilerine yeni yollar aramaya devam ettiler. Daha sonra İttihatçılara karşı sert tedbirler alındı. Kurulan Divan-ı Harb-i Örfi tarafından yargılandılar.

Tevfik Paşa hükümetince, İttihat ve Terakkinin mallarına el kondu. Bir kısım malları ise Teceddüt Fırkası'na devredildi. Yurt dışına kaçanların gıyaben cezalandırılmaları sırasında bir kısmı da mahkum edilerek Bekirağa Bölüğü'ne hapsedildiler.

Daha sonra da Malta'ya sürüldüler. İttihatçıların cemiyetleri yok oldu ise de geride zihniyetleri kaldı.

Savaşın yenilgiyle sona ermesi üzerine, 8 Ekim 1918'de Sadrazam Talat Paşa istifa etti. Yerine de Ahmed İzzet Paşa sadrazamlığa getirildi. Böylece on seneden az bir zaman zarfında Sultan Abdülhamit'ten devralınan üç kıtaya yayılmış altı yüz senelik koca bir imparatorluğu, korkunç bir ihtiras ve cehaletle tarihin sinesine gömen ve birinci derecede mesul olan İttihat ve Terakki, iktidardan uzaklaştı.

İlk olarak Enver, Talat ve Cemal paşalar ile doktor Bahaaddin Şakir, doktor Nazım, 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imza ettikten bir gün sonra gece yarısı Osmanlı Devleti'ni yıktıktan sonra kaçtılar.

Enver Paşa'nın Mustafa Kemal'e 29 Eylül 1917'de gönderdiği mektupta şunlar yazıyordu:

"Şimdi aldığım yazınızdaki görüşleri biraz önce Cemal Paşa ile olan yazışmanızdan okumuştum. Ge-

rek memleketin ve ordunun bugünkü durumunu ben de aynı şekilde görüyor ve biliyorum. Fakat düşmanlarımızın da üç senelik savaş sonunda bulundukları durum, bizimkinden iyi değildir. Rusya'nın girdiği ve daha sonra İtalya'nın gireceği durumlar, koşulları bizim lehimize çok değiştirmiştir. Sina Cephesi hakkında verdiğim talimat, daha önce 4. Ordu ile görüşülüp açıklanan maddelerin büyük bir kısmını halletmiş olduğu için, bunlar hakkında ayrıca bir şey söylemeyeceğim. Sizi eskiden beri tanıdığım ve takdir ettiğim için, en zor zamanda ve en önemli görevde bulunmanızı yurt yararlarına uygun bulmuş ve böylece padişahın iznini almıştım. 7. Ordu, büyük kısımlarıyla Sina Cephesi'ndeki Kress Paşa'nın 8. Ordusu yanında 7. Ordu Komutanı sıfatıyla tam bir başarıyla hizmet vereceğinize eminim. Tanrı'nın şimdiye kadar her yerde üzerimizden eksik etmediği iyiliği, kendini tanrının hizmetine adamış ordumuza bundan böyle de bağışlamasını ve size de yardımcı olmasını dilerim. Görüşümün ayrıntılarını yakında orduya gelecek olan Cemal Paşa anlatacaktır, inşallah yakında görüşürüz."

Mustafa Kemal aldığı bu mektuptan sonra arladaşlarıyla toplanmış ve Enver'in kendisinden ziyade Almanlara güvendiğini açık açık ifade etmişti. İttihat ve Terakki'nin sonu gelmişti artık.

Dört senelik Birinci Dünya Savaşı süresince Anadolu'da halkı açlık, sussuzluk, yokluk içinde inleten İttihat ve Terakki ileri gelenlerinden Kızıl Elma peşinde koşan Enver Türkistan'da Bolşeviklerle girdiği ça-

tışmada; Talat Berlin'de; Cemal de Tiflis'te, öldürüldüler.

Mustafa Kemal Samsun'a Doğru

Padişah ve İngilizler Anadolu'daki direniş hareketlerinin denetim altına alınması ve sonlandırılması için temsilci olarak birinin Anadolu'ya geçmesine karar vermişti. Padişahın gönlünde yatan kişi Mustafa Kemal olmasına karşın İngilizler, ona karşı çıktılar. Fakat Sadrazam Damat Ferit, Mustafa Kemal'e kefildi ve ülke çapında güvenilir ve başarılı bir adam olarak tanımladığı Mustafa Kemal'i bu işle görevlendirmişti.

Sonunda Damat Ferit İngilizleri ikna ederek Mustafa Kemal'i 9. Ordu Genel Müfettişliği ile Doğu İlleri Genel Valiliği'ne atamıştı. Mustafa Kemal de bu görevi kabul etmişti.

Etrafından çok az insan onun gerçek niyetini bilmekteydi. Padişah temsilcisi olarak geçceği Anadolu'da ihtilali örgütlemeyi kafasına koymuştu. Geniş yetkilerle donatılmıştı ve serbestçe ekibini kurdu. Ekibi Albay Kazım Bey, Kurmay Hüsrev Bey, Arif Bey, Doktor İbrahim Tali Bey ve Doktor Refik Bey ve diğerleriyle birlikte yirmi beş kişiye ulaştı.

Samsun'a yola çıkmadan önce annesinin kaldığı İstanbul Akaretler'deki eve gitti; annesinin görmeyen gözlerine bakarak onun ellerinden öptü ve aynı akşam kendilerine hazırlanan Bandırma vapuruna Galata rıh-

tımından binerek, Boğaz'dan Karadeniz'in engin sularına açıldı.

Karadeniz'de kıyıdan yol alarak önce Sinop'a ulaşmış, arkasından da 19 Mayıs 1919'da fırtınalı bir havada Samsun limanına ayak basmıştı.

O dönemlerde Samsun, İngiliz birliklerinin işgali altındaydı. Mustafa Kemal, karargahını önce Havza'ya ardından da Amasya'ya taşıdı. Buralar onun için daha güvenli ve sağlıklıydı. Eylemliliğe karar vermişti artık. İçinde bulundukları durum oldukça nazikti. Anadolu'daki askerin direniş gücü kırılmıştı. Yeni bir değerlendirme yapmak için Refet'i ve Ali Fuat'ı Amasya'ya çağırdı. Gizli bir toplantı düzeleyerek tek umudun topyekün direnişte olduğunu arkadaşlarına da vurguladı. Yunanlılar çoktan İzmir'e çıkmıştı bile. Onlarla savaşmak için daha çok çeteye ihtiyaç vardı ve yer yer milli ordu teşkil edilmeli ve çok dikkatli davranılmalıydı.

Bu gizli toplantının notlarını Arif Bey kaydetmişti.

Batı Anadolu'daki kuvvetlere Ali Fuat, doğudaki kuvvetlere de Kazım Karabekir kumanda edecekti. Ve Mustafa Kemal İstanbul'daki hükümetin işgal altında bir hükümet olduğunu söyleyerek Anadolu'da geçici bir hükümet kurulması gerktiğini dile getirdi.

Bu önemli toplantıdan sonra tüm Türkiye'yi temsil etmek üzere Sivas'a çağrılacak delegelerden oluşan bir kongrenin mümkün olacağına karar verdiler.

Sivas Kongresi

Mustafa Kemal, diğer komutanları da ikna edip harekete geçirdikten sonra yer yer çatışmaların içinde zorlu bir kongre sürecini başlatmıştı. İstanbul'dan gelen geri dönmesi emri ve her türlü baskı ve tehdite rağmen Mustafa Kemal Anadolu'nun dört bir yanında temsilci olarak belirlenen kişilere şu telgrafı göndermişti:

"Ülke tehdit altındadır. Merkezi hükümet artık işlevlerini yerine getiremeyecek durumdadır.Vatanımızın bağımsızlığı ancak milletin iradesi ve gücüyle korunabilir. Yolları ve ve araçları tartışmak üzere Sivas'ta bir kongre toplanması kararı verilmiştir. Her bölge üç temsilcisini gönderebilir. Tam bir gizlilik içinde hareket edilmelidir."

O, Sivas Kongresi'nde artık yetkisiz bir sivildi; İstanbul hükümeti tüm yetkilerini elinden almıştı. Anadolu'nun dört bir yanından kongre için toplanan temsilciler kongre salonunu doldurmuştu.

Sivas Kongresi, 4 Eylül 1919 Perşembe günü, saat 14.00'te başladı. Anadolu'nun her bölgesinden temsilciler kongreye katıldı. Delegeler ülkenin dört bir yanından gizlilik içinde Sivas'a gelmişlerdi. Mustafa Kemal dahi tutuklanmaktan zor kurtulmuştu. Zamanında uyarıldığı için kendisine hazırlanan pusuyu atlatabilmişti.

Bir söylentiye göre, kongre öncesi Rauf Bey ve diğer bazı kimseler Bekir Sami Bey'in evinde özel bir toplantı yapmışlar ve Mustafa Kemal'i başkan yapmamaya karar vermişlerdi. Haberi Mustafa Kemal'e Hüs-

rev Sami Bey iletmişti. Bu bilgi karşısında bir an tereddüte düşen Mustafa Kemal, kendisine iletilen söylentiye kulak asmayarak Hüsrev Sami'yi kibarca terslemişti.

Öğleden sonra başlayan kongre oldukça ateşli geçmişti. Bir kısım delege İngilizlere karşı savaşmanın zorluğundan bahsediyor, bir kısım delege ise yabancılara karşı direnişin şart olduğunu söylüyordu. Ve işte burada Misak-ı Milli'yi onayladılar ve düşman Misak-ı Milli'yi kabul etmediği sürece barış yapılmayacağı ve savaşılacağına dair ant içildi.

Mustafa Kemal kongreyle birlikte Anadolu'da direniş haraketini başlatarak kısa bir süre sonra oluşturulan yeni Meclis-i Mebusan'ın Ankara'ya taşınması kararını kabul ettirerek, Ankara'ya geçecekti.

-BÖLÜM İKİ-
UYKUSUZ GECELERİN TANIKLIĞINDA FİKRİYE

Ankara İçin Önerilen Fikriye

Atatürk'ün Selanik'teki çocukluğundan tanıdığı süvari yarbaylarından ve saygıda kusur etmediği Evranoszadeler'den Muhsin Bey'in damadı Mithat Bey, Ankara ziyaretlerinden birinde Mustafa Kemal'i bakımsız görmüş ve bu duruma ancak bir kadının el atması gerektiğini düşünmüştü.

Siyasetin ve askerliğin ağır koşulları altında yorulan Mustafa Kemal'e yardımcı olması için birileri aranmış, daha sonra da uzak akrabası olan Fikriye'nin Ankara'ya gelmesine karar verilmişti. Bu kararı vermek Ga-

zi için de kolay olmamıştı. Yılların getirdiği sıkıntılar ve cepheden cepheye koşmak onu oldukça yormuştu. Artık bulunduğu yeri çekip çevirecek birilerine ihtiyaç duyuluyordu. Her yere koşan Bekir Çavuş artık ona yetmez gibi görünüyordu.

Durumu Gazi ile konuşmuşlardı. Ayrıca Gazi'nin sağlığıda iyi değildi. Doktor Adnan da bu durumdan endişeliydi. Sık sık hastalanıyordu. Gazi'nin bu durumuna çok üzülen Mithat Bey, Gazi'nin yanında mutlaka bir kadının olması gerektiğini düşünüyor, böylece onun daha rahat edeceğine inanıyordu.

Mustafa Kemal'e:

-Artık buraları çekip çeviren birileri olsun, bir kadın eli değsin istemiyor musun? Baksana sanki karargahta yaşıyor gibisin. Bir sürü şeyi eksik buranın. Kadın gözü ve eliyle buralar daha başka olur.

-Ne o Mithat, annem gibi sen de bana evlendirilecek bir kız mı buldun, dediğinde Mithat Bey:

-Yok be sevgili arkadaşım. Ben sadece senin rahat etmeni istiyorum. Hepsi bu. Yoksa, böyle de yaşanır elbet. Sen zor koşullara alışkınsın ama unutma ki artık sen koca bir ulusun önderi konumundasın.

-E peki ne yapalım, dedi Mustafa Kemal.

-Yahu aklıma kim geldi biliyor musun? Hani bizim Fikriye vardı ya, hatırladın mı?

Mithat Bey çocukluğundan beri tanıdığı ve üvey akraba olan Fikriyeyi önermişti Gaziye.

Gazi bir an durmuş ve uzaklara dalıp gitmişti.

-Aa, sen şu bizim Fikriye'den mi bahsediyorsun? Allah Allah, büyüdü mü o kız yahu?

-Evet, neden şaşırdın? Kocaman kocaman kız oldu. Hem de bir görsen o kadar güzelleşti ki. Akıllı da bir kız, çağırırız Ankara'ya oturur burada, bakar sana, dedi.

Mustafa Kemal şöyle bir düşündükten sonra, yardımcılarını gözünün önüne getirdi. Bekir Çavuş, arkadaşları... Bekir Çavuş Sivas Kongresi'nden sonra daha da yakınında olmuş, onun ne istediğini, nasıl hareket edeceğini hissediyormuş gibi her şeyi önceden hazırlardı. İçinden "Bekir Çavuş, bu işe bozulur mu bilmerm ki. Erkek erkeğe yaşarken aramıza bir kadının girmesi belki de şenlikli olur" diye geçirdi.

"Neden olmasın" diye bir cümle dökülüvermişti ağzından. Hem tanıdığı biri, hem de güzel bir kız olacaktı etrafında.

İlk karşılaşmalarından sonra araya yıllar girmişti. Mustafa Kemal, Sofya'ya ateşe militer olarak atanmıştı. O günlerde Fikriye, önceleri bir ağabey olarak gördüğü Mustafa Kemal'e karşı duyguların büyük bir aşka dönüştüğünü görmüş ve bunu etrafındakilere söyleyememişti.

Kalbinin atışları değişiyiordu onu gördüğünde. Artık o çok uzaklardaydı ve bitmek bilmeyen gecelerde kalbinin sızısıyla onu düşlüyordu. Merakını gidermek için yakınlarına doğrudan soramıyorudu sevdiği adamın Sofya'da nasıl yaşadığını. Aşk acısı düşmüştü bir kere yüreğine.

Fikriye, Sultanahmet semtinde İshak Paşa mahallesi'nde Kazasker Hayrettin Molla'nın evinden sık sık Zübeyde Hanım ve Makbule'nin yaşadığı Beşiktaş'taki eve giderek ondan haberler alıyordu. Bu gidiş gelişler ve sorduğu sorulardan dolayı Makbule durumu anlamış gibiydi.

Fikriye serpilmiş, uzun boyu güzelliğiyle dikkatleri çeken, kumral genç bir kız olmuştu. Acıyan yüreğinde duyduğu o özlemle yanıp tutuşuyordu. Sıkıntılı gecelerine yalnızca gözlaşları ve ayışığı şahitti. Onu için etraftan gelecek her türlü tehlikelere göğüs gereceğini düşünüyordu. Onu yeniden görmek için dünyasını bağışlayabilirdi.

Cumbanın arkasında saçlarını tararken sanki aynanın içinde Mustafa Kemal'i görmüş gibi konuşmaya başlamıştı.

"İmkansız bir aşkın içinde kıvranıp duruyorum. Kalbim atmıyor sanki o aklıma düştükçe. Sen anlamıyorsun beni. Uzaklardasın. Kim bilir şimdi neler yapıyorsun oralarda. Bu benim yazgım. Bağırmayacağım ben. Sana karşı olan duygularımı yüzüne karşı söylemeden de ölmeyeceğim. Beni merhamet duygularınla karşılamanı istemiyorum hiçbir zaman. Gidebilirim, sonsuzluk ülkesine gidebilirim ama sana duygularımı açmadan asla ölmeyeceğim..."

Konuşmasını yarıda kesen gürültüyle çakan bir şimşek olmuştu. Dışarıda şiddetli bir yağmur yağıyordu. Elindeki aynayı dizlerinin üstüne koyarak yağan yağmuru seyre koyuldu. Ne kadar orada pencerenin

önünde kaldığını bilmiyordu. Orada sedirin üstüne uzandı, uyuyakalmıştı.

Osmanlı toprakları her yerde ateşler yanarak son demlerini yaşıyordu. Doğu cephesinde gelen haberler sevindiriciydi. Ankara zor günler yaşıyordu. Fikriye bütün bunlar yetmezmiş gibi kız kardeşi Jülide'yi de kaybetmişti. Erkek kardeşi ise Anadolu'ya geçmek için Bursa'ya geçmişti. Enverin de Ankara'ya gitmesinden sonra Fikriye yanıp tutuştuğu aşkının peşinden gitmek isteğiyle dolmuştu.

Fikriye'nin İlk Ankara Yolculuğu

Mithat Bey birkaç gün sonra İstanbul'a ulaşmış, Fikriye'yi karşısına oturtarak:

-Fikriye kızım, biliyorsun Mustafa Kemal ve ben çocukluktan beri birbirini iyi anlayan iki arkadaşız. Bu gidişimde gördüm ki etrafı erkeklerle dolu, birazcık mutsuz ve bakımsız buldum onu. Hem sen onu tanırsın, kendine bakmayı sever ama memleketin durumunu biliyorsun. Henüz refaha ermedik. O yüzden diyorum ki sen Ankara'ya onun yanına gitsen, ona ev işlerinde yardımcı olsan, yemek yapsan, söküğünü diksen iyi olmaz mı, demişti.

Mithat Bey'i dikkatle dinleyen Fikriye, heyecanına hakim olmaya çalışarak, iki elinin parmaklarını birbirine geçirdi. Gözlerini Mithat Bey'den alarak:

-Siz nasıl uygun bulursanız Mithat Ağabey, demiş ve yolculuğun ne zaman olacağını sormuştu. Mithat Bey de ona:

-Sen hazırlıklarını yap. Yanına fazla eşya alman gerekmez. Birkaç gün içerisinde ben seni alıp kendi ellerimle götüreceğim. Sen rahat ol, dedi.

Bu teklif üzerine Fikriye'nin kalbi coşkuyla dolmuş ve oldukça heyecanlanmıştı. Fikriye hemen yolculuk hazırlıklarına başlamıştı. En sevdiği giysilerinden birkaçını yanına almıştı. Arkasında bırakacağı hiçbir şey onu ilgilendirmiyor, yüzünü döndüğü Mustafa Kemal'i düşünmek, gencecik suratını al al ediyordu.

Yolculuk Hazırlığında Atan Yürek

Bu yolculuk nasıl olacaktı? İstanbul'dan Ankara'ya ulaşmak o kadar kolay değildi. Yolculuk inceden inceye planlanmıştı.

Kasım ayında her taraf sisle kaplıyken Fikriye Hanım, Kırım vapuru ile İnebolu'ya hareket etmişti. Deniz dalgalıydı ve gemi yavaş ilerliyordu. Koca koca dalgalar Kırım vapurunu beşik gibi sallarken, Fikriye gözlerini sislerin içine yatırmış Gazi'sini düşlüyordu.

Karadeniz'in hırçın suları içinde bata çıka giden Kırım vapurunda kendi düşlerine dalan Fikriye, herkesten gizlediği aşkına ulaşacağı anı bekliyordu.

11 Kasım 1920 de Karadeniz Ereğlisi'ne ulaşan Fikriye, kaymakam tarafından karşılanmıştı. Bu karşılaşmadan oldukça etkilenen Karadeniz Ereğlisi Kaymakamı Naci Bey, 767 şifre ile Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal'e bir telgraf çekmişti:

"Fikriye Hanımefendi bugün İstanbul'dan gelmiştir. Biraderi Enver Bey, Bursa tarikiyle Ankara'ya gittiğinden ve hemşiresi Jülide Hnaım dahi vefat ettiğinden yalnız kalmış ve bu hal ile artık İstanbul'da devam-ı ikameti gayrimügmkün olduğundan oraya ne suretle ve hangi tarikle hareketi tasvip buyurulursa emr-ü irade-i devletlerine muntazır olduğu arzolunur.11.11.36

Karadeniz Ereğlisi Kaymakamı Naci"

Mustafa Kemal, Fikriye'nin binbir güçlüğü göğüsleyerek Karedeniz Ereğlisi'ne ulaştığını örenir öğrenmez, kaymakama bir şifre göndererek konuğun sağ salim Ankara'ya ulaşmasının sağlanmasını istedi. Kısa bir süre sonra Ankara'dan şu yanıt gönderildi:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaset Kalemi Mahsus

Adet: 767 – Ankara, 13.11.1336

Karadeniz Ereğlisi Kaymakamlığı'na,

Fikriye Hanım'ın yanına şayanı emniyet ve itimat polislerden birinin tedrfiki ile Kastamonu'ya kadar gönderilmesi ve bu hususta ihtiyar edilecek mesarifin buraya iş'arı ile derhal tesviye edileceği ve şayet İzmit Fabrika Müdür-i sabıkı olup birkaç gün evvel oraya geldiği haber alınan Mithat Bey elyevm orada olup buraya gelcekler ise kendisiyle birlikte gönderilmelerinin muvafık olacağı bildiriliyor.

Dahiliye Vekaleti Vekili Adnan

Seryaver: Salih"

Daha sonra Gazi'nin talimatıyla Salih Bey ikinci bir telgraf göndererek, yolculuğun emniyetli bir şekilde geçmesi için Fikriye'nin de durumdan haberdar edilmesini uygun görmüştü.

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Kalem-i Mahsus

ADET: 767

Karadeniz Ereğlisi Kaymakamı Naci Bey vasıtasıyla Fikriye Hanım'a:

Varışınızı şimdi haber alarak yanınıza güvenilir polis memurlarından birinin refakati ile Ankara'ya hareket etmeniz; arkadaşlarımdan olup birkaç gün önce buraya gelmek üzere Ereğli'ye geldiğini haber aldığım Mithat Bey'le birlikte gelmeniz, Kaymakamlığa yazılmıştır. Parasal ihtiyacınız buradan karşılanmak üzere Kaymakamlık'tan temin edilecektir. Hareketinizin bildirilmesi Paşa hazretlerinin arzuları gereğidir. Sizin de buna göre hareket etmeniz uygundur.

Büyük Millet Meclisi

Yaver: Salih"

Fikriye'ye bu telgraf iletildiğinde kanatlanıp Ankara'ya doğru uçası gelmişti.

Yolculuğun ilk durağı olan Karadeniz Ereğlisi'nde aşkına yaklaşmanın heyecanı ile gözleri uyku tutma-

mıştı Fikriye'nin. Sonunda aşkının yanına ulaşacaktı. Yolun zorluğunun ve meşakatlerin ne önemi olurdu ki? Asıl olan yolun sonuydu.

Gazi, istasyon binasında bulunan direksiyon binasında oturuyordu. Otuz beş kişi olan bu karargahın yemek işlerini erkekler yapıyordu. Yalnızca çamaşır yıkamak için bir Yahudi kadın girip çıkıyordu bu binaya. Bütün hizmetleri erkekler yapıyor ve bunların başında Bekir Çavuş geliyordu.

Fikriye'nin Direksiyon Binasına Girişi

Öğleden sonra direksiyon bisanının dış kapısına yaylı bir araba gelmiş ve muhafız subayı içeriye birilerinin geldiğini haber vermişti.

Mustafa Kemal o sıralarda Meclis'te bulunmaktaydı. Binanın etrafındaki tahta perde yakınında durmuştu araba.

Ali Metin hemen koşarak arabanın yanına vardı ve arabanın içindeki hanıma sordu:

-Fikriye hanım siz misiniz?

Sonra onu içeriye almıştı.

Ali Metin arabadaki kadına şöyle bir baktığında onun uzunca boylu, kumral, kara gözlü, kara kaşlı, güzel bir kadın olduğunu görmüştü.

Fikriye Hanım eşyalarını yerleştirirken de kendisi Meclis'e giderek konuğun geldiğini haber vermişti. Gazi buna çok memnun olduğunu söylemiş ve biraz sonra geleceğini eklemişti.

Daha önce Ali Metin'in yattığı oda Fikriye için hazırlanmıştı. Sade döşenmiş odada bir kanepe ve birkaç koltuktan başka bir şey yoktu. Siyah renkte bir okul karyolasının üzerine tahtalar dizerek yatak hazırlanmıştı. Binanın etrafı da çıplaktı. Fikriye kendisine tahsis edilen odaya girdiğinde etrafa şöyle bir bakmış ve eşyalarını bir kenara bırakmıştı.

Bir süre sonra Fikriye'nin odasının kapısı vurularak Gazi'nin kendisini beklediği söylenmiş ve Fikriye aşağı çağrılmıştı.

Fikriye, heyecan içinde üstünü başını düzelterek kendine çeki düzen vermiş ve epeydir göremediği ama zihninde hep var olan Mustafa Kemal ile yeniden karşılaşacağı anın heyecanını yaşıyordu.

Basamaklardan inerken düşmemek için trabzana tutunmuştu. Mustafa Kemal salonda ayakta, üstünde deve tüyü palto olduğu halde Fikriye'ye dönmüş, elini uzatarak:

-Hoş geldin yavrucuğum, demişti.

Fikriye kırmızıya kesmiş yüzüyle gözlerini yere indirmiş:

-Sağ olun ağabey, demişti.

Mustafa Kemal uzun süredir görmediği Fikriye'yi göz ucuyla süzmüş ve içinden; "Yahu bizim Fikriye ne kadar büyümüş, güzelleşmiş," diye içinden geçirmişti. Fikriye'ye oturması için bir koltuğu göstermiş, kendisi de oturmuştu.

-Bana Bekir Çavuş'u çağırın, demişti.

Bekir Çavuş hızla odaya girmiş;

-Emredin paşam, demişti.

-Bekir Çavuş, bundan sonra artık Fikriye Hanım'la işleri birlikte yapacaksınız. Bak artık sen de yaşlandin. Her türlü konuda Fikriye Hanım sana yardımcı olacaktır. Kendisi benim de çok sevdiğim bir akrabamdır, demişti.

Bekir Çavuş:

-Ne demek efendim çok mutlu oldum, diyerek odadan çıkmıştı.

-Ee Fikriye, nasıl geçti bunca yıl? Anlat bakalım.

-Biliyorsunuz ağabey hayat işte. Yaşadıklarımın hepsini biliyorsunuz.

Mustafa genç kıza yeniden bakarak:

-Özlemişim seni be, demişti. Sen yorgunsundur, bugün dinlen. Bekir Çavuş sana her konuda yardımcı olur. Güzelce bir dinlen, yarın görüşürüz.

Falda Çıkan Evlilik

Anadolu'nun her yanından ateşler yükselmekteydi. Yunan orduları Polatlı'ya kadar gelmiş, karargahın Kayseri'ye taşınması fikri ortaya atılmış ve hatta bunun için hazırlıklar yapılmaya başlamıştı.

Meclis'te bu konu çok tartışılmış, hatta milletvekilleri bu konu konuşulurken birbirlerine girmişlerdi. Düşman Anadolu topraklarında etkisini artırırken. Meclis daha güvenli olduğu düşünülen Anadolu'nun ortasındaki Kayseri şehrine taşınmak üzereydi.

TBMM bu sıralarda henüz birinci yaşını yeni doldurmuştu.

Kayseri'ye göç kafilesi hazırlanırken Fikriye de eşyalarını hazırlamışltı. Bu arada Miralay Arif Bey çok sevdiği ayısını da yanında götürmek istiyor, herkes buna kahkahalarla gülüyordu. O sebeple adı Ayıcı Arif'e çıkmıştı.

Ayıcı Arif kadınlardan pek hoşlanmayan, kendi halinde biriydi. Etrafta el falına bakmakla da ünlüydü.

Günlerden bir gün Salih Bey Ayıcı Arif'e takılarak:

-Senin baktığın fallar çıkıyor. Şu bizim Fikriye'nin falına da bir baksana, demişti.

-Aman sen de Salih ağabey, bizim falımızdan ne olur ki? Hem baksa ne görecek, iş güç.

-Yok yok, öyle deme sen kızanım, bunun her dediği çıkar. Bu var ya bu Arif, her dediğini çıkartır vallahi, demişti.

Fikriye utana sıkıla sağ elini Ayıcı Arif'in koca bir pençe gibi kıllı elinin içine koymuştu.

Ayıcı Arif, Salih'in yüzüne baktıktan sonra Fikriye'ye, oradan da avucunun içindeki o narin ele bakmıştı. Bakarken birden yüzünün şekli değişmişti.

Salih Ayıcı Arif'in yüzündeki bu değişikliği görerek, onu çok iyi tanıdığından sormuştu:

-Hayırdır ayıcı, kötü bir şey mi gördün?

Arif ise:

-Hayır, hayır tam tersine iyi şeyler görüyorum, hem de çok iyi. Bir genç kızın düşlediği ve bunu yaşamak

için can vereceği duygularla dolu bir durum görüyorum.

Ayıcı Arif bunları söylerken Fikriye'nin Arif'in avucundaki eli titremişti.

Direksiyon Binası

1920 sonbaharı bitmiş kış çökmüştü Ankara'nın üstüne. Fikriye artık direksiyon binasının her işini yapan, çekip çeviren biri olmuştu. Onun gelişiyle direksiyon binası adeta şenlenmişti. Gazi'nin yıllardır işini yapan Bekir Çavuş'un herkes tepki duyacağını düşünürken, Fikriye ile öyle iyi anlaşmışlardı ki; görenler baba kız sanacak kadar bu ilişkiye gıpta ile bakar olmuşlardı.

Fikriye eve daha adımını atar atmaz kendine göre bir düzene sokmaya başlamıştı bile. Direksiyon binasını temizleyip güzel bir ev haline getirmişti. Pencerelerde artık perdeler vardı. Bütün dikişleri kendi elleriyle yapıyordu. Evin işleri yetmiyormuş gibi bir de karargahta bulunanların sökük lerini de dikiyordu.

Artık direksiyon binasında her şey yoluna girmiş, düzenli yemek yeniliyordu. Etraf pırıl pırıl ve çiçeklendirilmişti.

Yıllardır cephelerde üstüne başına istediği kadar dikkat etse de Fikriye'nin gelmesiyle birlikte daha düzenli derli toplu giyinmeye ve düzenli beslenmeye başlamıştı Gazi.

Tabldot yenildiği için arada sırada Fikriye Gazi'ye kendi elleriyle onun sevdiği yemekleri hazırlıyor ve

baş başa yiyorlardı. Bütün günün yorgunluğunu alan bu saatlerde Gazi çok mutlu görünürdü.

Gazi'nin ilk geldiğinde Fikriye'ye armağan ettiği kehribar tesbihinin onun boynunda oluşu ve Fikriye'nin ona dokunuşu, Gazi'yi çok etkiliyordu.

Fikriye artık evin kadını olmuş çok sevdiği adamın ve arkadaşlarının işlerini görürken bir yandan da okumaya yazmaya ağırlık vermişti. Çok sıkıldığı zamanlarda faytona biner dolaşmaya çıkardı. Bazen Gazi Fikriye'yi de yanına alarak baş başa faytonla geziye çıkar, saatlerce dışarıda kaldıktan sonra dönerlerdi. Bu gezintiler sonrasında Mustafa Kemal'in mutluluğu yüzünden okunurdu.

O gece sofra daha bir şenlikli olurdu. Sofradaki herkes bilirdi ki Mustafa Kemal'in o günkü mutluluğu, Fikriye ile çıktıkları fayton gezintisinden dolayıydı.

Fikriye Hanım'ın köşkteki işlerden bunalıp Mustafa Kemal'in de yoğunluğundan dolayı zaman zaman tek görüştüğü kişi Hacı Doğan mahallesinde oturan doktor Sıtkı Bey'in eşi Nazlı Hanım idi.

Nazlı Hanım onun gelişini iple çeker, bu güzel ve hamarat kızı her gördüğünde bağrına basardı.

Her gelişinde de Fikriye'den Gazi ve yaşantısını sorardı. Bu ziyaretlerin birinde Fikriye'nin oldukça mutlu olduğunu görmüş ve sormuştu:

-Hayrola Fikriye, seni çok mutlu görüyorum. İyi bir haber mi var?

-Bimiyorum ki vallahi, bir şeyler var gibi. İçime de doğuyor. Hem Ayıcı Arif'in falında bana evlilik görünüyor.

Fikriye bunları sevinç içinde söylerken, Nimet şaşırarak Fikriye'nin yüzüne baktı. Fikriye'nin ne demek istediğini anlamıştı:

-Olur mu olur, hem neden olmasın ki? Sen güzel bir kızsın çünkü, demişti.

Nimet'in bu sözleri Fikriye'nin yüreğine su serpmiş, tedirginliği biraz daha azalır olmuştu.

Fikriye'yi kısa süre içerisinde herkes çok sevmiş ve benimsemişti. Bu terbiyeli, nazik kadın az zamanda iyi hali ve hareketleriyle herkese kendini sevdirmeyi bilmişti. Kendine özgü hareketeleriyle sempatik bir hali vardı ve hemen herkesin hürmet ettiği bir kadın olup çıkmıştı.

Çankaya Köşkü'ne Taşınma

Direksiyon binası artık miladını doldurmuş gibiydi. Çünkü Mustafa Kemal ve arkadaşlarının ihtiyaçlarına cevap veremez olmuştu. Taşınabilecekleri daha büyük ve güvenilir bir yer arayışına girmişler ve hatta olmazsa inşa edebilecekleri bir yer aramaktaydılar.

Herkes dört koldan bu arayışın içine girmişti. Aranan yerler arasında Çankaya sırtlarında bulunan Bulgurzadelerin bağ evinin uygun olacağı düşünülmüştü. Onun dışında bulunan yerlerin hiçbiri uygun görünmemişti. Buna rağmen bu köşkün de çok eksiği vardı.

Günlerce uğraşarak burayı yaşanılır hale getirmişler ve herkes mutlu olmuştu.

Fikriye, artık buranın bütün işlerinin yapımında tek hakimi gibiydi. Fikriye, Mustafa Kemal'in zevkini göz önüne alarak köşkü düzenlemişti.

Bu sırada köşke bir piyano alınmış ve ve Fikriye hanım piyano çalmaya başlamıştı. Çankaya artık dışarıda müzik seslerinin duyluduğu cıvıl cıvıl bir yer olmuştu. Akşamları Fikriye piyanonun başına geçiyor ve Gazi'ye eşsiz müzik ziyafetleri çekiyordu.

Çankaya taşınıldığında Fikriye Hanım artık çarşafını çıkarmış, daha modern giyinmeye başlamıştı.

Çankaya taşınıldıktan sonra konuklar iyice artmıştı. Konukların artmasıyla birlikte köşke iki hizmetçi ve erkek aşçı alınmıştı.

Ziyaretçiler arasında Ruşen Eşref, Ankara Komutanı Fuat Paşa, Siirt milletvekili Mahmut Fethi, Kazım Özalp ve Salih Bozok beyler aileleri ile birlikte gelir ve herkes Fikriye'den memnun olduğunu dile getirirdi.

Evlendirilmek İstenilen Mustafa Kemal

Oğlunun artık evlenme yaşının geldiğini düşünen Zübeyde Hanım onu evlendirmek için etrafındaki kızlara bakıyor ve ona eş olabilecek birini arıyordu. Zübeyde Hanım'a göre Mustafa Kemal'in evleneceği kadın asil, güzel ve varlıklı bir aileden olmalıydı mutlaka. Öyle birilerini aramış, kendisine önerilen Bulgurzade Mehmet Bey'in kızı aklına yatar gibi olmuştu.

Ankara eşrafından tüccarlarından olan Bulgurzade Mehmet Bey'in kızını görmeye gitmiş, ona bir şey söylememişti ama kızı da beğenmişti. Kızı Makbule'nin düşüncesini de aldıktan sonra, konuyu oğluna açacağı zamanı kollamış ve o zamanı bulunca da:

-Oğlum, bak artık yaşın geçiyor. Evlenmek istemez misin artık? Hem çoluk çocuğa da karışırsın, ölmeden torun severim belki. Her annenin istediği budur şu fani dünyada. Beni bu mutluluktan mahrum koymazsın inşallah, demişti. Annesini dinleyen Mustafa Kemal ise:

-Sevgili anam, daha önümüzde yapılacak o kadar iş var ki... Bak Selanik nere, Ankara nere? Burada da gurbette sayılırız, vatanımız ama... Hâlâ işgal altında. Hele önce bir vatanı kurtaralım, memleket bir selamete çıksın, ondan sonra evlenme işini düşünürüz. Sen o güzel canını sıkma, demişti.

Zübeyde ertesi gün bahçede vişne ağacının altında oturmuş Makbule ile dertleşiyordu.

-Kızım, bu sarı oğlanın aklında sakın başka bir kadın olmasın? Bulgurzade Mehmet Bey'in kızını sen de gördün, tanıdın. Hoş, güzel ve asil bir kız. Fakat bizim oğlan anlamsız bir şekilde doğrudan reddetti. Sanki evlense vatan kurtulmayacak, demişti.

Mustafa Kemal ve Fikriye'nin Evliliği

Zübeyde Hanım oğlunu evlendirmeyi düşünürken nerden bilecekti ki oğlunun Fikriye ile şeriye nikahı kıyacağını?

Fikriye ve Mustafa Kemal'in birbirlerine olan yakınlığı çevresindekiler tarafından da iyiden iyiye görülüyordu. İlişkinin aşikar olması nedeniyle, yakınları Mustafa Kemal'i uyararak bu işe bir çare bulmasını önerdiler. Nasıl olacağını soran Mustafa Kemal'e, şeriye nikahı ile bu işin çözülebileceğini ilettiler.

Bir akşam sofrasının ardından Salih'le bir odaya kapanan Mustafa Kemal;

-Salih'im söyle bana bu işin altından nasıl kalkacağız? Nasıl olacak bu? Evlenmemizin duyulması çevrede hiç hoş karşılanmayacak; fakat Fikriye'ye de kıyamıyorum. Yazık kızcağıza. Böyle helak olup gidecek değil ya! Bu işi kendi aramızda çözmenin yolları neler olabilir ve ne yapabiliriz, hele bir düşün, dedi.

Salih, yılların arkadaşlığı ve dostluğuna güvenerek Mustafa Kemal'e:

-Bunun zor bir durum olduğunu biliyorum ama mutlaka çözmemiz gerekiyor. Etraftan "Mustafa Kemal köşkte genç bir kızla nikahsız yaşıyor" diyorlar. Bunu duyuyorum. Bu sizin için de tehlikeli; muhaliflerin elinde kullanabilecekleri büyük bir kozdur. Bunun farkındasınız sanırım.

-Farkındayım Salih ama sen bana çözümü söyle.

-Günlerdir ben de bunu düşünmekteyim. Tek bir çözümü var bu işin; o da sizin şeriye nikahıyla evlenmeniz. Fakat nasıl olacak bu bilmiyorum. Zamanı değil gibi geliyor bana ama bunu yapmadan da büyük bir yanlışın içine düşeceğimizi düşünüyorum, dedi.

Mustafa Kemal, Salih'i dinlerken ayağa kalkmış, odanın içinde ileri geri yürüyordu. Birden odanın ortasında durdu:

-Salih çözelim şu işi. Ama bu nikahı kıyacak kişinin güvenilir birisi olması gerekir. Aklına gelen birisi var mı?

-Ben böyle işleri nereden bilirim paşam; ama elbette araştırırım.

-Kısa sürede bu işi halledelim ve kıza da haksızlık etmeyelim.

İki gün sonra bu şeriye nikahını kıymak üzere eski Karacabey Müftüsü Mustafa Fehmi Efendi'yi köşke çağırdılar. Tanıklar eşliğinde şeri nikah kıyıldı. Bu nikah oldukça gizli tutulmuştu. Nikah kosunda hiçbir belgenin açığa çıkmaması kararlaştırılmıştı.

Bozkırda Çiçeklenmiş Bir Gül Fikriye

Köşkün bütün işlerini Bekir Çavuş ile birlikte çekip çeviren Fikriye'den mutlu kimseler yoktu dünyada. Hele Mustafa Kemal'in ona elinden düşürmediği kehribar tesbihini armağan etmesinden sonra başka ne isteyebilirki? O anı hiç unutamıyordu.

Paşa elinde tuttuğu kehribar tesbihi Fikriye'nin iri siyah gözlerine bakıp "Al Fikriye, bu sana sonsuza kadar armağan olsun." diyerek vermişti. Acı inancı aşağı çeker ya mutluluk da öyle. Fikriye neredeyse yere düşüyordu. Şaşırmıştı. Gazi'nin parmaklarının dert ortağı, gizli nesnesi artık onundu. Kimbilir Gazi onu

parmakları arasında gezdirirken neler düşünmüş ve neler yaşamıştı? Ve şimdi o kendisindeydi. Bütün güzelliklerine ve sırlarına rağmen. Artık sevgisinin bir nişanesi vardı.

O tesbihe o kadar önem verir olmuştu ki, köşkün fotoğrafçısı Esat Tengizman'a boy boy fotoğraflar çektirmişti. Esat Tengizman, Gazi'nin özel fotoğrafçısı sayılırdı.

Fikriye, Zübeyde ve Makbule

Mustafa Kemal, Fikriye'yle evliliklerini yaşarken, Zübeyde Hanım ve Makbule'ye haber vermemişti. Çünkü Zübeyde Hanım Fikriye'nin oğluna layık olmadığını ve onun oğlunu baştan çıkaracağını düşünüyordu. Hatta bunu defalarca etrafındakilere söylemekten geri kalmıyordu; ancak Mustafa Kemal cephede olduğunda da Fikriye'nin dışında kimselerle dertleşmiyordu ama bu iki kadının yanlıktan doğan durumun doğal sonucuydu. O zamanlar gelin kaynana gibi birbirlerine dayanıyorlar ve biri oğlunun hasretini diğeri aşkını beklemekle geçiriyordu zamanlarını.

Günlerden bir gün Mustafa Kemal, annesini ve kız kardeşini Ankara'ya getirmesi için eniştesi Mustafa Mecdi Bey'den ricada bulundu. Mustafa Mecdi ticaretle uğraşan, Kuvvayı Milliye'ye yardımcı olan biriydi.

-Onları al ve Ankra'ya getir, dedi.

Mustafa Mecdi, Gazi'ye binbir dereden su getirerek, bahaneler yarattı. Nedenlerini soran Paşa'ya açıklama yapmak zorunda kalan Mustafa Mecdi:

-Bizimki, kız kardeşin Makbule, Fikriye'den hiç hazzetmiyor ve her yerde sizin Fikriye ile evlenmenizden korktuğunu söylüyor. Zübeyde Hanım ise Makbule gibi düşünmese de o da aşağı yukarı aynı duyguları dile getiriyor. Eğer onları buraya geitrirsem sizin de huzurunuzun bozulmasından korkuyorum. Kem-küm etmemin sebebi bu. Onlar da buraya gelirse Ankara yaşanmaz olur. Benim naçizane düşüncem şudur ki; anneniz olgun bir kadındır, onu getirebiliriz; fakat Makbule'nin hırçınlığını siz benden daha iyi bilirsiniz. Annenizi buraya getirelim; fakat Makbule orada kalsın.

Paşa kızgın bir sesle:

-Peki, peki, al ikisini de İzmit'e getir, benim orada Claude Farer'le bir görüşmem var. Görüştükten sonra birlikte döneriz.

Mustafa Bey "Pekala" deyip gitmişti.

Bu konuşmadan birkaç gün sonra, Mustafa Mecdi Bey Çankaya'ya geldiği bir gün Gazi onu yanına çağırmış;

-Haklısın galiba enişte, Fikriye ile konmuştum, o da senin gibi düşünüyor. Sen gene ikisini İzmit'e getir, ben oradan annemle birlikte Ankara'ya dönerim, Makbule de senin yanında kalır.

Bu konuşmanın ardından Zübeyde Hanım kısa süre sonra Ankara'ya oğlunun evine gelmişti.

Zübeyde Hanım ve Fikriye

Zübeyde Hanım'ın Ankara'ya yerleşmesiyle birlikte Fikriye ile daha sık bir araya geliyordu. Hastalık dönemlerinde bu güzel kızın elinden ilacını alıyor, onun getirdiği havlularla kurulanıyordu. Ama gene de Zübeyde Hanım'ın en çok korktuğu şey Mustafa Kemal'in bu kızla evlenmesi ihtimaliydi. Çünkü Fikriye'yi gelini olarak değil de onlara yardımcı olan akrabalarından biri olarak görüyordu. Oğluna ise hep varsıl aile kızlarını uygun görüyordu. Bunun arayışını hep yapardı.

Fikriye'nin yaptığı yemekler onu doğduğu yerlere götürüyor ve iştahını açıyordu.

Oğlunun Fikriye'ye olan ilgisini fark ediyor, takıntılı bir düşünceyle de "gönül bu" dediği oluyor ama bunu düşünmek bile sinirlerini germeye yetiyordu.

Nasıl olurdu da bu genç kız paşasının karısı olarak bu köşke kurulurdu? Fikriye altı üstü uzak bir akraba ve yardımcılarıydı. Etrafına da bu düşüncelerini söylemekten çekinmiyordu. Oğlu Mustafa'nın Selanik'i almasını çok istiyordu. Bu nedenle doğduğu kent geri alınana dek yeni bir giysi almamaya karar vermişti. Söküklerini de Fikriye diktiriyordu.

Selanik meselesini Mustafa Kemal'e açtığında:

-Anne ben bilmiyor muyum, her gün aklımda Selanik, demişti.

Aradan birkaç gün geçmişti. Makbule türlü bahanelerle Ankara'ya gitmek için kocasının başının etini yemişti.

Makbule ağabeyini çok özlediğini söyleyerek Ankara'ya gelmekte ısrar etmişti. Bunu kocasına söylediğinde:

-Bak Makbule, seni bilirim. Fikriye'yi bir türlü kabullenemedin, ne istersin elin garibinden? Hem kötü bir kız olsa ağabeyin yanında yaşatır mı? Ağabeyini tanırsın. Bak bir anlaşmaya varalım seninle; eğer Ankara'da Fikriye'ye laf söyleyecek olursan ve ben bunu bakışlarından bile sezersem, yemin şart olsun ki talâk-ı selase ile boşarım seni. Ona göre ayağını denk al ve beni ağabeyinin karşısında mahcup etme. Senden bunu özellikle rica ediyorum, cevabını almıştı.

Kocasına "Tamam" diyen Makbule Ankara'ya gelmişti. Gelmişti gelmesine de Gazi'nin cephede olduğu bir gün sofrada oturulurken, Fikriye Hanım Makbule'ye dönerek, "Abla, kadehin boşalmış, içmeyecek misin?" diye sormuş, bunun üstüne Makbule, Fikriye'nin üstüne yürüyerek "Sen nasıl olur da benim içki içtiğimi kocama gammazlarsın?" diye bağırmıştı.

Sofrada bulunan herkesin keyfi kaçmış, Mustafa Mecdi Bey de "Ya şimdi susarsın ya da senin boş kağıdını yazarım" diye Makbule'yi azarlamıştı.

Bütün bunlara rağmen Fikriye, Çankaya'da herkesin üstüne kış güneşi gibi doğmuş, herkesin derdiyle ilgilenir olmuştu.

Pencerede Ay Işığı Parlıyordu

Efkarlı olduğu gecelerin birinde iç sıkıntısından kurtulamayan Mustafa Kemal, Fikriye'yi salona çağırmıştı. Fikriye, saçlarını topuz yapmış, sırtında balıkçı yaka kazağı ile oldukça şık görünüyordu. Fikriye etekleri zil çalarak kapıya kadar gelmiş ve kapıyı vurduktan sonra içeriye buyur edilmişti.

Gazi pencereyi aralamış, uzaklara dalıp gitmişti. Fikriye'li günleri mutlu geçerken Mustafa Kemal gene de geceleri istediği gibi uyuyamıyordu. Hayatı sorguladığı geceler bir türlü bitmek bilmiyordu.

Fikriye'ye sevecenlikle baktı. Elinde rakı kadehi vardı. Fikriye'ye "hoş geldin" dedikten sonra ona kendisi için bir şeyler çalması ricasında bulundu. Fikriye, Mustafa Kemal'in bu hüzünlü haline anlam verememiş ve onun isteğine boyun eğerek piyanosunun başına geçmişti.

Fikriye sevinç içinde piyanonun kapağını kaldırdı. Oturuşunu düzelttikten sonra o narin parmaklarını tuşların üzerine koydu. "Ne çalayım?" dercesine Gazi'sine baktı. Ama o ayışığına dalmış, sanki ruhuna özgürlük vermiş boş bir gövde gibi duruyordu.

-Şu bizim Manastır şarkısını söyler misin bana?

Manastırın ortasında var bir havuz
(Aman havuz canım havuz)
Dimetoka kızları hepsi de yavuz
Biz çalar biz oynarız

Fikriye "Manastır'ın ortasında var bir havuz" diye söyleyerek çalmaya başladığında Gazi gözlerini yatırdığı uzaklardan piyanonun tuşlarına kilitlenmişti. Fikriye'nin narin parmaklarının dolaştığı piyano tuşlarının çıkardığı ezgiye kendini verirken aklına Miti'si gelmişti. Üzerinden yıllar geçmişti. Sofya Ateşemiliterliği sırasında Miti'ye aşık olduğu salon aklına gelmişti. Kendisini birden o salonun içinde bulmuştu sanki. Bulgar meclisinde milletvekili olan arkadaşları Şakir Zümrüzade ve İsmail Hakkı ile birlikte gittikleri operada tanımıştı Miti Kovaçeva'yı. Sanki dün gibiydi.

Akşam operanın sahnelendiği salona girdiklerinde büyük bir uğultuyla karşılaşmışlardı. Göz kamaştıran elbiseler içinde güzel kadınlar, koyu renkli fraklar içinde yakışıklı erkeklerle doluydu salon. Çar Ferninand ve eşi Çariçe Eleonora'nın localarına teşriflerinden sonra perde açılmıştı.

Oyun bitiminde Mustafa Kemal'i yanına çağırtmıştı Ferdinand. Binbaşı Mustafa heyecanlanmıştı. Ferdinand ona akıcı Fransızcası ile müziğin erdemlerinden bahsetmiş veonu yanındakilerle tanıştırmıştı.

Kader ağlarını örmeye başlamıştı büyük aşkları için. 1914 Şubat ayının ilk cumartesi günü Mustafa Kemal, ünlü opera sanatçılarının davet edildiği Şehir Gazinosu'na davet edilmişti. Yanında kadim dostlarından avukat ve milletvekili olan Dimo Açkov vardı. Ve orada tanıştırılmışlardı. Karşılıklı kaldırılan kadehlerden sonra Johann Strauss'un Güzel Mavi Tuna valsi başladı.

Viyana Valsi'nde Miti ile birlikteydiler.

"Siz müthiş bir kavalyesiniz Kemal Bey"

Kıvırcık kara saçlarına Kemal'in soluğu değiyordu. Dans ederken Mustafa Kemal'in daldığını gören Miti onu izliyordu yalnızca. Opera binasından dışarıya çıktıklarında Sofya beyaza kesmişti. Kar lapa lapa yağıyordu.

Bir gün bize gelirseniz çok mutlu oluruz hem babamı da tanırsın ve ben size piyano çalarım. Görüyorum ki müziğe aşıksınız.

-Neden olmasın, gelirim elbet. Bu nazik teklifiniz için çok teşekkür ediyorum size, dedikten sonra ayrılmıştı.

Ertesi gün onları ziyarete gitmişti. Hoş karşılanmıştı. Şöminenin yanına oturtmuşlardı. Sonra odaya uzun boylu pos bıyıklı bir adam girmişti. General sıcak bakışlarıyla süzüyordu Mustafa Kemal'i.

Gümüş tepsi içinde sunulan kahveyi içmiş ve dünya ahvalinden konuşmaya başlamışlardı.. Konuşma arasında Mustafa Kemal ile Miti'nin bakışları karşılaşıyor ve yüzüne kızıllık yayılıyordu Mitinin.

Evden ayrılırken Mustafa Kemal teşekkür etmiş piyano dinleyemediği için üzüntülerini bildirmişti ve bunun üzerine Miti de onu ertesi günü için konserinin olduğu eve davet etmişti.

Miti'nin diğer adının "Balkan gülü" olduğunu ertesi gün öğrenmişti.

Fikriye piyano çalarken Mustafa içini çekerek onun parmaklarına bakıyordu.

Fikriye piyanonun tuşlarından başını kaldırıp Mustafa Kemal'a baktığında onun çok uzaklarda olduğunu gördü ve söylediği türküyü daha bir yüksek sekle söylemeye başladı. Mustafa Kemal daldığı geçmişinden bir an kopup Fikriye'yi izlemeye ve dinlemeye başlamıştı. Bu arada kadehindeki içkisi bitmişti. Fikriye'nin yanına gidip ensesine ufak bir öpücük kondurduktan sonra hem Fikriye'ye hem de kendisine rakı doldurmuştu.

Fikriye onun bu halini kendisine olan aşkının yoğunluğuna yormuştu.

"Biz çalar biz oynarız hey" diye şarkıya katılmıştı Gazi.

Manastırın ortasında var bir çeşme
Aman çeşme canım çeşme
Dimetoka kızları hepsi de seçme
Biz çalar biz oynarız

Mustafa Kemal, Fikriye piyanonun başında çalıp söylerken Miti'ye olan aşkı ve hatırlarının arasına gömdüğü o güzel yüzü son kez gördüğü yeri hatırlamıştı. General, kızının Mustafa Kemal ile görüşmesini istemiyordu artık. Mustafa Kemal buna anlam verememişti.

Bir gün Mustafa Kemal, Miti'nin özlemiyle yanıp tutuşurken kendini Sofya'da bulmuştu. Ama artık yollarının ayrılacağı çoktan belli olmuştu.

Miti ona"Sen benim sonsuza kadar yaşayacağım aşkımsın ama kader işte." derken istavroz çıkarmıştı.

Birkaç gün sonra Mustafa Kemal Soyfa garından İstanbul'a giden trene çoktan binmiş ve memleketin yolunu tutmuştu. Ardında kalan aşk küllerini her hatırlayışında içi yanıyordu.

Hızla kadehini boşaltı ve yanan yüreği içindeki külleri eşelerken, Fikriye'yi ihmal ettiğini düşünüp piyanonun başındaki Fikriye'ye doğru yürüdü. Parmaklarını kara saçları arasına geçirip onunla birlikte söylemeye başlamıştı.

Manastır'ın ortasında var bir pınar
Aman pınar canım pımar
Dimetoka kızları hepsi de çınar
(Biz çalar biz söyleriz)

Mustafa Kemal yorulduğunu söyleyip odasına çekildiğinde, Fikriye piyanonun başında başka bir şarkıyı kendisi için söylemeye başlamıştı. Fikriye piyanoda kendince şarkılar çalarken, Mustafa Kemal'in o akşamki haline bir anlam vermeye çalışıyordu. Fakat nedenini bulamıyor, bir şüphe beynini kemiriyordu. Gidip ona sorsa, elbette cevabını alamayacaktı. Bunu çok iyi biliyordu. Çünkü onu konuşturmak çok zordu.

Sanki birileri yaşadığı bu mutluluğu ona çok görüyordu. Zübeyde Hanım'ın her ne kadar kendsini sevdiğini gösterirken doğal davranıyormuş gibi yapsa da buna inanmakta güçlük çekiyordu. Makbule ise zaten açık açık kendisini sevmediğini söylüyordu.

Bu aşk ve yaşadıkları, sanki bir rüyadaymışçasına ve onu biri bu tatlı rüyadan uyandıracakmış korkusunu hep yaşatıyordu.

Fikriye, piyanonun başında ne kadar kaldığını bilmiyordu. Göz kapakları ağırlaşmış, ruhunun yorgunluğu bedenini ele geçirmişti. Bu durumdan çıkar yolu bulmak için çok çabalaması gerektiğini düşünüyordu. Yavaşça piyanonun kapağını kapattı. Pencereye giderek ayın parlak ışığına daldı.

İzmir'de Mustafa Kemal'in İlk Gecesi

Özenle dönenmiş geniş salonda Başkomutanlık karargahı olarak kalınacak olan binayı gezdikten sonra beğenmişti Mustafa Kemal.

O günün akşamında sofrada Ömer Naci'den şiirler okunmuş, Rumeli türküleri söylenmişti. Sofradakiler Ömer Naci'yi de uzun uzun konuşmuştu.

1878 yılında İstanbul'da doğan Ömer Naci, yazdığı şiirlerden dolayı sık sık okuldan kovuluyordu. Manastır İdadisi'ne bir hocasının zoruyla yeniden kayıt yaptırmış ve okula devam etmişti. Burada Mustafa Kemal'in en yakın arkadaşlarından ve dostlarından biri olmuştu.

Subay olduktan sonraysa İttihak ve Terakki'nin yönetim kuruluna kadar çıkmıştı Ömer Naci. Bab-ı Ali baskınındaki subaylardan birisi de oydu.

Daha sonra Kafkas ve İran cephesinde bulunmuş, ilerleyen yıllarda Teşkilatı Mahsusa adına çete savaşlarına katılmıştı. Bu kadar macera ve savaş dolu yılları

ardından 1916'da Kerkük'te tifüse yakalanmış, Irak'ta İngilizlere karşı savaştığı günlerde hayata gözlerini yummuştu.

Anlatırken sesi gitgide alçalmıştı Mustafa Kemal'in. Ölümünü anlattığı cümleleri neredeyse bir tek kendisi duyabilmişti. Kadehini bu eşsiz dostunun adına kaldırmış ve hüzünlenmişti Mustafa Kemal.

Yalıyı çok sevmişler ancak her yandan rüzgar almasıyla birlikte denizden gelek yosun kokusu onları rahatsız eder olmuştu. Mustafa Kemal bunun üzerine başka bir karargah bulunmasını istiyordu. Koku çekilir gibi değildi çünkü. İlk gecenin heyecanıyla bunu duymamışlar ama farkına vardıklarında da rahatsız olmuşlardı.

Ertesi gün araştırılan yerlerden bir doktorun konağı seçilmiş ve oraya taşınmışlardı.

BÜYÜK TAARRUZ

İzmir'de Yunan işgali bütün ağırlığıyla sürmekteydi. Hayal edilemeyecek kadar ağır bir hava hakimdi İzmir'e. Yüzyıllardır birlikte yaşayan Türk, Rum, Yahudi toplumlar aynı gökyüzüne bakmışlar, aynı sularda yıkanmış, imbatın serinliğini yüzlerinde hissetmişlerdi. Fakat savaş işte, halkları birbirine düşman etmiş, komşu komşuyu öldürüp gömer olmuştu.

İzmir işgali, Mustafa Kemal için iki ayrı nedenden dolayı çok önemliydi. Biri, Ege'de çetelerle savaşan Çerkes Ethem, diğeri de İzmir'in memleketin Batı'ya açılan en önemli liman şehri olmasıydı.

O zamana dek İzmir civarında Yunanlılarla yapılan mücadelelerde düzenli az sayıdaki ordunun yanında, Kuvva-i Seyyare adlı çeteler de mücadeleye katılmıştı. Yunan işgali karşısında oluşturulan bu çetelerde halkın her tabakasından insan yer alıyordu. Hatta cezaevlerinden savaşmak için dışarı çıkartılan, ipten kazıktan kurtulmuş insanlarla birlikte çeşitli nedenlerle dağlarda yaşlayan eşkiyalar da vardı.

Bu kuvvetler genellikle askeri disiplinden, üniformadan yoksun insanlardı ve çoğu zaman adaleti kendi hayat tarzlarına göre belirliyorlar ve bu da Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından hoş karşılanmıyordu.

Yunanlılara en büyük zararı verdiren hiç kuşkusuz ki Çerkes Ethem ve arkadaşlarıydı. Ethem diğerlerinden ayrı, hayata bakmayı bilen, eğitimli, memleket ve dünya olaylarını yorumlayıp tavır koyabilen bir liderdi. Yeşil Ordu vatanını savunmak adına elinden gelen her türlü mücadeleyi verse de gene de Ankara hükümeti tarafından tedirginlikle karşılanıyordu. Çerkes Ethem'in diğer çetelerden üstün olan diğer tarafı da disiplinli oluşunun yanında, hafif top ve modern silahlara sahip oluşuydu.

Durum böyle giderken, Çerkes Ethem yavaş Ankara'nın bu tedirginliğini görüyor, halk üstünde de erzak, at, yiyecek istiyor ve vergi topluyordu. Bu da Ankara'nın işine hiç gerlmiyordu.

Günlerin birinde Çerkes Ethem hesap vermek üzere Ankara'ya çağrılmış ve bu davranışının nedenlerini

izah etmesi istenmişti. Ethem bunun üzerine Batı cephesindeki gücünün elinden alınacağını anlamıştı. Kendisi de elindeki kozu her zaman sonuna kadar kullanmak istiyordu.

O sıralarda, Batı orduları komutanı Ali Fuat Paşa idi. Ali Fuat Paşa, İsmet İnönü'nün önerisi ve Ethem'in desteği ile Yunanlılara karşı bir taaruz başlatmıştı. Fakata bu taaruz zamanlama açısından hatalı bulunmuştu. Ethem de İsmet'i üstü olarak görmemiş ve reddetmişti. Artık işler çığrından iyice çıkmış ve Ethem aleni olarak kendi yeşil bayrağını dalgalandırmak istediğini ve "Mustafa Kemal'i Meclis'in kapısının önünde asacağını" söylemişti. Olaylardan haberdar olan Mustafa Kemal, Ethem işini sonlandırmak üzere onunla son kez karşılaşmak ve konuşmak istiyordu. Bunun için Çerkes Ethem'i Ankara'ya davet etti.

Çerkes Ethem'in Ankara'ya gelişi görkemli olmuştu. Etrafındaki muhafız alayı ve kendisi silahlı olarak Ankara sokaklarında dolaşmış ve Mustafa Kemal'in konuğu olarak Çankaya'ya gelmişti.

İkisi ayrı olarak bir odaya kapanmış, yanlarına kimseyi almamışlardı. Bu iki adam içlerinden geçirdiklerini birbirlerine söylemeden getirilen kahveleri içmişlerdi.

Mustafa Kemal, Ethem'e:

-Sizin sayısız başarılı mücadele pratiğinizi gönülden kutluyorum. İleride yazılacak tarih milli mücadeledeki eşsiz bir kahraman olarak sizden söz edecektir. Ancak askerlik disiplin ister. Yalnız başına karar vermek ve

bunu uygulamak, çoğu zaman tarihten de bildiğimiz gibi savaşın yenilgiyle sonuçlanmasını getirir. Bu nedenle, kişisel hırslarımız vatan ve millet için alacağımız kararların üstünde etki etmemelidir. Kısacası, hepimizin üstünde kendimizi feda ettiğimiz vatan ve millet vardır. Sizin batı cephesindeki başarınızla birlikte, İsmet Paşa ile olan sürtüşmeniz bize kadar gelmiştir. Bu sürtüşme ve sizin İsmet Paşa'yı tanımadığınızı söylemeniz, kurmaylar arasında büyük bir tepkiye yol açmıştır. Siz de takdir edersiniz ki, bu işin vatan için iyilikle çözülmesi gerekmektedir. İsterseniz bir trene biner, Eskişehir'e kadar gidip İsmet Paşa'yla birlikte oturup bir değerlendirme yaparız, demiş ve Çerkes Ethem'in söyleyeceklerini dinlemek için dikkat kesilmişti.

Ethem'in eliyse farkında olmadan belindeki tabancanın kılıfına gitmiş ve:

-Galiba kendimi sizlere anlatamıyorum, diyerek ayağa kalkmış ve çıkıp gitmişti.

Mustafa Kemal, Ethem'in odayı terk edip gidişinden sonra, arkadaşlarını toplayarak onlara konuşmasını özetlemiş ve:

-Ethem'le kılıçlar çekildi. Ona karşı dikkatli olmalıyız bundan böyle. Artık o bizim karşımızda bir güçtür. Ne şekilde olursa olsun onun gücünü kırmamız gerekmektedir. Bize zarar vereceğine inanıyorum. Ülkenin her yanı savaş içindeyken böylesi bir durum canımı çok sıktı. Ama ne yapalım ki savaş bu...

Bunun üstüne İsmet Paşa'ya durum bildirildi ve İsmet Paşa da birlikleriyle Ethem'in üstüne yürüdü ve

Ethem'in güçlerini püskürttü. Bu duruma çok içerleyen ve ülke savunmasında o kadar çaba sarfeden Ethem, yapabileceği başka bir şey kalmadığını düşünerek Yunanlılarla görüşmeye başladı.

1921 bahar ve yaz aylarında Büyük Taarruz'un hazırlıkları başlamıştı. Artık düzenli ordu yavaş yavaş kuruluyordu. Savunma duygusu bütün cephelerdeki komutanların içine iyice işlemişti. Kazım Karabekir'in doğudaki başarısı Yunanlılara karşı verilen mücadeleyi daha bir şevkli kılmaktaydı.

Yunan cephesi Marmara'dan Menderes vadisine kadar uzanan bölgeyi kapsıyordu. Bu bölge halk, Kurtuluş Savaşı'na varını yoğunu katıyor ve hummalı bir çalışma içinde askere yardım ediyordu. Artık batı cephesinde güç dengesi yavaş yavaş Türklerin üstünlüğüne doğru dönmüştü.

Mustafa Kemal için Yunanlıları kitleyecek Anadolu kapısı olartak gördüğü Afyon, stratejik bir önem arz etmekteydi. Bunun nedeni sorulduğunda, "Afyon Yunan orddularının Anadolu'ya girmesinde tahkim edilmesi gereken en önemli mevzidir" demişti.

Aylarca süren çatışmalardan sonra Yunan ordusu yavaş yavaş gerilemeye başladı. Yunanlılar geçtikleri yerleri yakıp yıkıyordu. Hatta Manisa'nın 18 bin binasından sadece beş yüzü ayakta kalabilmişti.

Yunanlılar çekilirken, kendileriyle birlikte Hristiyan halk da onlara katılarak doğduğu toprakları terk ediyordu. Bu büyük zaferin kazanılması, yalnızca on beş gün sürmüştü.

Ege'nin Suları Kızıla Boyanırken Yanan İzmir

Akdeniz'e ulaşan Türk askeri sevinçten deliye dönüyordu. Kaçışa ayak uyduramayanların dışında kalan birlikler de yavaş yavaş limanda kendilerini bekleyen gemilere biniyorlardı. Geride, Anadolu toprakları üstünde binlerce esir ve ölü bırakarak kaçmaktaydılar. Artık Türk ordusu için yeni görevler başlıyordu kuşkusuz. Halkın korkusunu yatıştırmak ve onları güvenceleriyle rahatlatmak istiyorlardı.

Yunanlılarla birlikte Fransız ve İtalyanlar da İngiliz denizcilerinin yardımıyla çekilmişlerdi İzmir'den. Böylece Anadolu'daki işgal, gücünü iyiden iyiye azaltmıştı. Bu zaferin ardından İzmir'e giren Türk ordusu büyük heyecanlarla karşılanmıştı.

Artık sokak çatışmaları bitmiş gibi görünüyordu. Halk tam rahatlamak üzereyken büyük bir yangın başlamıştı, İzmir'de. Türk Ordusu 9 Eylül 1922 sabahı İzmir'e girdikten sonra, Yunanlıların son askerleri de 16 Eylül'de Çeşme'den gemilere binerek çekilmişti.

Mustafa Kemal İzmir'de

Sabah olmuştu. Artık ıstıraplı günlerin üstüne doğan güneş aylardır çekilen karanlıkları gözlerden alıp bir kenara koymuştu. Evlerin bacalarından tüten dumanlar ocakların yandığını gösteriyordu. Ufuk artık sonunda aydınlanmıştı. Memlekette onca karanlık günlerin ardından dökülen gözyaşları sel olup Ege'ye akmıştı. Sokağa dökülen insanlar zafer çığlıkları atarken birbirlerini ezer gibi olmuşlardı.

Anadolu halkının ağır kayıplar vererek gerçekleştirdiği Kurtuluş Savaşı, Mustafa Kemal'in 9 Eylül 1922'de İzmir'e girmesi ile doruğa ulaşmıştı. İzmir'e hareket etmeden önce kalacağı yer konusunda tertibat alınıp alınmadığını sormuş ve güvenli bir yerin sağlanamasını istemişti. Kendisine Kral Konstantin'in kaldığı yerin müsait olduğu söylendiğinde, bir gün önceden konağı kendisi için ayırmasını söylemiş ve Salih'i önceden İzmir'e göndermişti. Kral Konstantin'in kaldığı ev, Mustafa Kemal için karargah olarak hazırlanmıştı.

Mustafa Kemal'in İzmir'e geleceği duyulur duyulmaz halk heyecanlanmış ve kurtuluş gününde Mustafa Kemal'le birlikte olmanın mutluluğunu erkenden yaşamaya başlamışlardı.

Mustafa Kemal'in İzmir'e girmesiyle birlikte ortalık ateşlenmiş, kalabalıklar sokağa dökülmüştü. Etraftan yer yer makineli tüfek ve bomba sesleri geliyordu. Bu da hâlâ savaşın bitmediğini gösteriyordu.

Mustafa Kemal İzmir'e girerken halk coşku içinde iki sıra halinde yol kenarına dizilmiş, ona ve etrafındakilere büyük bir sevgi gösterisinde bulunuyorlardı.

Ordu İzmir'e girerken askerlerinm çoğunun üstü başı perişan, açlıktan ve yorgunluktan benizleri sararmıştı. Bu haldeyken gene de disiplinlerini bozmuyorlar, nal seslerinin çıkardığı gürültü ve atlarının üstünde mağrur duruşları halkın coşkusuna coşku katıyordu.

Binlerce ağızdan tek bir ses yükseliyordu:

-Yaşa, yaşa, yaşa!

Sokağa inmeyenler ise pencerelerinden sarkıp ona bayrak sallıyorlardı. Elbette bütün pencereler sevgi gösterisinden açılıp kapanmıyordu. Açılıp kapanan panjurlardan bazen ateş açılıyor, bazen de bir bomba atılıyordu.

İzmir sakinleri bir yandan ağlayıp, bir yandan gülerek Gazi'nin arabasının çevresini sarmışlar, ayaklarının dibine kırmızı beyaz güller ve karanfiller atıyorlardı. Kahramanları için ne yapacaklarını şaşırmış gibiydiler.

Kadınlar, erkekler ve çocuklar askerlere çiçekler veriyorlar, onları coşkuyla karşılıyorlardı. Askerlerin atları bazen şaha kalkıyor ve haktan ezilenlerin olmaması için dikkatli davranılıyordu. Herkes onlara dokunmak istiyordu, süvarilerin atlarına dahi sarılanlar oldu.

Mızraklı Süvari Birliği Komutanı Nurettin Paşa'nın aldığı güvenlik çemberi içinde Mustafa Kemal artık İzmir'deydi. Hükümet konağına Türk bayrağı çekilmiş nazlı nazlı dalgalanırken İzmirli Türklerin heyecanına tanıklık eden Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler başka duygular içindeydiler. Bu arada Söke yakınlarındaki iki Yunan alayı geri çekilmeyi sürdürüyordu. Mustafa Kemal kalabalığın içinden halkı selamlayarak geçerken, garip duygular içindeydi.

Hükümet Konağının Önündeki Spor Araba

İzmir eşrafı Mustafa Kemal'in geleceği haberini aldıkları andan itibaren kendi aralarında toplanarak

onun için bir araba tahsis etmeyi tartışmışlar ve sonunda spor bir arabayı ona armağan etmeye karar vermişlerdi. Arabayı hükümet konağının önüne çekmişlerdi.

Bu arabanın yanında da Mustafa Kemal'e öküz kurban etmeye hazırlanmışlar, bundan haberi olan Mustafa Kemal ise kurbanın barbarca törenlerdeki kutlamalardan geldiğini söyleyip kesinlikle öküzün kesilmemesini söylemişse de onu dinlemeyip öküzü kesmişlerdi.

Bölgedeki komutan Nurettin Paşa ile oturmuş ve yapılacak çok işlerinin olduğunu söyleyip yeni planlar yapmaya koyulmuşlardı.

İzmir'de gerginlik sürmekteydi. Yunan gemileri beraberlerinde mültecileri götürüyor, bir kısmı da yer bulamayıp limanda bekliyordu. Şehirdeki Rumlar kendilerinin koruyucuları olarak gördükleri Yunanlıların çekilmesi ile birlikte, kendilerini götürecek gemileri beklemek için umutsuzca limandaki eşyalarının üstünde yatmaktaydılar. Her ne olmuşsa olmuş, savaş başlamış ve yüzlerce yıllık birliktelikleri limanın kıyısında üç beş parça eşyanın üstünde yatarak, belki de gelmeyecek olan gemileri bekleyen umutsuz bir hayale dönüşmüştü.

Batıdaki Türk halkı da gergindi. Savaş yıllardır onların canını aldığı gibi malını mülkünü de götürmüştü. Yakılan ekinler, gaspedilen hayvanlar, yaşanmış karanlık günler henüz aydınlığa kavuşmamıştı.

Mustafa Kemal kendine ayrılan ve Kral Konstantin'in kaldığı eve geçmiş ve eve girerken önündeki se-

rili bayrağa dikkat etmiş ve üstündeki kralın resmini görünce "Bu nedir?" diye somuştu. Yanındakiler de Kral Konstantin'in de Türk bayrağını çiğnediğini söylemişlerdi. Bunun üzerine Gazi:

-Hata etmiş, bayraklar bir milletin şerefidir. Ne olursa olsun yerlere serilemez. Çabuk onu yerden kaldırınız, demişti.

Daha sonra da sivil halka haksız yere zulüm ve kötü muamele yapacak olan askerlerin ölümle cezalandırılacağını komutanlara iletmişti.

İzmir Yangını

Kurtuluşu izleyen büyük yangın İzmirlilerin moralini oldukça bozmuştu. İzmir'de neşeli geçen ilk üç günden sonra tekrar karanlık bir hava çökmüştü

Kimlerin çıkardığı belli olmayan yangın kenti harap etmişti. Bunu Rumların kenti terk ederken yaptığına inananlar daha çok saldırganlaşıyorlardı. Ama canhavliyle kaçışan insanların ata toprağını neden yakacağı düşünülmüyordu bile. Sonuçta şehir cayır cayır yanıyor, kara dumanlar denizdeki gemilerin dumanlarına karışıyor, deniz kıpkırmızı görünüyordu.

İzmir, 13 Eylül 1922 Çarşamba günü kuşluk vakti, tarihinin belki de en büyük felaketlerinden birine uğradı. Basmane'den başlayan yangın Ermeni mahallesine sıçrayarak İzmir'in üstüne küllerini dağıtmıştı. İmbatın da ters esmesiyle yangın yön değiştirerek tüm kente yayılmıştı. Karanlık çöktüğünde bütün şehir alevler içindeydi.

Yangından kurtulmak isteyen halk deniz kıyısına doğru sürükleniyordu. Daha sonra orada kümeler halinde ne yapacağını şaşırmış, umudunu yitirmiş on binlerce insanla birlikte, ihtiyarlar, hastalar derme çatma sedyeler üstünde hastanelere taşınıyordu. Gece yarısından sonra insanlar çığlık çığlığa kordon boyunda evlerinde fırlamış, soğukkanlılıklarını kaybetmiş olanlar ise denize atlamışlardı.

Yangını söndürmek için itfaiye harekete geçmiş ancak delik deşik hortumlarla sular yangın yerine taşınamamıştı. Sabotaj haberleri de geliyordu yer yer. Aya Tria ve Foti kiliselerinin temellerine sokulmuş bombalar peş peşe patlamıştı. Eski şehirlerin en güzellerinden biri olan İzmir alev alev yanıyordu. Yangın devam ederken halk arasında şehrin yağmalandığına dair söylentiler çoğalıyor, bu haberle birlikte İzmir halkının korkusu ayyuka çıkıyordu.

"Gavur İzmir" karanlıkta alev alev yanıyordu. Evlerinin çoğunluğu ahşaptı. Alevlerin çıkardığı çatırtılar insanların kulaklarını sağır ediyordu. Denizin üstüneki kızıl bir mahmeşi anımsatıyordu. Öldürücü alevler gökyüzüne doğru ölümün dili gibi uzanıyordu. Kiliselerin çan kuleleri, camilerin kubbeleri alev alevdi.

Deniz kıyısına kaçışan insanlar, açlık, yorgunluk ve şaşkınlıktan ne yapacaklarını bilmez halde birbirlerine sokulmuş, yangının bitmesi için dualar ediyorlardı. Şafakta yangın daha çok alevlenmişti.

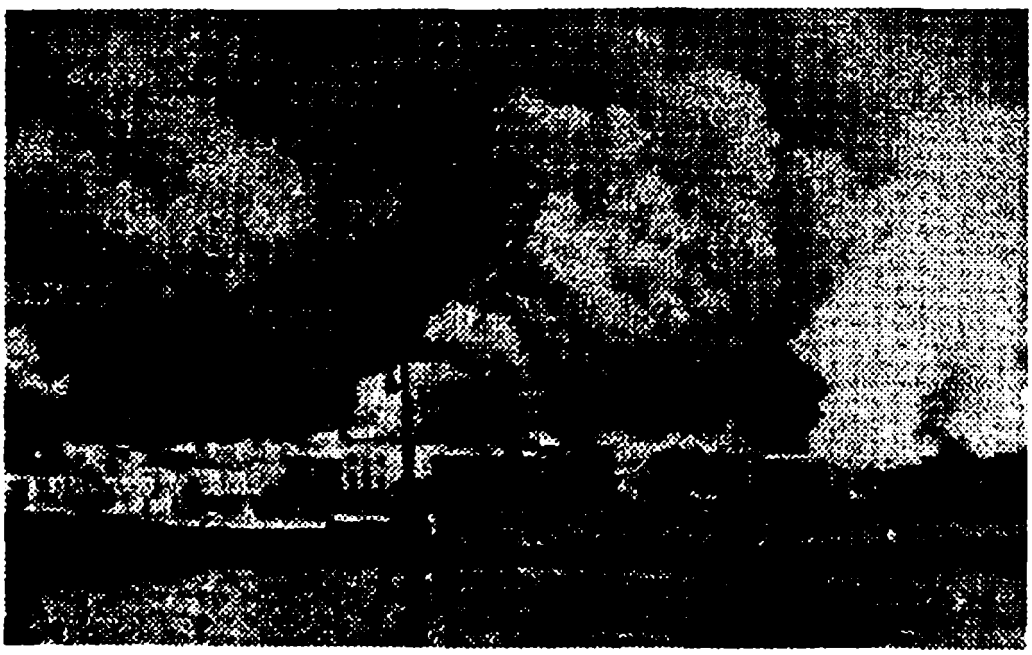
Yangının sabahında ise imbatın etkisiyle yangın yön değiştirerek gücünü azaltmıştı. Gene da yangın içten içe birkaç gün daha sürmüştü. Bu sırada Yunanlıların ya da

Türklerin bir yerlere gizlediği cephanelikler yangında yer yer patlıyordu. Her ne hikmetse, bu yangın en çok İzmir'de azınlıkların oturduğu mahalleleri yerle bir etmişti.

Bu yangından yalnızca tepelerde kurulmuş olan yeni mahalleler kurtulabilmişti. Bütün çalışmalara rağmen, yangının önü hemen alınamamıştı. Rüzgarın da etkisiyle büyüyen yangın Kordon'u da içine alarak Mustafa Kemal'in oturduğu köşke kadar gelip dayanmıştı. Mustafa Kemal pencereden yangını izlerken, karagahın başka bir mevkiye taşınması zorunluluğunu görmüştü.

Kordon konakları, oteller,.evler, işlerleri her yer küllere karışmıştı. Yangın Ermeni mahallesini daha fazla vurmuştu. Yangın kentin geleneksel alanının dörtte üçünü tahrip etti. 2.600.000 metrekarelik bir alanda 20 binden fazla ev ve işyeri yok olmuştu.

İzmir'i kimin yaktığı konusunda çeşitli rivayetler kulaktan kulağa fısıldanıp durmuştu imbatlarla birlikte.

İzmir Yangını-Kordon'dan Bir Görüntü

İstanbul'dan ve Avrupa'nın çeşitli kentlerinden gelen gazeteciler Mustafa kemal'e ulaşmış ve yangınla ilgili sorular sormuşlardı. Bu kıvılcımın arkasında karanlık bir elin olduğu ve bu elin Anadolu topraklarında aranması gerektiğini düşünenlerin çokluğu karşısında, Mustafa Kemal buna itiraz etmişti.

-Hayır olamaz, bu yangın başkalarının işidir, demiş ve uzun bir konuşma yapmıştı.

Suyun Öte Yanına Göç Yolları

Yıllardır yanyana tarlalarda, bağ ve bahçelerde birlikte komşuluk etmiş, birbirlerinin düğününde ve cenazesinde bulunmuş insanlar vedalaşamadan perişan bir halde yaşadıkları tarihi geride bırakarak gidiyordu.

Rum ahali, binlerce yılık baba ata topraklarını terk etmek zorunda kalmışlardı. Bunlardan kimi değerli eşyalarını yanlarına alırken, kimi de yıllardır birlikte yaşadıkları kapı komşusu Türklerle sarılıp ağlaşıyor ve onlara bırakabileceklerini bırakıyorlardı.

Geriye dönme düşüncesini taşıyanlar da sanki zorunlu bir tatile çıkıyormuş ve yeniden dönecekmiş gibi acısını kalbine gömüp kenti terk etmeye çalışıyorlardı. Bu kargaşada yağmalamalar oluyordu. Kaçmak zorunda olan Rumların daha evlerini terk etmeden evlerine giriliyor, eşyaları, neleri var neleri yok yağmalanmaya çalışılıyordu. Sonunda yaşanan bir savaştı ve çekilmek, terk etmek zorunda kalanlar da Rumlar olmuştu.

Bazıları ise tıklım tıklım dolu kayıkların ardından denizden karşıya geçmek istiyorlardı. Ne olacaktı ki;

aynı suda yıkananlar şimdi düşman kılınmış ve suyun öte yanına geçmek için çırpınıyorlardı. Var olan demirlemiş limandaki gemiler bile önce adlarını okudukları aileleri alıyorlar, onun dışında gemilere zorla girmeye çalışanları limana tekrar atıyorlardı.

Aşkla Atan Kalp

Bütün bunlar olurken Mustafa Kemal'i bekleyen, onu fotoğraflarından tanıyan ve basından takip eden biri vardı. Mustafa Kemal'in İzmir'deki ikinci gününde kendisini ziyaret eden heyetler olmuştu.

Bu heyetlerin dışında yüzü peçesiz, sade giyimli, ufak tefek, kısa boylu, buğday tenli, kara gözleriyle genç bir kız Mustafa Kemal'le görüşmek istediğini söylemişti. Salih Bozok, kendisinin çok yoğun olduğunu, mümkünse başka bir zaman gelmesini söyledi.

Kızın ısrarlı davranışları sonunda dayanamayarak:

-Siz bekleyin, ben bir bakayım, diyerek Gazi'nin çalışma odasına girdi.

-Paşam, bir kadın ısrarla sizinle görüşmek istiyor. Kendisini gönderemedim. Uygunsanız içeri alayım mı, demişti.

Gazi Salih'e şöyle bir bakarak:

-Salih görüyorsun işim başımdan aşkın. Ne söyleyecekmiş, bilgin var mı?

-Yok, ısrarlı davranıyor. İlla ki görmek istiyor.

-Gelsin bakalım, derdi neymiş?

Salih Bozok dışarı çıkıp Latife'ye:

-Buyrun, diyerek kapıyı açtı ve Latife'yi buyur etti.

İşgalin son anlarında limandaki gemiler ayrılmadan önce toplarını İzmir'e çevirmişler ve korkulu anlar yaşatmışlardı. O sırada Atatürk bu durumu nasıl çözeceğini düşünürken Latife Hanım odasına girmiş ve kapıyı ona açmış olan yaver Salih Bozok, Latife Hanım'ı takdim etmişti.

Latife Hanım, Uşakizade ailesinin bir üyesi olarak 1898 yılında İzmir'de doğmuş, İzmir Lisesi'ni bitirdikten sonra Paris ve Londra'da hukuk okumuş, ancak Kurtuluş Savaşı onu heyecanlandırmış ve Türkiye'ye dönmüştü.

Latife, İzmir'in işgalden kurtulup özgürlüğüne kavuştuğu günlerde karargah arayışı içinde olan Mustafa Kemal'in durumunu biliyordu. Fotoğrafını görerek aşık olduğu adama evleri olan Beyaz Köşk'ü hazırlamanın telaşını günlerce yaşamıştı. Bu telaş içinde, "ya Mustafa Kemal evimizi karargah olarak kullanmak istemezse" korkusunu da yaşıyordu.

Mustafa Kemal ayağa kalkarak kadının elini sıktı:

-Hoş geldiniz, buyrun oturun, diyerek ona oturması için yer gösterdi.

Kadının rahat tavrı, Mustafa Kemal'in hoşuna gitmiş, onu dinlemeye başlamıştı.

-İzmir'e teşrifinizle Türk milleti muradına erdi. İzmir'e hoş geldiniz. Adım Latife, babam gemicilik ve ticaret işiyle uğraşır. Kendisi burada olsa mutlaka sizi karşılamaya o gelirdi. Fakat şu anda Avrupa'da. Umarım sizi görme isteğime kızmamışsınızdır.

Mustafa Kemal kızı dinlerken:

-Bunda kızacak ne var kuzum, demişti.

Latife:

-Vatanımızı kurtardığınız için size minnettarlığımı sunmaya geldim. Haddim olmadan söylüyorum ki lütfen affedin beni; eğer kabul ederseniz karargah olarak bizim köşke yerleşebilirsiniz. Lütfen paşam, bu cüretkar sözlerimden dolayı beni mazur görün.

Mustafa Kemal ona bakarken, kızın bu teklifi karşısında şaşırmıştı. Ama nereden bilecekti ki Latife'nin "İzmir kurtulduğunda İzmir'e girecek ilk subayla evleneceğim." dediğini.

Mustafa Kemal kızın teklifini değerlendireceğini söyleyip kapıya kadar onu uğurlamıştı.

Genç kız kendisine yabancı dil bildiğini, kendilerine yardımcı olmak istediğini ve bunun için gönüllü olduğunu anlatmıştı. Mustafa Kemal kızı dinlemiş ve "Akıllı bir kıza benziyor, bunu tercüme işlerinde kullanalım." dedikten sonra onun vazifelendirilmesini istemişti.

Aynı günün akşamı paşa genç kızın söylediği:

"Paşam sizin böyle bir evde karargah kurmanız size ve ordunuzua layık değildir. Hayli büyük bir konağımız var, ordumuz karargah olarak bu konağı seçerse ben ve ailem bundan çok mutlu olacaktır." sözlerini tekrar aklından geçirdi.

Daha önce büyük konaklar ve kalınacak yerler aranırken bu konakların içinde Uşakkizade Muammer Bey'in evi de gösterilmişti; ancak Mustafa Kemal rıhtımda bir doktorun evini tercih etmişti. Daha sonra,

buradan da ayrılarak Beyaz Köşk'e taşınma kararı almıştı.

Tarih 14 Eylül'dü. Beyaz Köşk'teki heyecanlı bekleyiş sonunda, Atatürk ve arkadaşları konvoy halinde kapıda görünmüştü. Heyecan içindeki Latife içi kıpır kıpırdı; gözlerindeki gülümseyişle Mustafa Kemal'e doğru koşmak ve ona sarılma isteğini zorla bastırmıştı. Aldığı terbiye ve eğitim buna engel oluyordu. Uşakizade ailesi, kurulacak cumhuriyetten bile daha büyük bir mal varlığına sahipti. Latife; mürebbiyeler, dadılar, hizmetkarlar arasında büyümenin onda yarattığı o anlamsız güven duygusu içinde kapının önünde kalakalmıştı.

Büyük bahçenin kapısından etrafa bakarak içeri giren Mustafa Kemal, kapıda kendisini bekleyen Latife'ye elini uzatarak nazik bir şekilde tuttu ve;

-Bizi buraya davet etmenizden arkadaşlarım ve ben çok mutlu olduk, mersi, dedi.

Latife, Mustafa Kemal'in gözlerinin içine doğrudan bakarak:

-Hoş geldiniz paşam, hoşgeldiniz beyefendiler. Sizlerin burada olması bizim için büyük bir onur ve mutluluk kaynağıdır, dedi.

Serin 14 Eylül akşamı Mustafa Kemal'in yanında İsmet ve Fevzi paşalardan başka, Falih Rıfkı, Asım Us ve Yakup Kadri beyler bulunmaktaydı.

Daha sonra salona geçilmişti. Kahvelerini içtikten sonra, terasta kurulan sofraya Mustafa Kemal, Fevzi Çakmak, İsmet İnönü, Salih Bozok, Muzaffer Kılıç ve Latife Hanım hep birlikte oturmuşlardı. Çeşit çeşit

mezeler masayı süslerken, sofrada içki içmeyen tek kişi Fevzi Çakmak'tı. İçkiyle ilgilenmese de yemeğini iştahla yemeyi sürdürüyordu.

Mustafa Kemal, Latife'ye dönerek:

-Yangında size ait mülkler var mıydı, diye sordu.

Yüzü kızaran Latife bakışlarını önündeki tabağa indirdi ve

-Bütün mülkler yansın, yeter ki siz sağolun, malın ne kıymeti var ki, diye cevapladı Gazi'yi.

Latife'nin gözleri dolmuştu. Mustafa Keaml ona dönü:

-Bak bu olmadı çocuk, ağlama.

Latife elinin tersiyle gözlerini silerek, kalkıp masadaki misafirlerinin boşalan bardaklarını doldurmuştu.

Mustafa Kemal, Latife'ye sevecenlikle bakarak içinin kıpırdadığını hissetti:

-Latife, sen bundan sonra Latife değil, Latif'sin çocuk. Bundan sonra sana Latif diyeceğim.

Masadakiler şaşkınlıkla Mustafa Kemal'e bakmışlardı. O böyle şeyler yapmazdı. Demek ki Latife'ye ilgi duyuyordu.

Mustafa Kemal'in aklına Ankara'da bıraktığı Fikriye gelmiş ve içi cız etmişti. Kara gözlüsü Ankara'da onu bekliyordu. Ama yapacak bir şey de yoktu. Mustafa Kemal içinden:

"Yahu şu dünya nasıl karışık bir şey. Bir yanda geride bıraktıkların, bir yanda yaşadıkların. İnsan geride bıraktıklarına karşı mı yoksa yaşadıklarına karşı mı zayıf düşüyor? Ben sanki şimdi Fikriye'ye ihanet ediyo-

rum ama bir yandan da aklım ve mantığım önüme çıkan hayatı yaşamayı gösteriyor, yazık, çok yazık," diye geçirmişti.

Daha sonra gazetecilerin geldiğinin haber verilmesi üzerine onlar da sofraya davet edilmişti. Ülke ve toplum sorunları konuşulurken bir yandan da yeme ve içmeleri devam ediyordu.

Gazeteciler yoğun biçimde İzmir'in akıbeti hakkında sorular soruyor, Yunan işgalinin ne zaman kesin biçimde sona erdirileceği hakkında tahminler yürüterek Mustafa Kemal'den birçok konuda açıklamalar yapmasını rica ediyorlardı.

Gazi bu sorulara elinden geldiğince makul yanıtlar vermeye çalışıyordu. Zira halkı boş hayallere sürüklemek şu an yapılabilecek en büyük hata olurdu. Gazetecilerin tüm ısrarlarına rağmen hiçbir düşmanlık belirtisi göstermeden konuşmuştu. Bu gecenin sonunda herkes mutlu biçimde yatağına çekilmişti.

Ertesi sabah Latife, köşkte birlikte kaldıkları yaşlı babaannesiyle birlikte evden ayrılarak Karşıyaka'daki evlerine taşınmıştı. Ancak yine de köşkün ihtiyaçlarını dışarıdan karşılayarak işlerin düzgün biçimde yürümesini sağlıyordu. Bu uzaklık onun hırslarını doyuramamış, yeniden gelerek Beyaz Köşk'ün bahçesindeki müştemilata yerleşmişti.

Mustafa Kemal yeni karargahına çabucak alışmıştı. Konaktaki işlerin düzgün gitmesinden, Latife'nin varlığını hissediyordu. Mustafa Kemal için konağın tertemiz ve yemeklerin düzenli oluşu ve odasında günlük

taze çiçeklerin konması bu zorlu günlerin ardından büyük bir keyif ve mutluluk kaynağıydı.

Latife ilk günlerde Mustafa Kemal'i ve arkadaşlarını rahatsız etmemek için ortalığa pek çıkmıyor ama evin işlerini düzenleme de adamlarına talimatlar veriyordu.

Mustafa Kemal'in Kalp Spazmı

Günler böyle geçerken, her ne kadar kendini dinç ve güçlü hissediyorsa da Mustafa Kemal için yılların yorgunluğu kalbinin tekleyişiyle ortaya çıkmıştı. Latife'nin aile doktoru köşke gelerek Mustafa Kemal'i kontrolden geçirmiş ve stresten uzak durmasını, alkol ve sigarayı azaltmasını, mümkünse bırakmasını tembihleyerek köşkten ayrılmıştı.

Bunun üzerine Latife, Mustafa Kemal'in üstüne daha fazla düşer olmuştu. Onun sağlığıyla birebir ilgileniyor, sigara ve içkiden uzak tutmak için kendince yollar deniyordu. Bu durumun farkına varan Mustafa Kemal kendisine gösterilen bu ilgiden sıkılmış ve yapılan uygulamalara karşı sinirlenmişti. Ama bu tepkisini Latife karşısında dile getirmemiş, etrafındakilere söylemişti.

Karargahta geçen günler içinde Atatürk'ün yanındaki kumandanlar, Latife Hanım'ın köşkle ilgilenmesi nedeniyle bir çeşit aile sıcaklığı yaşamaktaydı. Bu arada Latife, Mustafa Kemal'e adeta sekreterlik görevi yapıyormuşcasına onun yabancı dillerdeki yazışmalarına yardımcı oluyordu.

Eylül'ün 18'inde İzmir'in kurtuluşunu kutlamak için İsmet İnönü, Halide Edip ve gazeteci heyeti ko-

nağa gelmişlerdi. Bahçedeki çiçeklerin kokuları birbirine karışıyor, gökyüzü pırıl pırıl parlıyordu. Mustafa Kemal o gün her zamankinden çok daha şık giyinmişti.

Halide Edip, Mustafa Kemal'in kulağına eğilerek Latife hakkında ne düşündüğünü sormuştu. Bu soru karşısında şaşırmayan Mustafa Kemal, "Biliyor musunuz, o göğsündeki kolyede benim fotoğrafımı taşıyor. Bu beni çok mutlu etti," derken gözleri ışıklarla dolmuştu.

Bunu söyleyen Mustafa Kemal oldukça heyecanlıydı. Latife Hanım'ın boynunda altın bir zincirin ucuna takılı papatyalar içindeki madalyonun içinde, Mustafa Kemal'in fotoğrafı vardı. Latife bu fotoğrafı bir Fransız gazetesinden kesmiş ve Sakarya Savaşı'ndan beri de boynundan hiç eksik etmemişti.

Bu konuşma esnasında Halide Edip fark ettirmeden henüz yirmi üçündeki Latife'ye dönerek merakla kolyeye baktı. Gerçekten de Mustafa Kemal'in fotoğrafı bu genç kadının boynunu süslüyordu.

Gecenin ilerleyen saatlerinde içki kadehleri ardı ardına devrilirken, Mustafa Kemal koltuğunda başını arkaya atmış gözleri daha da çakmaklaşmış ve bir Rumeli türküsü tutturmuştu.

Kırmızı gülün ali var
Her gün ağlasam yeri var
Bugün benim efkarım var
Bu gönül arz eder seni seni

Gazi türkünün burasında durarak rakı kadehine uzanmış ve onu bir dikişte içmişti. Masadakiler, ses çıkarmaktan imtina ederek Mustafa Kemal'i dinlemekteydi. O ise gözlerini yumarak türküsüne devam etmişti. Sanki türküyü söylerken Selanik sokaklarında dolaşıyor gibiydi. Sesi gurbetin acısıyla yüklü ve doğduğu yerlere özlem doluydu. Halide Edip, Mustafa Kemal türkü söylerken bir yandan da Latife'ye bakıyordu. Latife kayıtsız bir yüz ifadesiyle Mustafa Kemal'i dinliyordu. Masada bulunan herkes Atatürk'ün bu halinden oldukça etkilenmişti.

Kırmızı gülü budarlar
Altına meclis kurarlar
Güzeli candan severler
Bu gönül arz eder seni seni
Kırmızı gülün bürçeği
Önünde oynar köçeği
Neyleyim yarsız döşeği
Bu gönül arz eder seni seni

Kendisini türküye tamamen kaptıran Mustafa Kemal bir ara gözlerini açarak masadakilere bakmış, türküsünü bitirerek kalkıp zeybek oynamaya başlamıştı. Dizlerini vura vura, üstünde beyaz mintanı ve taralı saçlarıyla, sert hareketlerle oynuyordu. Oyunu bitirdikten sonra tekrar yerine oturdu. Gece, Mustafa Kemal'in tenhalığında tükenmişti.

Evlilik Teklifi

Mustafa Kemal ılık bir eylül akşamı, kuşların ötüşlerini dinleyip, ılık rüzgarın çeşitli çiçeklerin kokularının onda bıraktığı tatlı heyecanla evlilik teklifini düşünmekteydi.

Oysa Mustafa Kemal kendisine daha önce önerilen ve annesinin kendisi için buldğu kızları reddederken evlilik için "Evlilik de nedir ki? Sakallı bir hocanın söylediği birkaç söz, o mu değiştirecek sanki hayatı. Asıl önemli olan insanların ilişkide birbirini anlayarak birbirlerini sevmesidir, Bu da zannımca çok zordur." diye düşündüğü aklına gelmişti. Bu da kararı vermesinde oldukça zorlanmasına neden oluyordu.

Mustafa Kemal konakta geçirdiği günlerde Latife'yle aralarında bir yakınlık hissetmiş ve Latife Hanım'a duyduğu yakınlığı dostlarına da hissettirir olmuştu. Latife'ye iyiden iyiye alışmış, sabah kahvesini ve gazeteleri odasına kırk yıllık dostu ve yaveri Salih değil, Latife getirir olmuştu. Bu durum Salih'in alınganlığına yol açmış ve Mustafa Kemal'e bunu söylemişti.

Mustafa Kemal, sakin bir sonbahar akşamında Latife ile baş başa oturmuş uzun uzun konuşmuştu. Kendisiyle evlenmek isteyen bu kadınla hayatını birlikte sürdürmeyi ister olmuştu.

Sonunda konaktaki son gecesini yaşayacak olan Mustafa Kemal, o gece sofrasında kimseyi istememiş, Latife'yle baş başa yemek yedikleri gecenin sabahında diğer kentlere yapacağı bir yolculuk nedeniyle İzmir'den ayrılmıştı.

İzmir'e Yolculuk

Eskişehir'den İzmir'e döndüğünde Mustafa Kemal yanına çağırdığı Salih Bozok'a dönerek:

-Ben Latife Hanım'la evlenmeye karar verdim. Babası Muammer Bey'i hâlâ göremedik. Sen zamanını ayarla, hiç kimseye söylemeden şu evlilik işini bitirelim.

Salih Bozok, Muammer Bey'in köşküne giderek Muammer Bey'e Mustafa Kemal'in kızıyla evlenmek istediğini söylediğinde, köşkte büyük bir sevinç havası oluşmuştu. Salih Bozok'u öpmüşler ve boynuna atılmışlardı. Daha sonra da Gazi, Muammer Bey'le tanışmış ve yanlarında Fevzi, Kazım Karabekir paşalar olduğu halde Zübeyde Hanım'ın Ferik Osman Paşa Camii mezarlığında bulunan kabrine ziyarete gitmişlerdi. Paşa, annesinin mezarı başında ayakta dururken, annesiyle ilgili şunları söylemişti:

"Zavallı validem, bütün millet için bir amaç olan İzmir'in kutsal topraklarına verilmiş bulunuyor. Arkadaşlar, ölüm yaradılışın en doğal kanunudur. Fakat böyle olmakla beraber bazen hazin tecelliler ortaya koyar. Burada yatan validem zulmün, şiddetin bütün milleti felakete götüren bir keyfi idarenin kurbanı olmuştur. Bunu izah edeyim. İzin verirseniz hayat ıstırabının birkaç noktasını arz edeyim. Abdülhamit devrindeydi, 1320 (1904) tarihinde okuldan henüz (kurmay) yüzbaşı olarak mezun olmuştum. Hayata ilk adımımı atıyordum. Fakat bu adım hayata değil, zindana tesadüf etti! Gerçekten de beni bir gün aldılar ve baskı yönetiminin zindanlarına koydular. Validem bundan, ancak ha-

pishaneden çıkmamdan sonra haberdar olabildi. Ve derhal beni görmeye koştu. İstanbul'a geldi. Fakat orada kendisi ile ancak üç beş gün görüşmek nasip oldu. Çünkü tekrar baskı idaresinin hafiyeleri, casusları, cellatları evimizi sarmış ve beni alıp götürmüşlerdi. Validem ağlayarak beni arkamdan takip ediyordu. Beni sürgün yerime götürecek olan vapura bindirilirken benimle görüşmesi yasaklanmış olan validem, gözyaşları ile Sirkeci Rıhtımı'nda elem ve keder içinde terk edilmiş bulunuyordu. Sürgünde geçirdiğim seneleri anam, hayatını ıstırap ve gözyaşları içinde geçirmiştir. Başka bir nokta daha: Mütareke zamanında Anadolu'ya geçtiğim zaman, validemi mustarip bir halde İstanbul'da bırakmak zorunda kalmıştım. Yanında kendisinin güven duyduğu bir adamım vardı. Bunu Erzurum'dan İstanbul'a gönderdiğim zaman validem, bu adamın yalnız olarak geldiğimden haberdar olduğu dakikada benim hakkımda halife ve padişah tarafından verilmiş olan idam kararının infaz edildiğini zannetmiş ve bu zan kendisini felce uğratmıştı. Ondan sonra bütün mücadele seneleri, onun hayatını elem ve ıstırap içinde geçirmişti. Padişah'ın hükümetinin ve bütün düşmanların daima baskı ve işkencesi altında kalmıştı.

Bunları anlatırken yanındaki kader arkadaşlarının anıları canlanmış, gözleri ıslanmaya başlamıştı. Bunca acının toprağa düşürdüğü Zübeyde Hanım, canından çok sevdiği evladı Mustafa'nın evlendiği günü göremeyecekti. Bunu düşündükçe Gazi'nin hüznü daha da artmıştı. Sözlerine ağır ve iç burkan bir sesle devam etti Gazi:

-İkametgahı binbir türlü sebep ve vesilelerle basılır aranır, kendisi rahatsız edilirdi. Validem üç-beş senenin gece ve gündüzlerini gözyaşları içinde geçirdi. Bu gözyaşları ona gözlerini kaybettirdi. Nihayet manen yaşıyordu. Validemi kaybetmiş olmaktan dolayı çok müteessirim. Fakat bu teessürümü gideren bir husus vardır ki o da anamız, vatanı yokoluşa götüren idarenin artık bir daha geri gelmemek üzere yokluk mezarlığına götürülmüş olduğunu görmüştür. Validem bu toprağın altında; fakat ulusal egemenlik sonsuza dek yaşayacaktır. Beni teselli eden en büyük kuvvet budur. Evet, ulusal egemenlik sonsuza dek devam edecektir. Validemin ruhuna yüklendiğim vicdan yeminini tekrar edeyim: Validemin mezarı önünde ve Allah'ın huzurunda and içiyorum ki; bu kadar kan dökerek milletin istihsal ve tespit ettiği hakimiyetin korunması ve savunulması için, gerekirse validemin yanına gitmekte asla tereddüt etmeyeceğim. Ulusal egemenlik uğrunda canımı vermek, benim için vicdan ve namus borcu olsun."

Mustafa Kemal ve arkadaşları mezarlıktan ayrılarak Muammer Bey'in Göztepe'deki evine gittiler.

Mustafa Kemal'i Bekleyen Fikriye

Musafa Kemal'in İzmir'de olduğu günlerde Fikriye yalnızlığın kıskacında, onun hasretiyle kıvranmaktaydı. Yüreğini yakan derin şüphe rüzgarları esiyor, o ise buna bir anlam veremiyordu. Onun geleceği günleri iple çekiyordu. Sonunda sevdiği adam Ankara'ya dön-

müştü dönmesine ya, tavırlarında bir gariplik sezmişti. Bunun nedenini doğrudan ona soramadı; eğer sorarsa bunun anlamsız ve yersiz bir kıskançlık olacağını düşünüyordu. Sanki Mustafa Kemal'in tavırları da onun bu düşüncesini destekler gibiydi.

Mustafa Kemal, Latife'yle evleneceğini bu güzel kadına nasıl anlatacağını düşünüyordu. Bir yanda kendisine karşılıksız bir tutkuyla bağlanan Fikriye'si, diğer yandaysa resmi olarak evleneceği Latife duruyordu. Şimdiye kadar kalbinin hiç bu kadar sıkışmadığını düşünüyor, dünyanın bütün hançerlerini sırtında hissediyordu. Bu zor durumdan kurtulmak için geceleri uykusuz geçiyor ve bu aşk kıskacında kalbi daralıyordu. Kalbinin aşktan sıkıştığı yerde Fikriye'nin hastalığı aklına gelmişti. Fikriye'yi yurtdışına tedavi için gönderme fikri onu rahatlatmıştı.

Ama Fikriye'ye bu durumu kim açacaktı? Kendisi açamazdı. Ona başka bir kadını Çankaya'ya duvaklar içinde gelin olarak getirebileceğini söyleyemezdi. Mustafa Kemal, Şeriye Vekili ve eski Karacabey Müftüsü Mustafa Fehmi Efendi, Fikriye ile nikahlarını kıyarken duyduğu mutluluğu hatırlıyordu. Şahitleri Muzaffer Kılıç ve Fuat Bulca odada Atatürk'ün mutluluğunu izliyorlardı. Çünkü Fikriye Çankaya'nın duvaksız geliniydi. İsmet İnönü'nün ve diğer arkadaşlarının Latife'yle olan evliliğini onaylamalarını ve artık görüşmelere yanında eşiyle birlikte gitmeyi istiyordu.

İzmir dönüşü Gazi'yi köşkte karşılayan Fikriye, içinde tarif edemediği bir tedirginliği yaşıyordu. Oda-

sında Gazi'ye sarılırken "Seni çok özledim" dediğinde Gazi'nin sesi her zamanki sıcaklıkta çıkmamıştı. Fikriye o gece kafasında sorularla sabahı zor etmişti. Kimse ona hiçbir açıklama yapmıyor, şüphe beynini kemiriyordu. Ertesi sabah Gazi kahvesini içtikten sonra yanlarında Salih Bozok'un da bulunduğu bir sırada:

-Fikriye senin için çok endişeleniyorum, hastasın. Bak öksürüklerin de arttı son günlerde. Doktor Adnan Bey senin yurtdışında daha hızlı iyileşeceğini söylüyor. Onun için ben de senin yurtdışındaki bir sanatoryumda kalarak iyileşmeni canı gönülden istiyorum. Bu senin sağlığın için olduğu kadar benim de sana olan bağlılığımdandır, dedi.

Fikriye ise o güzel gözlerini paşasının gözlerine dikerek, zihninden geçen bütün aşk ve tutku sözcüklerini birbiri ardına sıralıyor gibiydi. Ama kelimeler ağzından dışarı dökülmemiş, gözlerini Gazi'nin gözlerinde bırakarak, tutkusunu ona vermişti.

Gazi içini daraltan bu sessizliğin ardından "Tamam, anlaştık mı Fikriye?" diyerek onun da onaylamasını istedi. "Ben çok iyiyim, hasta değilim Paşam. Ne olur beni anlayın, lütfen siz anlayın, size yalvarıyorum beni uzaklara göndermeyin." demiş ve kalbinin kırıldığı yerde daha fazla cümle kurmadan, izin isteyerek Gazi'nin yanından ayrılmıştı.

Salih ise düğmelerini diken, bulaşıklarını yıkayan, yemeklerini yapan, köşke ayrı bir hava veren, onlara aile saadetini yaşatan bu vefalı kadının Gazi'den koparılarak adeta sürgüne edilircesine gönderilmesinden

dolayı kalbinin burkulduğunu hissetti. Latife'nin mektuplarla kendisine ulaşıp Gazi üstünde baskı yaratmasına içten içe çok kızıyordu. Fakat bunun Gazi'ye hissettirmiyordu. Latife ağdalı dillerle Mustafa Kemal'le bir araya gelmek için onca mektup yazmıştı Salih Bozok'a. Atatürk'le karşılaştığı ilk günde de Mustafa Kemal'le görüşebilmek için onu çok zorlamıştı. Belki de etraftaki baskı Mustafa Kemal'in Latife ile evlilik kararını almasında önemli bir rol oynamaktaydı.

Kız kardeşi Makbule ile Fikriye'nin arası hiç iyi değildi. Annesi de Fikriye'yi evlilik için onaylamayanlardandı. Fakat zengin kızı Latife, ne yapmış etmiş Mustafa'nın evlilik için aklını çelmişti. Bir gece sofrada Mustafa Kemal'e masadakilerden biri bu evlilik kararını ve Latife'yi sormuştu. O ise "Latife'yi çok güzel bir kadın olarak görmüyorum; ancak her tabloda derinlikler vardır. Ben de onda derinlikler görüyorum. Hepsi bu..." diye yanıtlamıştı.

Salih bunları düşünürken Mustafa Kemal elini onun omzuna koymuş ve "Ne o, daldın Salih?" demişti.

-Paşam gönül işlerine aklım ermiyor be yahu, demişti.

Fikriye'nin Paris ve oradan da Münih'e gönderilmesi kararının verildiği akşam sofra sanki ayrılık sahnesine tanıklık eden insanlarla doluydu. Gazi o akşam sofrayı erken kurdurmuş ve Fikriye'nin de sofrada olmasını istemişti. Fikriye arada bir kadehe uzanıyor, fakat canı içmek istemiyordu. Gazi'den uzaklaşacak olması ona çok zor geliyordu. İçinden "sanırım bu Gazi'yle birlikte oturduğumuz son sofra" diye geçirdi.

Sofra her zamanki kadar neşeli değildi. Gazi, Fikriye'ye bakarak "Bugün sofra çok sessiz. Hani senin çok sevdiğin bir şarkı vardı ya, udunu alıp onu bize söyler misin Fikriye?" dedi. Fikriye, udunu getirterek şarkıyı söylemeye başladı: "Söyle tabip var mı derdi aşka tıbbın çaresi / Eyle Ruhsar eyle aram ta ciğerden yaresi..." Şarkıyı söylerken inceden ağlıyordu. Şarkının etkisi Gazi'ye de geçmiş, o da önündeki dolu rakı kadehini bir dikişte bitirmişti. Şarkı bittikten sonra Gazi ayağa kalkarak "Ben bugün erken odama çekiliyorum. Bu hüzün bana fazla geldi." diyerek masadan ayrıldı.

Fikriye'nin Sanatoryuma Gönderilmesi

Gazi, İzmir dönüşünde bir akşam üstü Salih'i yanına alarak, köşkün bahçesinde yürürken:

-Kuzum Salih, ben bu işlerin altından nasıl kalkacağım? Hadi devlet, memleket işlerini çözüyoruz. Ya şu gönül meselesi? Her şeyi biliyorsun, çocukluğumdan beri yaşadıklarımı da... Fikriye'yi incitmek istemiyorum, onu kırmak istemiyorum. Ona kıyamam. Ama gel gör ki bir de mantık devreye giriyor. Her şey birbirine karıştı be çöcuk.

Gazi bunları söylerken durmuş ve gökyüzüne bakmıştı. Ankara göğünde gri bulutlar rüzgarın önünde savrulup gidiyordu. Salih Gazi'ye bakarak:

-Peki Fikriye için kararınız ne, demişti.

Gazi, sesi titreyerek:

-Biliyorsun, hastalandı o. Hiç olmazsa tedavisi için yurtdışına göndermenin yollarını bulmalıyız. Bunun

için onu üzmeden, kırmadan bu duruma ikna etmek gene her zaman olduğu gibi sana düşüyor, demiş Salih Bozok ise içinden "Gene mi ben?" diye geçirmiş fakat yüzüne karşı söyleyememişti.

-Bu işi ancak sen çözersin be kuzum Salih. Bu kızın harcanmasını istemiyorum; çünkü o beni karşılıksız, tutkulu bir aşkla sevdi. Ne mevkime ne bulunduğum duruma hiç bakmadı. Sizleri de sevdi. İnsan bir kız o, dedi ve ezilmiş bir ses tonuyla, Salih hadi kuzum çöz şu işi. Aklım karışık benim, dedi.

Köşke döndüklerinde Salih, Fikriye ile konuşacağı zamanı kolladı. Çünkü onu çok seviyor, onun üzülmesinmi istemiyordu; fakat bu bir görevdi ve onu ikna etmeliydi, bundan kaçamazdı.

Sonunda Fikriye ile baş başa kalmıştı. Ona hastalığının ne aşamada olduğunu soruyordu. Fikriye ise:

-Hayır ben çok iyiyim, turp gibiyim. Hastalığım geçti, hasta değilim ben, dedikçe Salih'in sıkıntıları daha da artıyordu.

-Ama senin tedavi olman lazım be kızım. Sen kabul etmiyorsun ama hastalığın ciddi. Bak veremden ne kadar çok insan kaybediyoruz. Senin sağlığın bizler için olduğu kadar, Gazi için de çok önemlidir. Senin iyi bir tedaviye ihtiyacın var. Ancak bu doktorun da söylediği gibi yurtdışında mümkün olabilir. O yüzden Gazi'nin de sizden ricası şudur ki; bir an önce tedavinize başlamak üzere yurtdışına çıkınız. Bu hususta gerekli hazırlıklar hemen yapılacaktır. Hiçbir şeyden endişen olmasın. Daha sağlıklı olarak aramızda seni görmek bizi mutlu edecektir.

Fikriye bunları dinlerken öksürüğe tutulmuş, işlemeli mendiliyle dudaklarını sildikten sonra:

-Ama ben Gazi'siz yapamam ki. Nasıl dayanırım onsuz geçecek zamana? Hem içimde bir şüphe var. Sanki kötü bir şeyler olmuş da benden gizleniyormuş gibi. Eğer öyle bir şey varsa lütfen bana söyleyiniz. O acıya da katlanırım, her neyse, demişti.

Konuşmadan sonra ayrılmışlardı.

Gazi Fikriye'nin ne söylediğini merak ediyordu. Salih'i yanına çağırdıktan sonra:

-Salih, ikna oldu mu? Ne dedi Fikriye'm?

-Paşa'm bir şeylerden şüpheleniyor ama net bir şey bilmiyor. Ben hastalığından dolayı yurtdışına gönderileceğini kendisine söyledim; fakat gidişi ona çok acı verecek. Bedbaht bir kaderi varmış, yazık, diye yanıtladı.

Gazi de:

-Görüyorsun Salih'im, görüyorsun. Aşk bir yanda, dert bir yanda, demişti.

19 Ekim 1922 / Bursa Gezisi

Ertesi gün Atatürk yanındaki İsmet İnönü, Fevzi Çakmak, Kazım Özalp paşalarla birlikte, Hünkar Köşkü'nde misafir edilmek üzere Bursa'ya hareket etmek üzere hazırlanmıştı ki Paşa Salih'i yanına çağırarak:

-Yahu Salih, Latife gene mektup göndermiş bak şuna. Mektuba göre bir telgraf çekersin. Bu arada, Fikriye Bursa'ya gideceğimizden haberdar olmuş, o da bizimle birlikte gelmek istiyor. Onun heyetin dışındaki

bir arabayla bize katılabileceğini söyledim. Bursa'dan İstanbul'a dönecek. Artık oradan da Paris'e gönderirsiniz. Aslında Paris hikayesini dün aklına ben soktum. Oradan Münih'e geçer.

Sonunda Bursa'ya varılmıştı. Gazi'nin Bursa'ya ilk ziyaretiydi. Akşam belediye başkanının evinde konuk olunmuş ve Fikriye burada Paşa'sına kendisini unutmamasını söylemişti.

Fikriye, Gazi'nin yanında iki gün kaldıktan sonra Siirt Milletvekili Mahmut Soydan refakatinde Münih'e gitmek üzere yola çıkmıştı. Uğurlamaya gelen yalnızca Halide Edip Hanım'dı. On iki gün boyunca Bursa'da kalmıştı Gazi.

Ekim 1922 Paris / Fikriye'nin Yolculuğu

Fikriye yolculuk hazırlığını acılar içinde yapmıştı. Gönlü istemeye istemeye kendisini Gazi'sinden koparılmış bir et parçası gibi hissederek yolculuğa çıkıyordu.

Gazi'si saçlarını okşarken, "Üzülme, yeter ki sen erken iyileş. Hep benim yanımda olacaksın merak etme" demişti ona. Artık gurbet ellerin hastanesinde tedavi için şifa arayacaktı. Yolculuğun ilk durağı Paris olmuştu. Paris'e geldiğinde çok yorgundu. Günlerce süren yolculuk onu daha da bitkin düşürmüştü. Paris'in havasından olsa gerek, öksürüğü iyice artmıştı. Birkaç gün Paris'te kaldıktan sonra Münih'teki sanatoryuma geçmişti.

Fikriye'nin Sanatoryum Günleri

Fikriye'nin tutulduğu bu ince ağrının tedavisi için, o yıllarda yürütülen çalışmalar sırasında, BCG aşısı 1920'li yıllarda Fransa'da Calmette ve Guérin tarafından bulunmuştu. Bu çalışmalar henüz çok yeni olsa da Fikriye'nin tedavisinde etkili olacağı düşünülmekteydi. Fikriye'de adet bozuklukları artmış, soğuk algınlığı ve gribi andıran şikayetleri çoğalmıştı. Öksürükleri sıklaşmış, balgamı artmıştı. Balgamla kan tükürdüğünde huysuzlanıyordu ve tedaviyi daha çok istemez olmuştu, Gazi'ye daha çabuk kavuşmak için.

Günlerini genellikle doktorların uyguladığı tedavi yöntemlerine uyarak, iyi beslenip sanatoryumun büyük bahçesinde dolaşarak geçiriyordu. Oranın havası Ankara'ya benzemiyordu. Günlerini Gazi'yi özleyerek ve onu hayal ederek geçiriyordu.

Ata'sından hatıra olarak boynuna kolye yaptığı kehribar tesbih, ona geleceğe ait hayaller kurmada yardımcı oluyordu. Gazi ona bu kehribar tesbihi Ankara'da vermişti. O da Atatürk'ün parmakalarının dolaştığı bu kehribar taneleri kolye yapıp boynuna asmıştı.

Atatürk Evlenmeye Karar Verirken Zorlanmıştı

Mustafa Kemal, Latife ile evlenmek konusunda kararsızlıklar yaşıyordu. Bu arada Latie İzmir'den Ankara'ya durmaksızın mektup yazarak onun üstünde etki sağlamaya çalışıyordu. O mektuplardan birisi de şuydu:

26.10.1922-Göztepe

"Kutsal Paşam!..

Pek mutlu dakikalar yaşadım. Şimdi de derin bir üzüntünün içinde ezilmekteyim. Burada bırakmış olduğunuz onur, ailemin mutluluk çerçevesidir. Fakat yalnız benim, çok değerli ve ölümsüz bir şeyim daha vardır: O da canlı anılarınızdır. Yoksa bu kadar gösteriş, görkem ve -özellikle- içtenlikten sonra, yapayalnız nasıl yaşayabilirim? Görüyorum ki bütün duygularım ve sezgilerimle yüksek kişiliğinizi izlemekteyim.

Birçok kez küçük bir görev için yalvarmıştım, benimsenmedi. Bazen dalıyorum, gözlerim kapalı, saatlerce düşünüyorum. Bu düşlerden uyanışımda. 'Ya rab, ne eksilirdi deryayı izzetinden' diyor, gözyaşları döküyorum. Belki, 'Beni yirmi gün görmekle bu kız benden ne istiyor? Ve bu hakkı one kim vermiştir?' diye öfkelenirsiniz...

Evet... Hayatımın son dakikasına kadar ister mutlu ister kahırlı olayım, millletimin önderini izlemekten geri kalmayacağım... Gerçekten yanında değilsem, yanındaymışım gibi düşleyeceğim... Madem ki bütün mutluluğumu, yüksek kişiliğinizin hizmetinde buluyorum, biricik isteğim, her ne yoldan olursa olsun bağlılığımın, yanınızda bir silah olmasıdır. Zaten yüksek kişiliğinizi bu kadar temiz ve her türlü çıkardan arınmış seven kaç kişi vardır?

Rahatsızlığınızı işitince, ne kadar üzüldüm ve içlendim. Madem ki gezinizi sürdürdünüz, sağlıklı olduğunuzu umuyorum, yüreğim rahat... Bursa'ya hareketim buyruğunuza teşekkür ederim. Beni bir dakikacık anımsamanız, imrenilecek bir onurdur. Hiç olmazsa, iki heyecanlı gece geçirdim.

Bunca uğraşınız arasından, yüreğimin en derin köşelerinden fışkıran tümcelere bir göz atmanızla mutlu olacağım... Her zaman yüce buyruklarınızı bekler, iki ellerinizi saygı ile öperim, kutsal Paşam!..

Latife'den..."

Zübeyde Hanım'ın Son Günleri

Zübeyde Hanım hayatteyken oğlunun evlilik kararını vermesini bir yandan destekler ve yürekten isterken diğer yandan da Latife ile tanıştıktan sonra ona karşı duygularından bir türlü emin olamamıştı. Latife'nin tavır ve davranışları ona itici geliyor ve onu şımarık ve samimiyetsiz buluyordu.

İzmir'de Latife Hanım'ın misafiri olarak bulunmaktaydı. Latife Hanım bu sırada Zübeyde Hanım'a bir hemşire titizliğiyle bakmaktaydı. Zübeyde Hanım'ın hasta olduğu günlerde kendisinin beslenmesi ve bakımı ile ilgilenmekteydi. Onun böyle davranmasına rağmen, Zübeyde Hanım ölümünden kısa süre önce bir gün hasta yatağında yatarken, Salih Bozok'u yanına çağırmıştı:

- Bak, yavrum... Kaç gündür oturuyuz bu kızcağızın evinde... İyidir hoştur da gözüm çok tutmamıştır onu. Oğlum bu kızcağızla mesut olamaz. Mustafa'mı bu işten vazgeçirmeliyim. Söyleyeyim Mustafa'ya bu iş olmaz diye ama beni de dinlemez ki; o da benden inatçıdır, bilmez miyim oğlumu.

Salih Bozok ise Zübeyde Hanım'ın bu olumsuz tavrı karşısında sessiz kalmayı seçmişti. Ne de olsa ken-

disi de Latife Hanım'ın evlilik işinde onun zoraki yardımcısıydı. Ayrıca, Zübeyde Hanım'ın bu sözlerini Mustafa Kemal'e da aktarmamıştı.

Zübeyde Hanım hasta yatağındaki son günlerinde vasiyetini Mustafa Kemal'e şöyle bildirmişti. Vali ve müftünün hazır bulunduğu odada Zübeyde Hanım'ın elmas yüzüğünü çıkararak:

-Bu da Mustafa'mın olsun, demesi odada bulunan herkesi hüzne boğmuştu.

İki nüsha hazırlanan vasiyetin bir nüshası Mustafa Kemal'e verilmek üzere Ali Metin'e teslim edilmiş, diğeri de saklanmıştı.

Zübeyde Hanım vasiyetin hazırlanmasından kısa süre sonra, 14 Ocak 1923'te hayata gözlerini yumdu. Önce komaya girmiş, hastalığın ağırlığı uzun sürmüştü. Öğle vakti haberi alan Gazi telefonla arayarak, annesinin uygun bir yere gömülmesi ricasında bulunmuştu.

Atatürk ve Latife'nin Evliliği

Annesinin ölümü üzerine cenaze için Eskişehir'den İzmir'e giden Mustafa Kemal, İzmir'de Salih Bozok'a Latife Hanım ile evlilik kararını açıkladı. Evliliğin kendisi de evlilik hazırlıkları kadar sessiz sedasız olmuştu.

Mustafa Kemal ve nikahta bulunacakların dışında köşke kimse çağrılmamıştı. Oturup çaylarını yudumlarken Salih içeridekilere:

-Efendim Müftü Rahmetullah Efendi geldiler.

Gazi de:

-Buyursunlar, diyerek ayağa kalkığ müftüyü kapıda karşılamıştı.

Daha sonra sözlerine gülümseyerek devam etmişti:

-Eğer genç olsaydım bu töreni başka türlü yapmak isterdim. Latife Hanım'ı bir ata bindirir, ben de bir ata binip koşturur, kaçırtır alırdım; ama şimdi bunu yapacak kadar genç olmadığımı anlıyorum.

Fevzi Paşa'ya dönüp onunla konuşmaya başlamıştı:

-Paşam siz benim, Abdülhalik Bey de Latife Hanım'ın şahitliğini kabul buyurun da bizim şu mihri müeccel ve mihri muaccelleri tayin edip nikahımızı kıyıverin.

Bu sözler karşısında afallayan Fevzi Çakmak ise şunları söyleyivermişti:

-Şey, paşam hiç haberimiz yoktu da bu karar ani oldu biraz...

O esnada salonda bulunan Latife Hanım dışarı çıkmış, müftünün gelişiyle birlikte başına bir örtü bağlayarak geri gelmişti.

Nikahta müftü efendi uzun uzun dualar ediyor, evlilik ve kadın-erkek ilişkisi üzerine öğretici hikayeler anlatıyordu. Ancak tören uzadıkça Gazi'nin sabrı azalıyordu. Atatürk yanındakilere dönerek alçak sesle şunları fısıldamıştı:

-İnşallah zaman olur, nikahı vali bey kılar, deyivermişti.

Anlaşılan oydu ki Mustafa Kemal, dini nikahın yerine medeni nikahın gelmesi kararını o gün kendi nikahı esnasında almıştı. Oldukça sade bir törenle, Mu-

ammer Bey'in evinde 29 Ocak 1923 Pazartesi saat 17:00'de nikah kıyılmıştı.

Bir ilk olarak o güne dek uygulanan nikah adetlerinin yerine damat ve gelin de nikah sırasında hazır bulunmaktaydılar. Mustafa Kemal'in tanıkları Mareşal Fevzi Çakmak ve Kazım Karabekir'di. Latife Hanım'ın tanıklığınıysa Mustafa Abdülhalik Renda ile Salih Bozok yapmıştı.

Atatürk nikahı kıymak üzere orada bulunan müftüye: "Efendi Hazretleri, biz Latife Hanım'la evlenmeye karar verdik, lütfen lazım gelen muameleyi yapar mısınız?" dedi.

Kadı, Latife Hanım'a şöyle sormuştu: "On dirhem gümüş mihri müeccel ve aranızda kararlaştırılan mihri müeccel ile burada hazır bulunan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleriyle evlenmeyi kabul ediyor musunuz?"

Latife Hanım ise oldukça heyecanlı ve mutlu bir halde: "Kabul ettim" cevabını vererek hayatının en büyük tutkusu olan Gazi'yle evlenmenin o müthiş keyfini yaşamaktaydı. Aynı soruya Atatürk'ün cevabı da "Evet, kabul ettim" biçiminde olmuştu. Evlendiklerinde Latife Hanım 24, Atatürk ise 41 yaşındaydı.

Nikahta Mustafa Kemal mihr olarak Latife Hanım'a 10 dirhem gibi çok az bir para vermişti.

Nikah Akşamı

Nikahı kıyan müftü ve davetliler gittikten sonra Mustafa Kemal Latife'nin ailesi ve paşalarla başbaşa kalmıştı. O artık evliydi. Latife'ye dönerek:

-Hadi bakalım, evin kadını sensin. Misafirlerimize düğün sofrasını hazırla ve asker karısı olduğunu göster.

Sofrada bulunan Fevzi Paşa hemen buna itiraz ederek:

-Aman paşam, nikah akşamı böyle şaka mı olur, demişti.

Masadakiler bu konuşma karşısında bir an tereddüte düşselerde art arda yapılan esprilerle durum geçiştirilmişti. Fevzi Paşa'nın itirazına pek itibar etmeyen Mustafa Kemal, eşini doğruca mutfağa yollamakta bir sakınca görmedi.

Kısa bir süre sonra Latife Hanım'ın hazırladığı ziyafet sofrası, aşçının hazırladığı nadide yemekler ve tatlılarla tam bir şölen sofrası haline gelmişti.

Türlü türlü yemekler, tatlılar, meyveler, mezeler ve çeşit çeşit şerbet ve içkilerle inanılmaz görünüyordu sofra.

Mustafa Kemal solundaki sandalyeye kayınvalidesi Adviye Hanım'ı, sağ tarafındaki sandalyeye de Latife Hanım'ı oturtmuştu. Masada bulunan davetliler ise Fevzi Çakmak, Kazım Karabekir, Muammer Bey, Rukiye ve Veçhiye hanımlar ve Orhan Bey'den ibaretti.

Günün en sevilen müziklerinin yükseldiği pikap, gecenin sessizliğini bozmaktaydı. Müziğe şen kahkahalar ve tatlı sohbetler eşlik ediyordu.

Akşam oldukça hızlı geçmiş, gece yarısı olmuştu. Davetliler tek tek izin isteyerek ve mutluluklar dilekten sonra köşkten ayrıldılar. Nihayet Latife Hanım Mustafa Kemal'le başbaşa kalmıştı.

Ertesi gün Anadolu Ajnsı'nın İzmir muhabiri olan Naşit Hakkı'nın ajansa geçtiği ve Vakit Gazetesi'nce yayınlanan haber şöyleydi:

"Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Uşakizade Muammer Bey'in kerimeleri Latife Hanımefendi ile akitleri icra edilmiştir. Paşa hazretleri bu akitle, merhum validelerinin son arzusunu yerine getirmişlerdir. Paşa hazretlerinin bir aile teşkil etmesi merhume için en büyük emel hükmünde idi; İzmir'e yaptığı seyahatin bir nedeni, rahatsızlığına iyi gelmesi için hava değişikliği yapmakla beraber, diğer nedeni de müstakbel gelinini görmek arzusu idi. Millete yetiştirdiği pek yüksek meziyetli evladı için misli nadir bir ana muhabbeti besleyen ve pek hassas olan merhume, müstakbel gelinini, öncelikle gıyaben severek ailenin bir an önce kurulmasında ısrar etmiş, sonra İzmir'de görünce büyük bir muhabbet bağlamıştır.

Latife Hanımefendi, pek müstesna özelliklere sahiptir. Avrupa'nın her yerini gezmiş görmüş, anlayarak tanımıştır. Fransız, İngiliz ve Alman lisanlarına pek esaslı bir biçimde hakimdir. Musikide büyük bir bahreye sahiptir. Türkçe'yi pek iyi yazarlar. Uşakizade Halit Beyefendi, Türkçeleri ile iyice meşgul olmuş ve Latife Hanımefendi de yazı hususunda bir istidat olduğunu görmüştür. Latie Hanımefendi'yi tanıyanlar, zekası, azim ve iradesi hakkında pek takdirkar bir lisan kullanmakta ve pek hararetli bir vatanperver olduğunu da söylemektedirler. Bütün millet, Mustafa Kemal Pşa Hazretlerinin bu evsafı haiz bir hayat refikası intihap ve aile teşkil etmelerine sevinçle alakadar

olacak ve akdin müteyemmem olmasını canü gönülden temenni edecektir."

Nikahı Akhisar, Balıkesir, Balya ve Edremit'te bulunan askeri birlikleri denetlemek ve bölgede incelemeler yapmak için düzenlenen yoğun bir askeri gezi izlemişti. Eşi Latife Hanım da bu geziye katılmıştı.

Fikriye Nikah Haberini Alıyor

Münih'te yattığı sanatoryumda Atatürk'ün İzmir'de Uşakizadelerden Latife Hanım ile evlendiği haberini alan Fikriye önce bu habere inanmamış sonra da doğruluğunu öğrenerek kahrolmuştu. Onun sevdiği adam kendisinden sonra evlenmiş, onu bedbaht ve hasta bir halde gurbet ellerde bırakmıştı.

Artık kararını vermişti Fikriye. Ankara'ya dönecek ve bizzat Paşa'dan bu evliliği soracaktı. Hastalığı henüz iyileşmemişti.

Fikriye sevdiği adamın evlilik haberini aldıktan sonra yerinde durmaz olmuştu. Pencerenin önündeki sandalyede oturuyordu haberi öğrendiğinde. Birden başının döndüğünü hissederek kendini yatağa atmıştı. Çığlık çığlığa bağırıyordu:

-Mustafa'mı sana yedirmeyeceğim zengin kızı, Mustafa'mı sana yedirmeyeceğim!

Sanki dünya başına çökmüştü. Haberle birlikte zaten hasta olan bedeni daha bir sarsılmış, dünyasının direği yıkılmıştı. Sağlığına kavuşabilmesinin tek bir yolu vardı: Ankara'ya gidip Mustafa'yla konuşması gerekiyordu.

Sanatoryumdan ayrılabilmek için doktorlarla tartışıp durdu. Onu tutmalarının zorluğunu anlayan doktorlara yeniden döneceğini söyleyerek, adeta kaçarcasına hastaneden ayrıldı.

Mustafa Kemal ve Latife'nin Evlilik Günleri

Mustafa Kemal ve Latife'nin evlilikleri fırtınalı geçmiş ve Mustafa Kemal birçok yerde hayatının en büyük yanlışının Latife ile evlenmesi olduğunu dile getirmişti. Her haliyle baskın olan Latife hakkında, kızkardeşi Makbule ile dertleşirken Mustafa Kemal şunları söylemişti:

-Beni iki kadın çok sevdi: Biri yalnız ben olduğum için, öteki mevkim için.

Bu evliliğin niteliğine ilişkin olarak Falih Rıfkı Atay'ın hatıra notlarına eklediği bir anekdot durumu açıkça gözler önüne sermekteydi.

"Eski köşkündeyken bir akşam yine toplanmıştık. Birkaç hanım da vardı. Biri Atatürk'ün yakınlarındandı. (Latife Hanım). Misafirlerine birer birer ne içmek istediklerini soruyor, garsona emir veriyordu. Sıra Saraçoğlu Şükrü'ye geldi. Saraçoğlu Şükrü içkici değildi. Bazen uzun saatler bir kadehle avunur; fakat herkesle beraber onun da neşesi artardı. Nuri Conker'in aksine de hiç zarif değildi. Latife etmek istediği zaman biraz kabaya bile kaçardı.

-Ben şampanya isterim, dedi.

Misafirlerin hoşnutluğunu pek kibarca her şeyin üstünde Atatürk garsona:

-Beyefendiye şampanya getiriniz, dedi.

Nedense ev sahipliğini fazlaca üstüne alan Latife Hanım:

-Getirme, hatır için söylemiştir, kabilinden işaret etmiş.

İçkiler geliyor, Saraçoğlu:

-Şampanyamı isterim, diye tekrarlıyordu.

Tatlı sohbetlerine başlamak için acele eden Atatürk:

-Canım beyefendinin şampanyasını getirseniz ya, diye garsona biraz sertçe bağırdı.

Latife Hanım, yanında oturduğu Saraçoğlu'na, kimseye işittirmeyecek bir sesle:

-Eskiden beri hep şampanya mı içersiniz, demesin mi?

Demesi bir şey değil, pek hassas olan Atatürk bunu duymasın mı?

Şükrü bir saracın oğlu idi. Atatürk de nihayet bir gümrükçünün.

Kıpkırmızı kesildi:

-Hanımefendi! Siz bu centilmenlerle bir mecliste bulunmaya layık değilsiniz, dedi.

Bu sözden haklı olarak fazla alınan Latife Hanım, ayağa kalktı ve çekildi.

Meclis buz gibi donmuştu. Atatürk yüzünü asmış, kimse ses çıkarmıyordu. Ölüm sessizliği dendn şeydi bu. İşte o sırada, Nuri'nin (Conker) şarkı okumak için boğazını hazırlıyormuş gibi öksürdüğü işitildi.

Hepimiz ona baktık. Pek ciddi:

-Lâ hâyre fî hinne ve lâ büdde min hünne... dedi.

Atatürk başını kaldırdı.

-Nedir o, dedi.

-Yani efendim onlardan hayır yoktur; fakat lüzumludurlar. Hanımefendilerimiz için söylenmiştir de...

Hanımlar bile güldüler. Bulut dağılmıştı."

Fikriye İstanbul'da

4 Mart 1923 günü, uzun ve zorlu bir yolculuktan sonra Fikriye İstanbul'a ulaşmıştı. Amacı doğrudan Çankaya'ya gitmekti. Bu haber köşkte bomba etkisi yaratmıştı. Gazi'ye yakın çevreler bu gelişi engellemek için planlar yapıyorlardı.

6 Mart 1923 günü, İstanbul'dan Gazi'ye bir telgraf gönderimişti. Bu telgrafta Fikriye'nin Ankara'ya gelmek istediği söylenerek, yapılması gerekenler soruluyordu. Gazi ve çevresi Fikriye'nin Ankara'ya geldiğinde kötü şeyler olacağını düşündüklerinden, her şeye rağmen onun Ankara'ya gelişini engelleme kararı aldılar. Gazi İstanbul'a Adnan Bey'e bir telgraf göndererek Fikriye'nin Ankara'ya gelişinin kesinlikle engellenmesi gerektiğini söylemişti. "Otursun orada beklesin" sözleri kendisine aktarıldığında, Fikriye çılgına dönmüştü.

Daha sonra o sıkıntılı ruh hali içerisinde akrabalarından Kudüs Valisi Macit Bey'in yanına yerleşerek, 18 ay Gelibolu'da yaşamını sürdürmüştü. Fakat bu süre içerisinde içi içini yemişti yer ve ne şekilde olursa olsun Gazi'yi görmek, ona sarılmak, onunla dertleşmek isteğini bastıramamıştı.

Ankara'ya gitmesi engellenince İzmit'e kadar gitti; ancak muvaffak olamayarak Gelibolu'da bulunan akrabalarının yanına geri döndü ve günlerini orada yaşamaya başladı.

Gelibolu, adının kökenlerine yaraşır biçimde sert rüzgarlarıyla karşılamıştı Fikriye'yi. Antik Yunan zamanında kurulan kentin eski adı "Gallipois"ten gelmekteydi. Rivayete göre kente "Kallipoli" de denmekteydi. "Gemi şehri" ya da "Güzel Şehir" anlamına gelen bu adlar zamanla değişmiş, Gelibolu diye telaffuz edilir olmuştu.

Kudüs Valisi Macit Bey'in kızı Nimet Hanım'ın yanında Sultanahmet'te kaldığı günlerde onlarla içten bir ilişkisi vardı. Onlar da Selanikliydi.

Fikriye kırılan kalbinin tamiri ve acısını azaltmak için Gelibolu'da didinip duruyordu. Bazı zamanlarda eline kağıtkalemi alıyor, sevgilisi Gazi'ye uzun uzun mektuplar yazıyordu. Arada yazdığı şiirlerde oluyordu. Bunları köşke gönderiyordu; fakat hiç cevap gelmiyordu. Ağladığı geceler oluyordu. Ankara'ya gideceğinden dem vuran Fikriye, Gazi'sinin mutluluğuna gölge düşürmek istemediğini söylüyor ama gene de içi içini yiyordu.

Fikriye Gelibolu'ya alışmış olsa da Gazi'den ayrı geçen günlerde için için yanıyordu. Bir gün, Macit Bey'e İstanbul'a gidip dönmek istediğini söyledi.

-Eşyalarım burada, bir haftalığına gidip dönmek istiyorum, dedi.

Çantasını ve Gazi'nin imzalı fotoğrafları, mektuplar, yazıp gönderemediği şiirlerden bir kısmı ve birkaç

değerli hatırayı bir valizin içine koyarak, valizin üstüne "Ben kısa zamanda dönemezsem bütün eşyalarım Handan'a verilsin" notunu ekledikten sonra yanına fazla eşya almadan, akrabalarından biri olan Emine Hanım'ın kimliğini çalmış ve onunla Ankara'ya, köşke doğru yola çıkmıştı. Önce İstanbul'a, oradan da trene binerek Ankara'ya gelmişti.

Kehribar Tesbih ve Tren Yolculuğu

Kompartımanda başını cama dayayıp Gazi'yle ilgili düşlere dalmıştı. İmam nikahının kıyıldığı günün gecesinde, odaya çekildiklerinde Gazi'nin gözlerindeki parlaklık aklına düşmüştü. Gazi onun o güzel başını göğsüne yaslamış, bir yandan okşarken bir yandan da:

-Yavrum, hayat öyle bir garip ki; sanki daha dün gibi... Küçük bir çocuktum o zaman. Bir dışarıdan eve geldiğimde sedirde kurulup oturmuş olan bir adam görmüştüm. Kapıdan içeri girdiğimde adam doğrulur gibi yapmış, annem garip garip yüzüme bakmıştı. Önce bir anlam verememiştim babam gibi sedirde oturan adama... Adam da bana umursamaz bakmıştı. Annem eliyle işaret ederek beni yanına çağırmış: "Oğlum, Ragıp Efendi'nin elini öpsene. Artık onunla hep birlikte yaşayacağız," dediğinde başımdan aşağı kaynar sular dökülmüştü, kaldırmamıştım. Anamın yanında babamdan başka bir adam yatacak, ayna sofrada oturacağız... Hayır, bunu kabul edemezdim. Ragıp Efendi'ye ters ters bakarak, sanki suçlu oymuş gibi, kapıyı

çarpıp akrabalara gitmiştim. Hâlâ unutamam. İçimde büyük bir yaradır.

Bunları söylerken Fikriye'nin başını göğsüne daha da yaklaştırmış ve iç geçirmişti. Sonra elini Fikriye'nin beline indirip kendine çekmiş, Fikriye de ona sarılmıştı. Gazi'nin o gün titreyerek anlattığı bu hazin öykü, Fikriye'nin gözlerini nemlendirmişti. Öksürüğü yeniden tutmuştu. İyileşmeden ayrılmıştı klinikten. Üstelik Gelibolu'da da kendine bakamamıştı. İştahı kesilmişti, günlerdir ne yediğini bilmiyordu bile.

Tren Polatlı'da mola verdiğinde trenden inmiş, istasyon yakınındaki çeşmede dakikalarca avuçlarına doldurduğu suyu düşüncelerinden arınmak için defalarca yüzüne çarpmıştı.

Hatıralarla dolu günleri sanatoryumda kaldığı dönemde de an be an hatırlanacak güçte, peşini bir türlü bırakmamıştı. Hatta sanatoryumda bu hatıralarına dönük ve son yaşadıklarını da içine alan bir günlük tutmayı denemiş fakat başladığı günlüğü tamamlayamamıştı. Yazdığı günlüklere en son eklediği cümle onu hastalığından aşka firar yolculuğuna iten, "Mustafa'yı sana yedirmeyeceğim zengin kızı. Sana yar etmeyeceğim onu; çünkü sen Mustafa'mı hak etmiyorsun. O, başka diyarların rüzgarı, bizim rüzgarımız, Selanik rüzgarı..."

İstasyon çeşmesinin başında yüzünü yıkarken fazla oyalanmış, kara trenin düdüğüyle kendine gelerek hızla kompartımandaki yerini almıştı.

Tren garından bir faytona binerek köşkün yolunu tuttu. Kafası karma karışıktı. Köşkte neyle karşılaşaca-

ğını bilmiyor, oluşabilecek durumlara karşı gerekli tedbirleri düşünmeye çalışıyordu. Köşkün kapısına geldi.

Nöbetçi ile Arap Nesip, Fikriye'yi kapıda bekletirken, durum Gazi'ye aktarıldı. Gazi'nin yanında bulunan Latife sinirden köpürmüş bir halde, "Niye gelmiş, ne işi var, kovunuz, dışarı atınız!" diye bağırmaya başladı. Latife'nin bu çığlıkları Fikriye'nin kabul gördüğü salona kadar gelmişti.

O zamana kadar Muzaffer Kılıç'ın yerine bakan Yüzbaşı Rasuhi Bey gelerek Fikriye'ye bağırmaya başladı. Fikriye'nin üstünü arayıp, İsmet İnönü'nün Yunan orduları Polatlı yakınlarına geldiğinde kendisini koruması için armağan ettiği iki kurşun atımlık silahını aldı.

Yüzbaşı Rasuhi Bey oldukça hırçın davranıyor ve Fikriye'yi hırpalıyordu. Kolundan tutularak kapının önüne konmuştu Fikriye.

"Paşam" diye seslendi ama paşasından bir ses yoktu. Gazi, bulunduğu odada dışarıda olanları duymuş fakat müdahale etmemişti. Kapıyı çalarak yanına gelen Latife'ye de "Çık dışarı ve kapıyı kapa" demiş ve odanın içinde bir ileri bir geri dolanmaya başlamıştı.

Başyaver Rasuhi Bey'in kolundan tutup onu yeşil odanın salonundan çıkararak kapının önüne koyması, yaşadığı ıstıraplı durum ve bu arada "Kov gitsin" diyen Latife'nin sesi onu adeta çıldırtmıştı.

Bunlar olurken Gazi ve Latife Hanım odalarında oturuyorlardı. Gazi bir türlü kapıyı açıp aşağı ineme-

mişti. Oturduğu koltuktan kalkıp şöyle birkaç adım atmış fakat Latife'nin engellemesiyle canı daha çok sıkılmış, öylece salonun ortasında kalmıştı.

Kapıda bekleyen faytona binip giderken ardından ikinci bir fayton peydahlanmıştı. Fayton, öndeki faytona yaklaşmış, perde açılmıştı...

Polatlı Yakınlarındaki Kaza

Çoban Hüseyin dağın eteklerinde koyunlarını otlatırken, ılık bahar güneşinin vücudunu ısıtmasıyla tatlı bir kollarına kendini bırakmıştı. Köpeğinin havlamasıyla uyanmış ve sürünün aşağıda, tren yolunun üstünde olduğunu görmüştü. Koşarak koyunlarının yanına indi. Tam o arada yaklaşmakta olan kara tren düdüğünü çalmıştı. Koyunlarını rayların üstünden kurtarmaya çalışırken tren kavuşmuş, kendini ezilmekten zor kurtarmıştı; ancak yaralanmıştı.

Tren durmuş ve onu alarak Ankara'da hastaneye götürmüştü. Yıllardır beyaz örtüler serili döşekte yatmamış, üç öğün yemek yememişti. Neredeyse hastaneye alışmıştı. Böyle düşündüğü bir gece, hastane koridorları "Katiller! Beni vurdular! Beni vurdular!" diye inledi. İnleme gece boyu sürmüştü.

Ertesi sabah bu kadının kim olduğunu merak ede-
hastabakıcılardan birine sordu. Kadının adı Fikri-

Memleket Hastanesi

Yaralı olarak hastaneye getirilen Fikriye, doktor Ömer Vasfi Bey tarafından tedavi edilmeye başlamıştı. Mermi sırtından girip akciğerin sol kısmını delip, kalbe yakın bir yerden çıkmıştı. Doktor, Fikriye Hanım'ın Gazi için özel biri olduğunu bildiğinden daha özenli davranıyordu.

İlk şoku atlatan Fikriye, ciğerlerinde toplanan kan pıhtıları yüzünden nefes darlığı çekiyordu. Aradan birkaç gün geçtikten sonra da ateşli bir zatürreye tutulmuştu. Mermiden kurtulan Fikriye zatürreeye yenik düşmüştü. Kehribar tesbih hâlâ boynundaydı.

Acı Haber

Olaydan hemen sonra, Gazi'ye Fikriye'nin yaralı olarak hastaneye kaldırıldığı söylenmişti. Haberi duyduğunda, yere düşmemek için kendini zor tutmuştu Gazi.

-Ne o, ölmüş mü?

-Hayır Paşa'm, durumu ağırmış.

-Başhekime söyleyin, özellikle ilgilensin ve Fikriye'mi yaşatmaya çalışsın.

Bu sözleri söylerken Latife, Gazi'ye kızgınlıkla bakmıştı. Paşa hiddetlenerek:

-Latife, Latife kendine gel! Git, Fikriye'yi ziyaret et, onunla ilgilen, demişti.

Latife'yse:

-Hayır, o yılanın ziyaretine asla gitmem, diyerek hışımla kapıyı çarparak odadan çıktı.

Kurşun Fikriye'nin sırtından girerek ciğerini parçalamış ve göğsünden çıkmıştı. Doktorun uzun uğraşları sonunda tedavisi başarıyla sonuçlanmış, kurşundan kurtulmuştu. Ancak hastanedeki üçüncü gününde zatürreye tutulmuş, dört gün sonra da ölmüştü.

Mustafa Kemal bu olaydan sonra birkaç gün kimseyle konuşmamış ve odasından çıkmamıştı.

Memleket Hastanesi Başhekimi Ömer Vasfi Bey bu olayı anılarında şöyle anlatacaktı:

"1918'den 1936'ya kadar, aralıksız olarak tam on sekiz sene Memleket Hastanesi Baştabipliği görevinde bulundum. Çankaya'da intihar eden Fikriye Hanım'ı hadisenin olduğu ilk günden son anlarına kadar kurtarmaya gayret göstermiş bir hekimim.

Devamlı surette Köşk'e giden ve Gazi Paşa'nın annesi Zübeyde Hanım'ı tedavi eden bir hekim olarak, Fikriye Hanım'la da tanışıklığımız ve dostluğumuz vardı.

Fikriye Hanım, intihar ettikten hemen sonra görevliler tarafından hastaneye getirildi. Kendisini derhal tedaviye başladım. Arabasının içindeki üzücü intihar hadisesinden dolayı faytaoncunun adeta dili tutulmuştu. Kendisiyle konuşup yeterli bilgi almakta güçlük çekiyorduk.

Browning tabanca mermisi akciğerin sol kısmını büyük çapta delip kalp nahiyesi yakınından geçmiş ve kalbin dış muhafazasını zedelemişti. İlk tedaviyi yapıp Fikriye Hanım'ı istirahat için uygun bir bölüme yerleştirdikten sonra, Sıhhıye Vekili Doktor Refik Saydam

hastaneye geldi. Çanakkale Harbi sırasında, Sahra Sağlık müfettişliği görevinde bulunduğu zaman kendisiyle eskiye dayanan bir dostluğumuz bulunmaktaydı. Beni bir kenara çekerek:

-Fikriye Hanım'ın Gazi Paşa'nın yanındaki kıymetini biliyorsunuz, dedi. Paşa hazretleri, olanlardan hayli üzgündür. Aman Ömer, bu hususta elinden gelen dikkat ve itinayı mutlaka göster ki, bu kızı kurtaralım. Gazi, gerekirse İsviçre'ye kadar yollayacağını önemle hatırlattı. Bir de her gün, hatta gerekirse her saat düzenli gözlem notlarıyla hastanın ne durumda olduğunu inceleyin ve kesinlikle kimseyle görüştürmeyiniz.

Refik Saydam'ın tavsiyelerini harfiyen uyguladım. Hatta birkaç gece kadar hastanede yattım. Fikriye Hanım, ilk şokları atlattıktan sonra biraz sakinleşmeye başladı. Gazi, devamlı olarak bilgi alıyordu. Plevre ve percardede toplanan kan pıhtıları yüzünden nefes darlığı çekmekteydi. Fakat bunların önü alınabilir ve yaralı büyük ihtimalle kurtarılırdı. Tam bir hafta sonra hiç hesapta olmayan yüksek ateş baş gösterdi. Hemen muayene ettik. Tehlikeli bir zatürreye tutulduğuna dair teşhis konuldu. Uygulanan bütün tedavilere rağmen yaralı bedenin ıstırabıyla daha fazla direnç gösteremeyen Fikriye, ne yazık ki hayatını kaybetti."

1340 (1924) 30 Mayıs Hakimiyeti Milliye Gazetesi'nde Fikriye'nin ölüm haberi küçük birkaç satırlık yazıyla çıkmıştı.

Ve böylece hazin bir aşk hikayesi sırlarını açık ederek tarihe gömülmüştü.

FOTOĞRAF ALBÜMÜ

Kurtuluş Savaşı sırasında-Mustafa Kemal, İsmet İnönü

Çanakkale Cephesi-Liman Von Sanders, Mustafa Kemal

Fikriye Hanım henüz 16 yaşındayken

Mustafa Kemal Yaverleriyle Birlikte-Salih Bozok, Şükrü Tezer, Cevat Abbas Gürer

Çanakkale Cephesi-Mustafa Kemal

Fikriye Hanım 23 yaşında

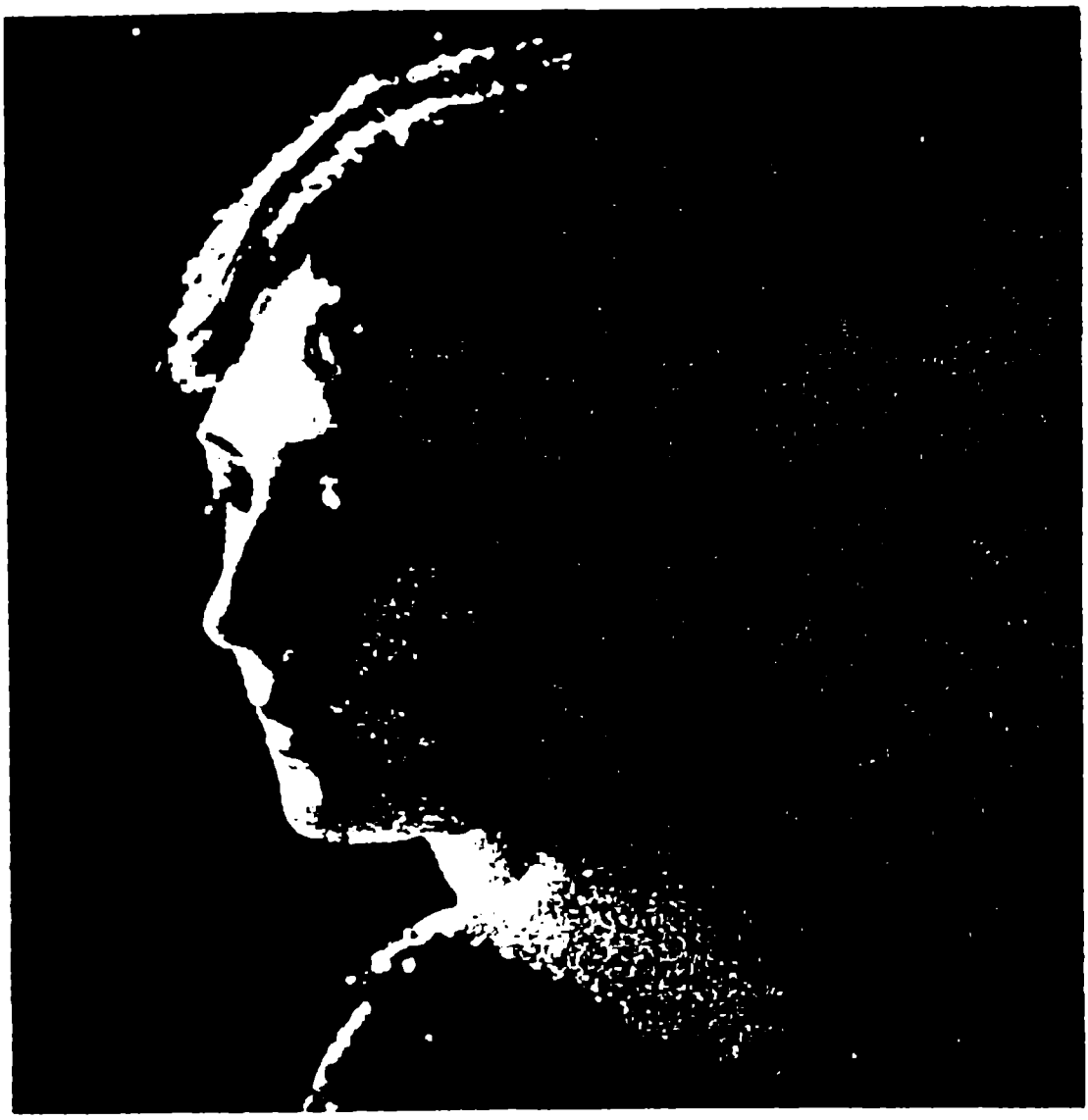
Fikriye Hanım-Ankara Garı, Direksiyon Binası'nda

Fikriye Hanım

Atatürk Latife Hanım'la birlikte

Fikriye Hanım

Atatürk Latife Hanım'la birlikte

Mustafa Kemal yirmili yaşlarında

Mustafa Kemal Uşakizade ailesiyle birlikte

Fikriye Hanım yakın arkadaşı Nimet Gören'le birlikte